

1364

**VALTAPOLITIikka OSANA SUOMALAISTA
PÄÄTÖKSENTEKOA**

- Tutkielma Suomen Keskustan poliittisesta päätöksentekoprosessista EU-kysymyksessä 1989-1994

Petri Neittaanmäki

Valtio-opin
pro gradu –tutkielma
Jyväskylä 18.1.1999
Valtio-opin laitos
Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä

Neittaanmäki, Petri.

Valtapolitiikka osana suomalaista päätöksentekoa - Tutkielma Suomen Keskustan poliittisesta päätöksentekoprosessista EU-kysymyksessä 1989-1994.

Pro gradu -tutkielma. Valtio-opin laitos. Jyväskylän yliopisto, 1999. (128 s.)

Tutkielman kohteena oli Suomen Keskustan poliittinen päätöksentekoprosessi EU-kysymyksessä 1989-1994. Tutkielman pääohjaajana toimi professori Sakari Hänninen.

Tutkielmassa tarkastellaan niitä argumentteja, ratkaisuja ja toimenpiteitä, joilla keskustan puoluejohto sai jäsenyyteen kielteisesti suhtautuneen jäsenistön kannatuksen omille tavoitteilleen ensin jättää EY-jäsenhakemus ja myöhemmin viedä neuvoteltu EU-jäsenyys sopimus kansanäänestykseen ja eduskuntakäsittelyyn. Tutkielmassa tarkastellaan myös jäsenyyttä vastustaneen keskustan jäsenistön ja tätä näkemystä myötäilevien henkilöiden argumentaatiota ja toimintaa prosessin eri vaiheissa.

Tutkimusmenetelminä käytettiin Stephen Toulminin argumentin analyysimallia ja Robert Michelsin oligarkian rautaista tendenssiä sekä Aristoteleen retoriikkateoriaa ja Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaa. Prosessia ja sen lopputulosta tarkasteltiin silmällä pitäen Michelsin teesiä hegemonia-asemaan pyrkimisestä puolueen strategian keskeisenä tavoitteena.

Tutkielmassa havaittiin, että valta-asemalla on ratkaiseva merkitys puolueen päätöksiin. Kuten Robert Michels on todennut: "Ei ole olemassa sellaista kysymystä, josta puolueen johto ei ole valmis tinkimään, jos se katsoo asemiansa sitä vaativan".

Vaikka keskustan johdon ilmeisenä tavoitteena olikin Michelsin teesin mukainen hegemonia-aseman turvaaminen, on prosessin lopputulosten valossa yksiselitteisesti todettava, että tässä tavoitteessa ei onnistuttu: keskusta joutui oppositioon vuoden 1995 eduskuntavaalien jälkeen. Toisaalta myös puolueen jäsenistön tavoite – Suomen EU-jäsenyyden torjuminen – epäonnistui: Suomi liittyi EU:n jäseneksi 1.1.1995.

Tutkimustulokset osoittivat, että keskustankin puolueorganisaatio on kaikesta demokraattisuudestaan huolimatta käytännössä hyvin oligarkinen - harvainvaltainen. Päätökset valmistellaan pienessä piirissä – puolueen työvaliokunnassa -, ja ne hyväksytetään vaiheittain alemmissa päätöksentekoelimissä.

Avainsanat: oligarkia, puolue, demokratia, EU, Suomen Keskusta

SISÄLLYS

Tiivistelmä	2
1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Tutkimuksen aineisto	12
2.2 Tutkimuksen jäsenitys	13
2.3 Tutkimustehtävä	14
3 TUTKIMUSMENETELMÄT	15
3.1 Stephen Toulminin argumentin analyysimalli	15
3.2 Robert Michelsin oligarkian rautainen tendenssi	18
3.2.1 Teknis-hallinnolliset syntytyt	19
3.2.2 Psykologiset syntytyt	20
3.2.3 Älylliset syntytyt	21
3.3 Aristoteleen retoriikkateoria	22
3.4 Chaïm Perelmanin argumentaatioteoria	25
4 SUOMEN KESKUSTA JA EU-JÄSENYYS	30
4.1 Vuosi 1989: ETA-neuvottelut käynnistyvät	32
4.2 Vuosi 1990: Keskustalle valitaan uusi puheenjohtaja	36
4.3 Vuosi 1991: Eduskuntavaalit	40
4.4 Vuosi 1992: Jäsenyyden hakeminen	42
4.5 Vuosi 1993: Jäsenyysneuvottelut	54
4.6 Vuosi 1994: Jäsenyydestä päättäminen	57
5 AINEISTON ANALYYSI	79
5.1 Praktinen syllogismi	81

	4
5.1.1 EY-jäsenyyden hakeminen/Puoluejohdon argumentit	81
5.1.2 EY-jäsenyyden hakeminen/Jäsenistön argumentit	84
5.1.3 EU-jäsenyydestä päättäminen/Puoluejohdon argumentit	86
5.1.4 EU-jäsenyydestä päättäminen/Jäsenistön argumentit	88
5.2 Stephen Toulminin argumentin analyysimalli/	
EY-jäsenyyden hakeminen	91
5.2.1 EY-jäsenyyttä tulee hakea (Ahon, Väyrysen ja Kääriäisen yhteiset argumentit)	91
5.2.2 EY-jäsenyyttä ei tule hakea (Pokan argumentit)	93
5.3 Stephen Toulminin argumentin analyysimalli/	
EU-jäsenyydestä päättäminen	94
5.3.1 EU-kysymys tulee viedä kansanäänestykseen (Ahon argumentit)	95
5.3.2 EU-kysymystä ei tule viedä kansanäänestykseen (Väyrysen argumentit)	95
5.3.3 Suomen tulee liittyä EU:n jäseneksi (Ahon argumentit)	97
5.3.4 Suomen ei tule liittyä EU:n jäseneksi (Väyrysen argumentit)	99
5.3.5 Puolueen sisäinen keskustelu EU-kysymyksestä	101
5.4 Robert Michelsin oligarkian rautainen tendenssi/	
Suomen Keskusta ja EU-jäsenyys	103
5.4.1 Teknis-hallinnolliset syntytyyt (pathos)	103
5.4.2 Psykologiset syntytyyt (ethos)	106
5.4.3 Älylliset syntytyyt (logos)	109
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	112
LÄHDELUETTELO	121
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Suomen Keskusta nousi vuoden 1991 eduskuntavaaleissa Suomen suurimmaksi puolueeksi, ja sen mukanaan tuoman päähallituspuolueen aseman myötä avainasemaan ratkaistaessa maamme suhdetta Euroopan integraatioon.

Keskustan jäsenistö vastusti alusta alkaen Suomen EY-jäsenyyttä¹, ensin jäsenhakemuksen jättämistä, sittemmin EU-jäsenyyden² hyväksymistä. Myös keskustan puoluejohto vastusti aluksi Suomen EY-jäsenyyttä, kun puolue oli oppositiossa 1987-1991. Jäsenhakemus kuitenkin jätettiin keskustan johdolla 1992, ja Suomi päätti liittyä keskustan vahvalla myötävaikutuksella Euroopan unioniin 1994.

Keskustan puheenjohtaja, pääministeri Esko Aho ja keskustan pitkäaikainen ex-puheenjohtaja, hallituksen ulkoministeri Paavo Väyrynen kallistuivat jäsenhakemuksen jättämisen kannalle alkuvuodesta 1992 yhteisymmärryksessä. Heidän mielestään Suomen EY-jäsenyys voisi kuitenkin toteutua ainoastaan siinä tapauksessa, että jäsenyydelle asetetut – ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja elintarviketaloutta koskevat -

¹ Euroopan yhteisö, EY (engl. European Community, EC). Toiminnallinen kokonaisuus, joka koostuu talousyhteisöstä, hiili- ja teräsyhteisöstä sekä atomienergiayhteisöstä. Muodostaa nykyisen Euroopan unionin (engl. European Union, EU) ensimmäisen pilarin, johon kuuluvien asioiden käsittelyssä käytetään osittain ylikansallista päätöksentekoa. Euroopan yhteisön perustaminen alkoi vuonna 1951, kun BENELUX-maat, Italia, Ranska ja Saksan liittotasavalta perustivat Euroopan hiili- ja teräsyhteisön (engl. European Coal and Steel Community, ECSC). 1957 samat perustajat allekirjoittivat Rooman sopimuksen, jolla perustettiin Euroopan talousyhteisö ETY (engl. European Economic Community, EEC) ja Euroopan ydinenergiayhteisö Euratom. Sopimukset tulivat voimaan 1958.

² Euroopan unionista (EU) puhutaan tutkielmassani sen jälkeen, kun sen nimi otettiin viralliseen käyttöön 1993. Sitä ennen puhutaan Euroopan yhteisöstä (EY).

reunaehdot toteutuvat jäsenyysneuvotteluissa.

Reunaehdot lähtivät siitä, että Suomen on voitava säilyttää puolueettomuutensa myös yhteisön jäsenenä ja EY:n yhteistä maatalouspolitiikkaa on täydennettävä sillä tavoin, että siinä otetaan huomioon Suomen erityisolosuhteet. Keskustan mielestä Suomen oli saatava korvaus niistä ylimääräisistä kustannuksista, jotka aiheutuvat sen kylmästä ilmastosta, lyhyestä kasvukaudesta ja muista luonnonolosuhteista. Lisäksi edellytettiin, että Suomi saa pitkiä siirtymäkausia niin, että EY:n hintajärjestelmään siirrytään ACA-mallin mukaisesti 5-10 vuoden siirtymäkauden aikana.³

Neuvottelutuloksen selvittyä keväällä 1994 noista yhteisymmärryksessä sovitusta reunaehdoista muodostui Ahon ja Väyrysen välille linjariita siitä, onko neuvoteltu jäsenyys sopimus asetettujen tavoitteiden mukainen ja Suomen kannalta edullinen ratkaisu vaiko ei. Väyrynen oli sitä mieltä, että puolueettomuuspolitiikan säilyttämistä koskeva reunaehto oli saavutettu jäsenyysneuvotteluissa, mutta elintarviketalouden keskeisimmät reunaehdot eivät olleet toteutuneet ja koko EU-sopimus tulisi sen vuoksi hylätä. Aho piti neuvoteltua sopimusta kohtuullisena ja suositteli sen hyväksymistä yhdessä eduskunnan hyväksymän elintarviketalouden kansallisen tukipaketin kanssa.

Keskusta ratkaisi oman suhtautumisensa EU-kysymykseen sääntömääräisessä puoluekokouksessaan Jyväskylässä kesäkuussa 1994. Puoluekokouksessa ja sitä edeltäneissä tilaisuuksissa käytiin kovaa kädenvääntöä Ahon ja Väyrysen välillä siitä, kuinka EU-prosessissa olisi järkevintä menetellä. Lopulta Ahon linja voitti: keskusta ei ottanut kantaa Suomen EU-jäsenyyteen, vaan päätti siirtää asian ratkaisun kansanäänestykseen ja sitoutui kunnioittamaan sen tulosta.

Kansanäänestystä edelsi pitkä julkinen keskustelu. Maamme valtaalehdistö ja televisiokanavat olivat selkeästi ajamassa Suomen EU-jäsenyyttä. Tämä kävi ilmi ehkä selvimmin kansanäänestyspäivänä, 16.10.1994 Helsingin Sanomissa, Turun Sanomissa ja Aamulehdessä julkaistussa koko sivun EU-jäsenyyttä suosittlevassa ilmoituksessa, joka ei ollut EU:n kannattajien maksettu ilmoitus vaan lehtien itsensä ilmaisema mielipide. Lehtien tämänkaltainen toiminta oli varsin poikkeuksellista journalismia. Jälkikäteen on arvioitavissa, että valtamedian myötävaikutuksella oli ratkaiseva merkitys siihen, että neuvoteltu EU-sopimus tuli hyväksytyksi ensin kansanäänestyksessä ja myöhemmin eduskunnassa. Kansanäänestyksessä 56,9% kansalaisista kannatti liittymistä, 43,1% vastusti. Eduskunta hyväksyi

³ Väyrynen 6.6.1994 [Neittaanmäki 1996, s. 22-23]

jäsenyys sopimuksen 18.11.1994 äänin 152-45. Keskustan 55 kansanedustajasta 32 kannatti jäsenyyttä, 23 vastusti. Suomi liittyi EU:n jäseneksi 1.1.1995.

Tutkielmassa tarkastellaan niitä argumentteja, ratkaisuja ja toimenpiteitä, joilla keskustan puoluejohto sai jäsenyyteen kielteisesti suhtautuneen jäsenistön kannatuksen omille tavoitteilleen ensin jättää EY-jäsenhakemus ja myöhemmin viedä neuvoteltu EU-jäsenyys sopimus kansanäänestykseen ja eduskuntakäsittelyyn. Tutkielmassa tarkastellaan myös jäsenyyttä vastustaneen keskustan jäsenistön ja tätä näkemystä myötäilevien henkilöiden argumentaatiota ja toimintaa prosessin eri vaiheissa.

Tarkastelen tutkielmani yhteenvedossa kokonaisuudessaan keskustan vaikutusta jäsenyyden toteutumiseen ja etsin esitetyn aineiston valossa vastausta kysymykseen, miksi keskustan vaikutusvaltaisimmat poliitikot – Aho ja Väyrynen – kannattivat ensin molemmat EY-jäsenyyden hakemista, mutta ajautuivat jäsenyysneuvotteluiden päätyttyä eri linjoille – vaikuttivatko ratkaisuihin kenties enemmän valtopoliittiset perusteet kuin asia ja/tai aateperusteet.

Tutkimuksen lähtökohdat on esitelty yksityiskohtaisemmin seuraavassa luvussa.

Aineiston analysoinnissa on käytetty tutkimusmenetelminä Stephen Toulminin argumentin analyysimallia ja Robert Michelsin oligarkian rautaista tendenssiä, jotka on esitelty yksityiskohtaisemmin kolmannessa luvussa. Nojaudun osittain myös Aristoteleen retoriikkateoriaan sekä Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaan aineistoa analysoidessani.

Tämän tutkielman valmistumista on edeltänyt neljä Jyväskylän yliopistolla järjestettyä seminaaria (Proseminaari, Tutkimuskysymysten seminaari sekä Laudatur I ja Laudatur II –seminaarit). Tämän tutkielman luonnosta kohtaan seminaareissa esitetty kritiikki on painottunut erityisesti työhöni sisällyttämiin pitkiin sitaatteihin, joita esiintyy erityisesti luvussa ”Suomen Keskusta ja EU-jäsenyys”. Puollan kuitenkin niiden sisällyttämistä tähän lopulliseen versioon niiden historiallisen merkityksen vuoksi: suorat sitaatit kertovat omalta osaltaan EU-prosessista, ja lukija voi päätellä niiden perusteella, onko aineiston analysoinnissa esiin nostamani painotukset ja niistä tekemäni johtopäätökset oikeita. Uskon myös, että sitaattien tarkempi analyysi tai niiden lähestyminen toisesta näkökulmasta antaa varmasti mahdollisuuden muihinkin pro gradu -tutkielmiin.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Tutkimukseni lähtökohtana on näkemys, jonka mukaan inhimillinen toiminta on luonteeltaan *päämäärätietoista*. Tätä näkemystä voidaan luonnehtia *teleologiseksi* inhimillisen toiminnan käsitystavaksi. Vastakohtainen näkemys puolestaan katsoo, ettei ihmisen toiminta sinänsä lainkaan eroa luonnontapahtumisesta, vaan se on *determinoitua*, luonnonlainomaisesti ennalta määrättyä.⁴

Kun analysoin tässä tutkimuksessa Suomen Keskustan poliittista päätöksentekoprosessia EU-kysymyksessä sen eri vaiheissa 1989-1994, on lähtökohtanani ollut se näkemys, että ihmisellä – jokaisella päätöksentekoprosessiin osallistuvalla – on kyky asettaa toiminnalleen tavoitteita oman vapaan tahtonsa, harkintansa ja arvostustensa mukaan. Siksi pidänkin mielekkäänä poliittisen päätöksentekoprosessin analyysin lähtökohtana sitä, että jokaisella siihen osallistuvalla on sekä *julkilausuttuja* että *julkilausumattomia päämääriä*, joihin päätöksentekoprosessi vaikuttaa tai jotka se tekee mahdolliseksi. Tästä lähtökohdasta käsin pidän välttämättömänä analysoida muodollisen päätöksenteon lisäksi syvemmin niitä argumentteja ja niihin liittyviä varauksia, joita varsinkin päätöksenteossa keskeisiä rooleja omaavilla henkilöillä on.

Teoreettisena lähtökohtanani on koko tutkimuksen ajan ns. praktisen syllogismin

⁴ von Wright 1985, s. 49-77

esittämä näkemys inhimillisen toiminnan luonteesta ja tämän päättelytavan jalostetumpi versio Stephen Toulminin argumenttien analyysissa. Tutkimuksen empiirisen erityistapauksen ominaislaatua valottaa Robert Michelsin rautainen tendenssi puoluelaitokseen väistämättä liittyvästä oligarkiasta sekä sen eritasoisista syntyisistä. Tutkin Suomen Keskustassa EU-jäsenyydestä käytyä keskustelua osittain myös Aristoteleen retoriikkateoriaan sekä Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaan nojautuen. Nämä lähtökohdat mahdollistavat mahdollisimman laajan eri päätöksentekotasojen kattavan analyysin.

Poliittisessa toiminnassa on eri tasoisia tavoitteita. Tavoitteista muodostuu hierarkkinen rakenne, jossa alemmantasoisten tavoitteiden toteuttaminen toimii *keinona* perimmäisten *päämäärien* saavuttamiseksi. Ylimpänä *päämääränä* on yleensä omaan aatteeseen perustuvan *ihanneyhteiskunnan rakentaminen*. Tätä *päämäärää* edistetään periaatteellisesti tärkeillä ”suurilla” ratkaisuilla, joiden saavuttamiseen tähdätään puolestaan alemmanasteisia yhteiskunnallisia tavoitteita toteuttamalla.

Päämäärien saavuttamiseen tarvitaan *keinoja*. *Vallan tavoittelemisen* on yleinen *keino* tavoitteiden toteuttamiseksi, mutta usein siitä tulee myös tavoite ja joskus jopa kaikkea toimintaa hallitseva *päämäärä*. Tällöin puolue tai poliitikko on valtaan päästäkseen valmis luopumaan tärkeistäkin tavoitteistaan.

Osa politiikan *päämääristä* (esim. ihanneyhteiskunnan rakentaminen) esitetään *julkilausuttuina*, toisia taas ei haluta tuoda esille. Kuten jo edellä kuvasin, tällaisena *julkilausumattomana päämääränä* voidaan pitää esimerkiksi puhdasta vallan tavoittelua.

Joskus puolueella tai poliitikolla on tärkeä tavoite, jota kansalaiset eivät vallitsevassa tilanteessa hyväksy. Tällöin tämä *päämäärä* jätetään kertomatta ja tukea haetaan sitä edistäville (osa)tavoitteille, jotka kansa jollakin perusteella hyväksyy.

Vallan tavoittelu pyritään useimmiten legitimoimaan sillä, että sen avulla voidaan saavuttaa jokin *julkilausuttu* hyväksytty *päämäärä*. Vallan tavoittelu esitetään tällöin *keinona päämäärän* saavuttamiseen.

Toisaalta *julkilausutun päämäärän* (ihanneyhteiskunnan rakentaminen) edistäminen voi olla myös *keino julkilausumattoman päämäärän* (vallan) saavuttamiseen. Tällöin kaikkea toimintaa, joka tähtää vallan saavuttamiseen, pyritään legitimoimaan *julkilausutun päämäärän* tavoittelulla.

Georg Henrik von Wright kirjoitti Sosiologia -lehteen 3/1971 laajan artikkelin ”Niin kutsutusta praktisesta päättelystä”, jossa hän käsitteli sellaista praktisen päättelyn

muotoa, joka tarkastelee toimintoja *keinojen* käyttämisenä *päämäärien* saavuttamiseksi.⁵

Ilkka Niiniluoto on esittänyt kirjassaan “Tieteellinen päättely ja selittäminen” tämän praktisen syllogismin yleisessä tavoite-keino-toiminta -kaaviossa:⁶

1. X tavoittelee E:tä.
2. X uskoo, että A on hyvä keino E:n saavuttamiseksi.
3. Siis X ryhtyy tekemään A:ta.

Ensimmäinen premissi mainitsee toiminnan *päämäärän* ja toinen premissi jonkin *keinon* sen saavuttamiseen. “Praktinen” johtopäätös, joka seuraa premiseistä, on von Wrightin mukaan *keinon* käyttö *päämäärän* saavuttamiseen.

Tähän kaavioon voidaan sijoittaa esimerkkitapauksemme *päämäärä* (ihanneyhteiskunnan rakentaminen) ja *keino* (vallan tavoittelu), jonka avulla se voidaan saavuttaa:

1. Poliitikko tavoittelee ihanneyhteiskuntaa.
2. Poliitikko uskoo, että valta (kansanedustajuus) on hyvä keino ihanneyhteiskunnan saavuttamiseksi.
3. Siis poliitikko ryhtyy tavoittelemaan valtaa.

Samaan kaavioon voidaan sijoittaa myös esimerkkitapauksemme *päämäärä* (ihanneyhteiskunnan rakentaminen) *keinona julkilausumattoman päämäärän* (vallan) saavuttamiseen:

1. Poliitikko tavoittelee valtaa (kansanedustajuutta).
2. Poliitikko uskoo, että ihanneyhteiskunnan rakentamisesta puhuminen on hyvä keino valtaan (kansanedustajaksi) pääsemiseksi.
3. Siis poliitikko ryhtyy puhumaan ihanneyhteiskunnan puolesta.

Jälkimmäisen esimerkkitapauksen avulla voidaan havainnollisesti huomata kuinka

⁵ von Wright 1971, s. 99-111

⁶ Niiniluoto 1983, s. 305

julkilausuttua päämäärää (ihanneyhteiskunnan rakentaminen) voidaan käyttää *keinona julkilausumattoman päämäärän* (vallan) saavuttamiseen. Joillekin vallan tavoittelusta, joka toisille on vain *keino päämäärän* saavuttamiseen, tulee siis kaikkea toimintaa hallitseva *päämäärä*.

Politiikkaa tuntemattomille näyttää olevan usein vaikeaa hahmottaa poliitikkojen *todellisia päämääriä* ja niiden saavuttamiseen käytettäviä *keinoja*. Usein jää epäselväksi, ketkä (poliitikot) todella tavoittelevat *julkilausuttuja päämääriä*, ja ketkä käyttävät niitä vain *keinoina julkilausumattomien päämäärien* (esim. vallan) saavuttamiseen.

Euroopan yhdentymisestä ja Suomen EU-jäsenyydestä käydyssä julkisessa keskustelussa edellä esitetyt ajattelun ja toiminnan rakenteet ovat tulleet selvästi esille.

Puolueiden kannanottoihin ovat vaikuttaneet niiden erilaiset aatteelliset taustat.

Oikeisto ja vasemmisto ovat pitäneet kumpikin oman aatemaailmansa pohjalta Suomen EU-jäsenyyttä ensi sijassa myönteisenä mahdollisuutena. Ensin mainittu on nähnyt yhdentymisessä lähinnä mahdollisuuden edistää vapaata markkinataloutta, viimeksi mainittu taas on nähnyt yhdentymisessä ensi sijassa mahdollisuuden kansainvälistyneiden markkinavoimien ohjailemiseen.

Suomen Keskustalle liittyminen unioniin oli puolestaan aatteellisessa mielessä hyvin vaikea ratkaisu. Puolue oli hyväksynyt Suomen osallistumisen vapaakauppajärjestelyihin, mutta mukaan menemistä poliittiseen ja ylikansalliseen yhdentymiseen ei ollut helppo hyväksyä. Lisäksi voitiin arvioida, että jäsenyys heikentäisi maatalouden ja maaseudun asemaa, mikä oli puolueelle sekä aatteellinen että keskeisen kannattajaryhmän asemaan ja etuihin liittyvä kysymys.

Puolueet tiesivät, että kansalaiset suhtautuivat epäillen pitkälle vietyyn yhdentymiseen. Siksi ne julkisessa keskustelussa vähätelivät jäsenyyden merkitystä. Niinpä Maastrichtin sopimuksen todellista merkitystä ei kerrottu - ei edes sitä, että sopimukseen sisältyi talous- ja rahaliitto EMU. Jäsenyyttä perusteltiin käytännöllisillä lähitavoitteilla, kuten sillä, että ruuan ja alkoholin hinnat alenevat.

Monet päätöksentekijät näkivät jäsenyyden ennen muuta turvallisuuspoliittisena ratkaisuna. Tätä ei kuitenkaan tuotu julkisuudessa esille, kun tiedettiin kansalaisten enemmistön kannattavan Suomen puolueettomuusaseman säilyttämistä. Keskustelussa turvallisuusargumenttia väläyteltiin, mutta siihen vedottiin ensi sijassa julkisen keskustelun ulkopuolella.

Valtapolitiittiset argumentit liittyivät keskustelussa lähinnä siihen, kuinka ratkaisut

vaikuttaisivat hallitusratkaisuihin ja sitä kautta siihen, millaisiin yhdentymispäätöksiin lopulta päädyttäisiin. Tällaista keskustelua käytiin kahdessa vaiheessa.

Aluksi oli kysymys jäsenhakemuksen jättämisestä, johon tarvittiin vain eduskunnan yksinkertaisen enemmistön tuki. Tällöin valtopoliittiset laskelmat lähtivät siitä, että hakemus tultaisiin joka tapauksessa jättämään. Jäsenyyden hyväksymiseen tarvittiin 2/3 enemmistö, mikä edellytti myös keskustan myötävaikutusta. Tällöin arviointeihin tuli mukaan keskustelu siitä, mikä olisi tehtävän ratkaisun vaikutus seuraavien eduskuntavaalien tulokseen ja sitä kautta myöhempään yhdentymisratkaisuihin.

Epäilemättä puolueilla ja poliitikoilla oli myös omia ”puhtaasti” valtopoliittisia laskelmiaan, mutta niitä ei tuotu juuri lainkaan julki. Kokoomuksen ja SDP:n piirissä voitiin arvioida, että liittyminen poliittiseen yhdentymiseen vahvistaisi näiden puolueiden asemaa sekä Suomessa että laajemminkin sen vuoksi, että niillä on muualla Euroopassa vahvoja veljespuolueita. Keskustan kannalta tilanne oli päinvastainen.

Kokoomuksen ja SDP:n johtavat poliitikot saattoivat laskea saavansa etua toiminnasta EU-jäsenyyden puolesta, jota näiden puolueiden kannattajakunnan enemmistö tuki. Keskustapoliitikkojen asema oli päinvastainen, mutta heidänkin joukossa saattoi olla niitä, jotka ajattelivat voivansa hyötyä mukanaolosta tässä suuressa ratkaisussa. Kysymys oli siitä, kuinka äänestäjät lyhyellä ja pitemmällä aikavälillä kokisivat maan, puolueen ja eri poliitikkojen henkilökohtaisten etujen yhtyneen.

2.1 Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksen kohteena on ollut erittäin laaja puoluepäätösten materiaali. Tämä on käsittänyt kaikki tarkasteltavana olevana ajankohtana Paavo Värysen ja Esko Ahon pitämät puheet puoluevaltuuskunnan vuosi- ja syyskokouksissa, puoluekokouksissa sekä kokousten poliittiset kannanotot. Tutkimuksen kohteena on myös muutamien muiden Ahon hallituksen ministereiden ja keskustavaikuttajien puheita ja kannanottoja. Tämän osan aineistosta olen kerännyt pääosin Keskustan ja Maaseudun arkistosta Helsingistä. Käyttämäni aineisto on monilta osin julkaisematonta.

Värysen osalta käytössäni on ollut lisäksi runsaasti materiaalia, koska hän on esittänyt omia näkemyksiään runsaasti erilaisissa tilaisuuksissa ja kirjoituksissaan. Muuna materiaalina ovat olleet puolueeseen liittyvä muu asiakirja-, mielipidetutkimus-

ja mediamateriaali, sekä aiheeseen liittyvä kirjallisuus. Aineiston tulkinnassa on käytetty menetelmiä ja teorioita, jotka esitellään tarkemmin luvussa "Tutkimusmenetelmät".

2.2 Tutkimuksen jäsenitys

Tutkimusmateriaali on jäsenitetty aikajärjestykseen luvussa "Suomen Keskusta ja EU-jäsenitys 1989-1994". Luvussa käsitellään eri jäsenitysprosessin vaiheita: jäsenyyden hakemista, jäsenitysneuvotteluja ja jäsenyydestä päättämistä. Erityisesti tarkastellaan kahta jäsenitysprosessin ratkaisuvaihetta: jäsenyyden hakemista ja jäsenyydestä päättämistä. Näiltä osin tutkimuksen erityisenä kiinnostuksen ja analyysin kohteena ovat ne keskustan kokoukset (Espoo, Dipoli 29.2.1992 ja Jyväskylä, Messukeskus 17.-19.6.1994), joissa päätöksiä näistä asioista tehtiin.

Seuraavassa on esitelty materiaalista ilmi käyvien argumenttien pohjalta pääpiirteittäin EU-prosessin kuvaus a) puoluejohdon ja b) puolueen jäsenistön *päämäärien* näkökulmasta:

a) Keskustan puoluejohto:

1. 1989-1991 kielteinen vaihe/EY-jäsenhakemusta ei tule jättää, eikä jäseneksi tule liittyä.
2. 1991-1992 tunnusteleva vaihe/puoluejohto pehmentää kielteistä kantaansa Suomen täysjäsenyyteen EY:ssä. Jäsenyyttä päätetään hakea tiukoin reunaehdoin sen jälkeen, kun Ruotsi ja Itävalta ovat jättäneet omat jäsenhakemuksensa. Jäsenyyden mahdollinen hyväksyminen, jos asetetut reunaehdot toteutuvat.
3. 1992-1994 varauksellisen myönteinen vaihe/jäsenitysneuvottelut ovat käynnissä, puoluejohto näyttää saavan läpi ainakin osan asettamistaan reunaehdoista. Valmius hyväksyä jäsenitys lisääntyy.
4. 1994 myönteinen vaihe/Jyväskylän puoluekokous. Puoluejohto on valmis hyväksymään jäsenyyden yhdessä kansallisen tukipaketin kanssa, mutta ei uskalla esittää puoluekokoukselle jäsenyyden hyväksymistä, koska asetettuja reunaehdoja ei saavutettu jäsenitysneuvotteluissa. Puoluejohto pyytää jäsenistöltä vain valtakirjaa

viedä jäsenyyksymys kansanäänestyksen ratkaistavaksi.

b) Keskustan jäsenistö:

1. 1989-1991 jyrkän kielteinen vaihe/EY-jäsenhakemusta ei tule jättää, eikä jäseneksi tule liittyä.
2. 1991-1992 kielteinen vaihe/EY-jäsenhakemusta ei tule jättää, eikä jäseneksi tule liittyä.
3. 1992-1994 varauksellisen kielteinen vaihe/jäsenyysneuvottelut ovat käynnissä, enemmistö sitä mieltä, että EY:n jäseneksi ei tule liittyä, mutta jäsenistö odottaa puolueen päätösten mukaisesti, mitkä jäsenyyden ehdot tulisivat olemaan.
4. 1994 myönteinen vaihe/Jyväskylän puoluekokous. Suomen EU-jäsenyyden vieminen kansanäänestykseen hyväksytään olosuhteiden pakosta ts. pääministeripuheenjohtaja Esko Ahon erouhkauksen ja keskustan hallitusaseman perusteella. Kansanäänestyksessä jäsenistö äänestää EU-jäsenyyttä vastaan.

2.3 Tutkimustehtävä

Seuraavassa luvussa esiteltävien tutkimusmenetelmien ja edellä kerrotun ajallisen jäsenyyksen perusteella tutkimuksen analyysiosassa tarkastellaan aineistosta esille nousevien keskeisten argumenttien avulla niitä *julkilausuttuja* ja *julkilausumattomia päämääriä* ja *keinoja*, joilla keskustan puoluejohto perusteli jäsenistölleen 1) EY-jäsenyyden hakemista ja 2) EU-sopimuksen viemistä kansanäänestykseen. Samalla tarkastellaan jäsenyyttä vastustaneen keskustan jäsenistön (enemmistön) tavoittelemia *päämääriä* ja *keinoja* niiden saavuttamiseen.

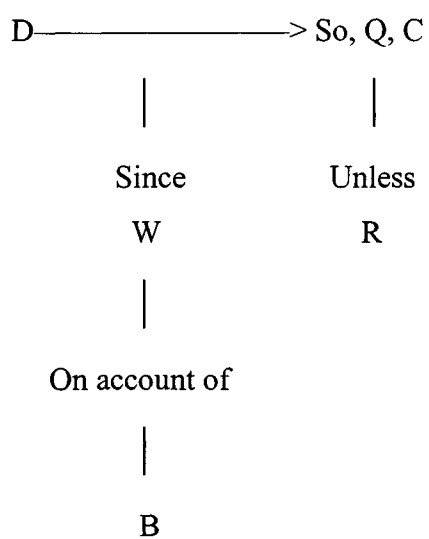
Loppuyhteenvedossa etsitään vastausta kysymyksiin, miksi keskustan jäsenistön enemmistö suostui tukemaan puoluejohdon linjaa vastoin omia näkemyksiään. Vaikuttivatko tähän valtapoliittiset syyt enemmän kuin asia tai aateperusteet? Mitkä olivat keskeisten toimijoiden kannanmuodostuksen valtapoliittiset intressit? Puoluejohdon osalta pyritään vastaamaan, mitkä syyt vaikuttivat siihen, että Suomen EY-jäsenyydelle asetetuista keskeisimmistä reunaehdoista oltiin valmiita luopumaan, kun ratkaisuun otettiin kantaa Jyväskylän puoluekokouksessa.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimusmenetelminä on käytetty Stephen Toulminin argumentin analyysimallia sekä Robert Michelsin oligarkian rautaista tendenssiä.

3.1 Stephen Toulminin argumentin analyysimalli

Toulmin esitti kirjassaan *The Uses of Argument* seuraavan argumentin analyysimallin:⁷

⁷ Toulmin 1994 [1958], s. 104

Toulmin tutki argumentaatiota päättelyprosessin – ei kommunikaation – osana. Tämä Toulminin luonnollisen argumentin “anatomia” muodostuu seuraavista osista: ⁸

- lähtötiedot/tiedot (data; D),
- väite/johtopäätös (claim; C),
- peruste/oikeutus (warrant; W),
- taustatuki/tuki (backing; B).
- tarkennus/varauma (qualifier; Q) ja
- varaukset/vastaväite (rebuttals; R),

Toulmin nimesi argumentin analysoinnin viitekehyksen “orgaaniseksi skeemaksi”, joka kuvaa syllogismin perustuvaa vakiintunutta mallia eritellymmällä tavalla, luonnollisella kielellä esitettyyn argumenttiin sisältyvät osat ja niiden väliset suhteet.⁹

Hilkka Summa on kirjoittanut Pelkkää retoriikkaa -kirjaan artikkelin Stephen Toulminista ja luonnollisen argumentin anatomiasta.¹⁰ Artikkelissa Summa katsoo, että argumentoinnin “anatomialla” on merkitystä esimerkiksi poliittisen retoriikan tutkimuksessa silloin, kun halutaan paneutua nimenomaan argumentoivan tekstin tai yksittäisten argumenttien usein *julkilausumattomaan* “sisäiseen logiikkaan”. Vaikka Toulmin ei Summan mukaan yrittänyt kuvata mallillaan argumentointia yleensä, vaan pelkästään yhden argumentin rakennetta, mallia voi soveltaa myös laajempiin argumentoivien tekstien analyysiin. “Toulminin mallin avulla voi saada selvyyttä siihen tosiasioiden, piilevien oletusten, arvoasetelmien ja legitimointiperiaatteiden yhtyvyyteen, joka on ominaista kaikelle luonnolliselle argumentoinnille - eikä ainakaan vähiten poliittisen puhunnan piirissä”, Summa kirjoittaa. Toulminin analyysimalli soveltuu hyvin syventämään tutkimukseni aineiston analyysiä.

Seuraavassa kuvatut perustelut on kirjoitettu edellä mainitun Summan artikkelin pohjalta. Lähtötietojen (D) ja perusteen (W) erottaminen toisistaan on tärkeää, koska niillä on toisistaan poikkeava rooli argumentissa: lähtötietoihin vedotaan *julkilausutusti*, peruste taas on argumentin piilevä osa, joka voi tulla julki tulkinnan tai vasta-

⁸ Väyrynen 1996, s. 234

⁹ Toulmin 1994 [1958], s. 94-145

¹⁰ Palonen & Summa (toim.) 1996, s. 73-81

argumentin kautta. Peruste on siis luonteeltaan jokin yleinen periaate, joka täytyy olettaa uskottavaksi, jotta argumentissa olisi järkeä. Toulmin tyytyy tältä osin yhteen yleiskäsitteeseen. Toulmin kuvaa warrant-käsitettä myös siirtymäsäännöksi, joka legitimoii siirtymisen lähtötiedoista päätelmään. Argumentin kokonaisuuden kuvaamiseksi on kuitenkin näiden kolmen käsitteen lisäksi erotettava argumentin voimakkuutta säätelevät tarkennukset (modal qualifiers) ja varaukset (rebuttals), jotka määrittävät ne ehdot, joiden vallitessa argumentissa esitetty lähtötietojen ja päätelmän välinen siirtymä käy mahdolliseksi. Tarkennus ja varaus siis säätelevät niitä ehtoja, joilla perusteen luoma siirtymäsääntö on voimassa.

Taustatuen (backing) erottaminen perusteesta on mallin soveltamisen kannalta epäselvin osa. Sekä peruste että taustatuki ovat argumentin *julkilausumattomia* osia, jotka mahdollisesti tulevat julki joko vasta-argumentoinnissa tai tulkinnassa. Niiden ero on kuitenkin tärkeä, koska juuri taustatuet ovat ratkaisevalla tavalla erilaisia eri tieteenaloilla tai erilaisista asioista argumentoitaessa.

Kaikessa yksinkertaisuudessaan malli on toimiva analyysikehikko, jonka avulla voidaan kuvata argumentoivaan tekstiin sisältyviä päätelmiä. Toulmin katsoo, että tällaisen mallin esittäminen on perusteltua, koska se vie luonnollisen argumentaation analyysia askeleen eteenpäin verrattuna formaalissa logiikassa omaksuttuun, syllogismiin perustuvaan malliin, jossa erotetaan toisistaan vain premissit ja johtopäätökset.

Summa kirjoittaa, että syllogismi luonnollisen argumentaation mallittajana on puutteellinen, koska se (a) yhdistää argumentissa käytetyt lähtötiedot ja perusteet epäselvällä tavalla premissi käsitteeseen, (b) koska se ei erota toisistaan argumentin perusteita ja niiden edellyttämää taustatietoa, (c) koska se voi ilmaista vain yhden pätevyyden modaliteetin, eikä esim. eri asteisia todennäköisyyksiä, jotka Toulminin mallissa saadaan erotettua tarkennuksen käsitteeltä, ja (d) koska sen avulla ei voi tuoda esiin perusteiden ja taustatietojen eroavaisuuksia erilaisia asioita koskevassa argumentoinnissa.

Toulminin mallin ansio on, että sen avulla voi tuoda esiin niitä siirtymäsääntöjä, joiden välityksellä tietyistä *julkilausutuista* lähtökohdista tulee esitetyn väittämän perusteluja. Tällä käsiteapparaatilla on sovellusmahdollisuuksia argumentoivan tekstin sisältöä eriteltäessä. Informaalin logiikan piirissä myöhemmin kehittyntä luonnollisen argumentaation analyysia näyttää edelleenkin hallitsevan Toulminin syllogistiseksi kuvaama näkemys, jonka mukaan argumentin perusrakenteessa on

erotettava vain johtopäätös ja sitä tukevat premissit, joista osa voi olla *julkilausumattomia*. Verrattuna vain *julkilausuttujen* ja *julkilausumattomien* premissien avulla operoimiseen, Toulminin anatomia auttaa pääsemään huomattavasti vivahteikkaampaan analyysiin tutkittaessa luonnolliseen argumentaatioon sisältyviä päättelyn ja vakuuttamisen muotoja, Summa kirjoittaa.

3.2 Robert Michelsin oligarkian rautainen tendenssi

Robert Michels hahmotteli alunperin vuonna 1911 julkaistussa teoksessaan “Zur Soziologie des Parteiswesens in der modern Demokrati” oligarkian, harvainvallan, rautaisen tendenssin. Teos julkaistiin uudelleen vuonna 1925 Michelsin itsensä osittain uudelleen muokkaamana.¹¹

Michelsin vuosisadan alussa esittämät ajatukset ovat tämän päivän poliittista järjestelmää tarkasteltaessa hämmästyttävän ajankohtaisia. Michels kritisoi teoksessaan vuosisadan alun työväenliikettä sen kehityksestä.

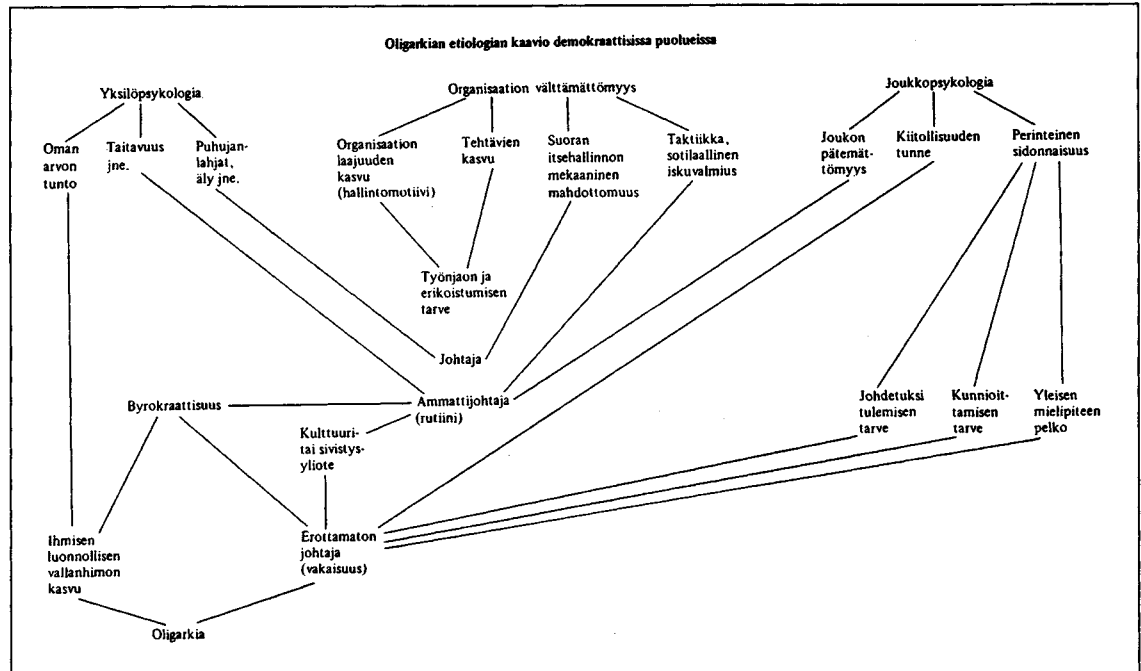
Michelsin mielestä ammattimainen johtajuus, ammattipoliitikot, ovat demokratian lopun alku ja samalla maailmaa muuttavan politiikan alun loppu. Alun perin demokratian toteuttamiseksi luotu organisaatio kääntyy tarkoitustaan vastaan. Siitä tulee itse oma tarkoituksensa, jonka tehtävänä on palvella valittujen johtajien vallankäyttöä yli valitsijoidensa.

Robert Michels selittää harvainvallan synnyn välttämättömäksi silloin, kun yhteisön jäsenmäärä kasvaa niin suureksi, että demokraattinen päätöksenteko vaatii järjestäytymistä ja edustusjärjestelmää. Järjestäytyminen, organisaatio sisältää jo sinänsä syvästi aristokraattisen piirteen: “Se kääntää johtajan ja joukkojen suhteen ylösalaisin, vastakohdakseen. Organisaatio toteuttaa ratkaisevasti jokaisen puolueen tai ammattiyhdistyksen jakautumisen kahtia, johtavaan vähemmistöön ja johdettavaan enemmistöön.”

Michels haluaa osoittaa, ettei demokraattisia tavoitteita voida toteuttaa ilman oligarkkisia muotoja. Organisoituminen on oligarkkisine piirteineen sellainen poliittisen taistelun välttämättömyys, jota ei voida kiertää. Michelsin mielestä se johtaa myös demokraattisten tavoitteiden vesittymiseen ja valtataistelun tulon politiikan pääasiaksi.

¹¹ suom. Kyntäjä 1986

Michels jakaa harvainvallan syntysyyt kolmeen ryhmään: teknis-hallinnollisiin, psykologisiin ja älyllisiin. Nämä syntysyyt poikkeavat teoreettisen statuksensa suhteen toisistaan:¹²

3.2.1 Teknis-hallinnolliset syntysyyt¹³

Teknis-hallinnollisissa syntysyyissä on kyse lukumäärän kasvuun liittyvästä organisoitumisen välttämättömyydestä ja siihen kytkeytyvästä johtajuuden byrokraatisoitumisesta. Nykyaikaisen joukkopuolueen elinehtona on mahdollisimman suuren jäsenmäärän ja kannattajakunnan saaminen. Michelsin mielestä puolueen voima ja vaikutus on joukkovoimaa, se perustuu olennaisesti joukkoihin. Mutta samalla kun kasvu on puolueelle välttämätöntä, se myös tekee puolueen organisoitumisen välttämättömäksi.

Michelsin mielestä ei ole siis enää mahdollista, että pieni yksi- tai erituumaisten joukko kokoontuu yhteen tilaan keskustelemaan ja tekemään yhteisiä ratkaisuja. Jäsenet ja kannattajat hajautuvat maantieteellisesti laajalle alueelle, eivätkä edes yhden paikkakunnan joukot enää mahdu yhteen tilaan. On pakko turvautua joukkojen

¹² Michels 1986 [1925], s. 268

¹³ Michels 1986 [1925], s. 42-56

välittömän päätöksenteon asemasta edustusjärjestelmään ja demokraattisen keskustelun sijasta asioiden ja päätösten valmisteluun ennalta.

Michelsin mielestä tämän seurauksena on, että valta siirtyy joukoilta niiden edustajille ja edustajilta niille, jotka osallistuvat päätösten ennalta valmisteluun. Organisaation määrällisen kasvun välttämättömyys johtaa vääjäämättä harvainvallan syntyyn organisaation sisällä.

Paitsi lukumäärän kasvu, oligarkian teknis-hallinnollisiin syntyisiin kuuluvat myös poliittisen taistelun luonne, modernit puolueet taistelevina joukkopuolueina ja tämän taistelun puolueorganisaatiolle asettamat vaatimukset. Poliittinen kamppailu edellyttää tehokkuutta, strategista ajattelua ja nopeita päätöksiä muuttuvissa tilanteissa. Nämä vaatimukset täyttää vain puolue, jolla on keskitetty ja kyvykäs johto. Tällaisen strategisen ja keskitetyn johdon vaatimus johtaa politiikan ammattimaistumiseen, puoluejohtajien muuttumiseen ammattipoliitikoiksi, jotka yhä liikemiesmäisemmin johtavat puolueen toimintaa sen sijaan, että edustaisivat jäsenistöä ja ottaisivat ohjeita "alhaalta". Jäsenistöltä aletaan päinvastoin vaatia kuria "puolueen päätösten" toteuttamiseksi yhtenäisesti ja omaksutun strategisen linjan mukaisesti.

Michelsin mielestä tällaisen toiminnan lopputuloksena on, että poliittisen liikkeen demokratia-osa kovertuu sisältä ontoksi. Muodostuu rakenne, jossa joukkojen osaksi jää vain totteleminen ja uusien johtajien rekrytointipohjan luominen. Pienen johtajaryhmän päätöksistä tulee koko puolueen päätöksiä, joiden toteuttaminen vaatii jäsenjoukoilta kuria ja uhrautuvaisuutta. Johto täydentää itse itseään. Joukkojen edustajat ovat asettuneet joukkojen johtoon, valituista on tullut valtiaita.

3.2.2 Psykologiset syntyisytyt¹⁴

Michelsin mukaan oligarkian psykologiset syntyisytyt ovat osaksi joukkopsykologisia, osaksi yksilöpsykologisia. Yksilöpsykologian puolella tärkeimmät oligarkiaa edistävät tekijät liittyvät johtajaominaisuuksiin. Nämä ovat sellaiset kuin puhelahjat, äly, jne., jotka sinänsä ovat johtajuuden edellytyksiä. Taitavuus, kyky hallita monimutkaisia asiakokonaisuuksia ja muut tämänkaltaiset seikat taas vievät kohti johtajuuden ammattimaistumista. Lopulta tähän tulee vielä johtajan omanarvontunnon kasvu, johon saattavat liittyä turhamaisuus ja itseihailu, ja joka johtaa siihen, mitä Michels kutsuu

¹⁴ Michels 1986 [1925], s. 56-75

ihmisen luonnollisen vallanhimon kasvuksi. Oligarkia on valmis, kun ammattimaistunut johtajuus tuottaa byrokratian ja sellaisen johtajuuden vakaisuuden, jossa johtajat ovat käytännössä erottamattomia - ja kun tämä yhdistyy johtajien suunnattomaan itsekeskeisyyteen ja "luonnolliseen" vallanhimoon.

Joukkopsykologian puolella oligarkiaan johtavat ennen muuta joukkojen pätemättömyys, niiden kyvyttömyys hoitaa asioita sekä niiden haluttomuus tarttua asioihin. Michelsin mielestä joukot ovat tässä asetelmassa loputtoman kiitollisia jokaiselle tarmokkaalle ja pystyvälle johtajalle, joka ottaa ja hoitaa asiat niiden puolesta, ja tämä kiitollisuus vahvistaa osaltaan johtajien erottamattomuuden syntyä, osaltaan kiitollisuudesta taas tulee väline, jota johtajat häikäilemättä käyttävät asemiansa säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi. Michelsin mielestä voidaankin puhua joukkojen perinteisestä sidonnaisuudesta, jonka kolme ainesosaa ovat joukkojen tarve tulla johdetuiksi, niiden tarve katsoa jotakuta ylöspäin ja kunnioittaa tätä johtajanaan sekä niiden perinnäinen sovinnaisuus ja yleisen mielipiteen pelko. Tämä perinteinen sidonnaisuus muodostaa Michelsin mielestä harvainvallan perustan, jonka yllä oligarkkinen koneisto kasvaa ja kukoistaa.

3.2.3 Älylliset syntysyyt¹⁵

Michelsin mielestä johtajuus sinänsä on joukkojen pätemättömyyden välttämätön päällysrakenne. Pätemättömyys antaa johtajavallalle sekä käytännöllispoliittisen että moraalisen oikeutuksen. Se tekee asianajajien olemassaolon välttämättömäksi. Mutta asioiden ajaminen vaatii ammattitaitoa. Oligarkian älylliset syntysyyt kytkeytyvätkin juuri johtajien pätevytyymiseen tehtävissään. Toimiessaan esimerkiksi kansanedustajina miehet ja naiset oppivat hallitsemaan yksityiskohtaisesti paitsi poliittisia myös kaikenlaisia lainsäädännöllisiä ja teknisiä hienouksia, joista heidän kannattajillaan ja järjestöjen jäsenjoukoilla ei ole aavistustakaan.

Johtajien ja johdettujen välille kehkeytyy näin muodollinen koulutusero. Tällainen koulutuserojen kärjistyminen järjestön sisällä merkitsee, että johtajat saavuttavat johdettaviinsa nähden ylivallan. Samalla se merkitsee johtajuuden ammattimaistumista. Johtajista tulee lisääntyvässä määrin erikoisalojensa asiantuntijoita ja johtamisen ammattilaisia. Puolueita ja ammattijärjestöjä aletaan johtaa yhä enemmän

¹⁵ Michels 1986 [1925], s. 75-84

asiantuntemuksen ja teknisen tietämyksen pohjalta, yhä liikemiesmäisemmin, ja johtajistoon valikoituminen alkaa riippua yhä enemmän muodolliseen koulutukseen ja kokemukseen perustuvasta pätevyydestä: kuka tahansa puoluejäsen ei enää olekaan kelvollinen puoluejohtoon, niin kuin ainakin periaatteessa oli puolueen alkutaipaleella. Toiselta puolen johtajien pätevytyminen tekee heistä korvaamattomia. Asiantuntijoita on paljon vaikeampi korvata toisilla kuin rivimiehiä. Mutta korvaamattomuus vaikuttaa osaltaan johtajien erottamattomuuden syntyyn. Alun perin määräaikaisista luottamusmiestehtävistä kehkeytyy johtajien elinikäisiä ammatteja.

Michels hahmottelee, kuinka asemien säilyttäminen käy harvainvaltaiseksi muotoutuneelle puoluejohdolle tärkeämmäksi kuin päämäärä, vallankumous. Michelsin mielestä ei ole olemassa sellaista kysymystä, josta johto ei ole valmis tinkimään, jos se katsoo asemiansa sitä vaativan.

3.3 Aristoteleen retoriikkateoria

Aristoteleen retoriikan teorian lähtökohta on aikaisemman kreikkalaisen puhetaidon perinteen kritiikki. Aikaisemmat puhetaidon opettajat olivat kiinnittäneet päähuomion epäolennaisuuksiin. He olivat olleet kiinnostuneita vain tyyllillisistä kysymyksistä ja tunteiden herättämisestä, kun taas Aristoteles katsoi, että retoriikka tuli perustaa sille yleiselle argumentoinnin teorialle, jota hän oli kehitellyt logiikkaa koskevissa teoksissaan.¹⁶

Aristoteles määrittelee retoriikan ”kyvyksi havaita kunkin asian yhteydessä vakuuttava”. Aristoteleen mukaan tämä ei ole minkään muun taidon tehtävä.¹⁷ Aristoteles mainitsee retoriikan erityispiirteeksi, että toisin kuin muut taidot ja tieteet, sen - kuten ei myöskään dialektiikan - kohteena eivät ole mitkään erityiset asiat tai oliot vaan se tarkastelee mitä tahansa asioita vakuuttamisen (*pithanon*) näkökulmasta.¹⁸

Aristoteles määrittelee retoriikan käyttämiksi päätelmätyypeiksi enthymeman (*enthymêma*) ja esimerkin (*paradeigma*), jotka vastaavat dialektiikassa syllogismia eli deduktiota (*syllogismos*) ja induktiota (*epagôgê*). Enthymeman ja syllogismin

¹⁶ Aristoteles 1997, s. 196

¹⁷ Aristoteles 1997, s. 10

¹⁸ Aristoteles 1997, s. 198

määritelmällinen ero (ja vastaavasti esimerkin ja induktion ero) ei ole käytettyjen premissien luonteessa vaan argumentin esittämistilanteessa. Sama argumentti voidaan esittää dialektisessa keskustelussa ja poliittisessa puheessa, mutta dialektisessa keskustelussa sitä kutsutaan syllogismiksi ja poliittisessa puheessa enthymemaksi. Enthymema-argumenteilla on kuitenkin myös muita niille luonteenomaisia piirteitä, jotka erottavat ne tavanomaisista syllogismeista.¹⁹

Pirkko Haapasen mukaan sen osoittaminen, että jotakin joko on tai näyttää olevan (tai tämän kiistäminen) johtaa Aristoteleelle ominaiseksi mielletyn retoriikan ytimeen, enthymemaan. Haapasen mukaan enthymema eroaa tieteellisestä, dialektiikan syllogismista lähinnä siinä, että sen premissit voivat nojata todennäköisyyteen ja yleiseen mielipiteeseen, kun taas tieteellinen syllogismi vaatii premisseiltä ja päättelyltä enemmän. Tavalliseen syllogismiin verrattuna enthymemalle on Haapasen mukaan edelleen tyypillistä, ettei sen molempia premissejä tarvitse tai kannata lausua julki, vaan kuulijoiden oletetaan täydentävän mielessään puuttuva, yleisesti tunnettu premissi. Tärkeimmäksi enthymeman arviointikriteeriksi nousee, onko se vakuuttava vai ei.²⁰

Aristoteleen mukaan osa "vakuuttumiseen liittyvistä asioista" (*pisteis*) on taidon ulkopuolisia (*atekhnoi*), osa taas on taitoon kuuluvia (*entekhnoi*). Taitoon sisällyttömiksi Aristoteles sanoo sellaisia asioita, joita emme itse saa aikaan, vaan jotka ovat jo ennestään olemassa. Taitoon sisältyviä ovat ne, joita on mahdollista tehdä menetelmän mukaan ja omin avuin. Edelliset on otettava käyttöön, jälkimmäiset löydettävä. Jälkimmäiset, "puheella aikaan saatavat vakuuttumisen syyt", jakautuvat kolmeen ryhmään: luonteeseen (*ethos*), mielentilaan tai tunteisiin (*pathos*) ja itse puheeseen tai argumentteihin (*logos*) perustuviin. Jako luonnetta, tunteita ja argumentteja koskeviin vakuuttamisen välineisiin tuli klassiseksi myöhemmässä retoriikassa.²¹

Näistä viimeinen ryhmä on perustava. Puhujan on osattava esittää itsensä luonteeltaan arvostusta ansaitsevana ja luottamusta herättävänä henkilönä ja kyttävä herättämään yleisössään asiansa kannalta oikeansuuntaisia tunteita. Tämä ei kuitenkaan onnistu, ellei hän osaa esittää perusteita ja todisteita näkemyksensä tueksi. Siksi puhujan on tunnettava vakuuttavan argumentoinnin keinot ja retoriikan teoria on rakennettava

¹⁹ Aristoteles 1997, s. 198-199

²⁰ Palonen & Summa (toim.) 1996, s. 32

²¹ Aristoteles 1997, s. 11

argumentoinnin teorian pohjalle.²²

Aristoteles esittelee teoksensa ”Retoriikka” I kirjan 2. luvussa *invention*, suostuttelevan ja vakuuttavan puheen perusaineksia:²³

Vakuuttuminen puhujan luonteen (*ethos*) perusteella tapahtuu puhuttaessa niin, että puhe tekee puhujasta luotettavan. Aristoteleen mukaan uskomme mieluummin ja nopeammin kunnollisia ihmisiä yleensä kaikissa asioissa, mutta erityisesti silloin, kun asiat eivät ole varmoja, vaan niistä voidaan olla eri mieltä. Tämän luottamuksen täytyy syntyä puheen takia, ei puhujaan kohdistuvasta ennako-odotuksesta. Aristoteleen mukaan ei pidä paikkaansa, että retoriikan taidossa puhujan kunnollisuus ei lisäisi uskottavuutta. Päinvastoin voidaan sanoa, että luonne on lähes tärkein vakuuttumisen syy.

Vakuuttuminen perustuu kuulijoihin, kun he puheen johdosta joutuvat tunnetilaan (*pathos*). Aristoteles kirjoittaa, että emme tee päätöksiä samalla tavalla ollessamme surullisia tai iloisia tai rakastaessamme tai vihatessamme. Kuulijat tulevat puheen perusteella vakuuttuneiksi, kun osoitamme argumentein (*logos*), mikä on todella tai todelta näyttävästi uskottavaa kussakin asiassa.

Koska vakuuttaminen tapahtuu edellä mainituin tavoin, Aristoteleen mielestä on selvää, että sen kykenee hallitsemaan sellainen henkilö, joka pystyy päättelyyn ja teoreettisesti tarkastelemaan luonteita ja hyveitä sekä tuntee tunnetilat - kunkin tunnetilan luonteen ja laadun sekä sen, mitkä syyt saavat tunnetilat syntymään ja millä tavoin.

Tuloksena on Aristoteleen mukaan se, että retoriikka on samaa juurta kuin dialektiikka ja etiikan tutkimus, jota voi oikeutetusti pitää politiikkaan kuuluvana. Tästä syystä retoriikka pukeutuu politiikan vaatteisiin ja samoin tekevät Aristoteleen mukaan ne, jotka pyrkivät retoriikan piiriin joko tietämättömyytensä tai joidenkin muiden inhimillisten syiden johdosta. Retoriikka on Aristoteleen mukaan kuitenkin kuin osa dialektiikkaa ja se muistuttaa dialektiikkaa. Kumpikaan niistä ei ole mitään määrättyä alaa koskeva tiedon laji, vaan ne ovat tavallaan kykyjä perustelujen aikaansaamiseksi.

Aristoteleen mukaan retoriikan tehtävä on käsitellä kysymyksiä, joita harkitsemme ilman, että meillä olisi niihin tieteellinen vastaus, ja joiden käsittely tapahtuu sellaisten

²² Aristoteles 1997, s. 196

²³ Aristoteles 1997, s. 10-16

kuulijoiden läsnäollessa, jotka eivät kykene näkemään monimutkaisia yhteyksiä eivätkä seuraamaan pitkiä päättelyketjuja. Harkinnan kohteena ovat asiat, jotka näyttävät voivan olla yhdellä tai toisella tavalla. Jos ajatellaan, että asioiden on mahdotonta olla toisin menneisyydessä, tulevaisuudessa tai nykyhetkellä, ei niitä harkita, koska siitä ei ole Aristoteleen mielestä mitään hyötyä.

Pirkko Haapasen mukaan nykyisin katsotaan yhä useammin, että Aristoteleen kolme keinoa voivat esiintyä erikseen tai yhdessä, ja yhteisesiintyminen voi syntyä myös enthymeman avulla. Esimerkiksi *logos* ja *ethos* yhdistyvät silloin, kun enthymeman premissinä tai johtopäätöksenä on moraalinen periaate. Haapasen mukaan Aristoteleen tarkoitus on ilmeinen: hän olettaa, että keinojen valinta edellyttää puhujalta strategista harkintaa.²⁴

3.4 Chaïm Perelmanin argumentaatioteoria

Chaïm Perelman kirjoittaa kirjassaan ”Retoriikan valtakunta” (*L’empire rhétorique*), että retoriikan oikea sijoittaminen ja määrittely vaativat täsmentämään sen suhteita dialektiikkaan.²⁵

Aristoteles erotti kaksi päättelyn lajia, analyttisen ja dialektisen. Analyttiset päätelmät ovat todistusluontoisia ja yleispäteviä, koska totuus on lausuman ominaisuus ja tällaisena ihmisten mielipiteistä riippumaton. Dialektisten päätelmien kohdalla on toisin. Aristoteleen mukaan päättelyä voidaan pitää dialektisena, kun sen premissinä on yleisesti hyväksytyjä mielipiteitä, joiksi hän määrittelee kaikkien, enemmistön tai arvostetuimpien ja kuuluisimpien hyväksymät mielipiteet.

Dialektisessa päättelyssä haetaan yleisesti tunnustetun nojalla hyväksyntää väitteille, jotka ovat tai voivat olla kiistanalaisia – eli pyritään suostuttelemaan tai vakuuttamaan. Se ei koostu Perelmanin mukaan pätevistä ja kiistattomista päätelmistä, vaan siinä esitetään argumentteja, jotka voivat olla enemmän tai vähemmän vahvoja ja vakuuttavia, mutta eivät koskaan puhtaan muodollisia. Tehokas argumentti vakuuttaa sen, jolle se on osoitettu. Näin dialektinen päättely ei ole yleispätevää, vaan sen arvo riippuu aina sen vaikutuksesta jonkun ajatteluun. Nämä kaksi päättelyn muotoa, joista

²⁴ Palonen & Summa (toim.) 1996, s. 32

²⁵ Perelman 1996 [1977], s. 7

toinen koskee totuutta ja toinen mielipidettä, tulee erottaa selkeästi toisistaan. Kumpikin alue vaatii omanlaistaan esitystapaa: esimerkiksi matemaatikoilta ei voida vaatia retorisia argumentteja eikä puhujalta tieteellisiä todistuksia.

Perelmanin mukaan dialektiset päätelmät koostuvat perusteluista eli argumenteista, joilla tähdätään tietyn kiistanalaisen väitteen hyväksymiseen tai hylkäämiseen. Tällaisia argumentteja ja niiden esittämisen ehtoja tutkii uusi retoriikka, joka yhtä aikaa jatkaa ja laajentaa Aristoteleen retoriikkaa. Uudessa retoriikassa tutkitaan kaikentyypisille yleisöille - väkijoukoista asiantuntijapalavereihin - tarkoitettuja esityksiä. Tällöin ei ole merkitystä sillä, osoitetaanko esitys koko ihmiskunnalle vai yhdelle ihmiselle. Uuden retoriikan nimellä kulkeva argumentaatioteoria kattaa kaikki vakuuttamiseen tai suostutteluun tähtäävät esitykset yleisöstä ja käsitellyistä asioista riippumatta. Pääosa Perelmanin argumentaatioteoriasta analysoi ja systematisoi niitä keinoja, joilla väitteiden uskottavuutta erilaisissa teksteissä rakennetaan. Tämä vakuuttamisen keinojen systematiikka jakautuu kahteen pääosaan, jotka ovat argumentoinnin lähtökohdat ja varsinaiset tekniikat.

Perelmanin mukaan argumentaatiossa ei pyritä johtamaan seuraamuksia premisseistä, vaan hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille. Se ei koskaan tapahdu tyhjiössä, vaan siinä oletetaan aina ennalta tietty puhujan ja yleisön välinen "henkien kohtaaminen": ellei puhetta kuunnella ja kirjaa lueta, ne jäävät vaille vaikutusta. Myös yksityisessä pohdinnassa, missä perustelujen esittäjä ja niiden yleisö ovat yksi ja sama henkilö voidaan hyvin puhua kohtaamisesta.²⁶

Argumentaatiolla ei tavoitella vain älyllistä hyväksyntää. Varsin usein tähtäimessä on toiminta tai ainakin toiminta-alttiuden luominen. Toiminnan tielle mahdollisesti nousevien esteiden voittamiseksi tällaisen alttiuden on oltava riittävän vahvaa. Perelman mainitsee esimerkin kirkkoisä Augustinuksesta, joka vedotessaan seuraajiinsa keskinäisen vihanpidon lopettamiseksi, ei tyytynyt vain suosionosoituksiin, vaan jatkoi kunnes oli saanut kuulijansa kyyneliin, mikä vasta osoitti heidän kypsyttyneen asennemuutokseen.

Augustinuksen esimerkki osoittaa, että argumentaatiolla tähdätään milloin pelkkiin älyllisiin vaikutuksiin - alttiuteen tai valmiuteen hyväksyä tietty väite – milloin välittömään tai myöhempään toimintaan. Argumentoija ei vetoa erikseen järkeen,

²⁶ Perelman 1996 [1977], s. 16

tunteisiin tai tahtoon, vaan suuntaa puheensa yksilölle kokonaisuutena. Silti tavoitellut tulokset vaihtelevat, ja argumentaation keinot sovitetaan aina keskustelukohteen ja kuulijakunnan luonteen mukaan. Argumentaatioteoria voi yleisesti vain kehottaa ottamaan yleisön huomioon.

Mikä on se yleisö, jolle argumentaatio kulloinkin kohdistuu? Perelmanin mukaan yleisönä ei voida mitenkään voida pitää kaikkia niitä, jotka voivat käytännössä kuunnella tai myöhemmin lukea puhujaa. Puhuja voi myös tahallaan jättää osan yleisöstä huomiotta. Yleisö ei siten suinkaan välttämättä koostu niistä, joiden puoleen puhuja välittömästi kääntyy. Jotta yksilö voidaan määritellä tavalla, joka tukee argumentaatioteorian kehittämistä, tulee siihen lukea kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiolla vaikuttaa. Keitä nämä ovat? Heidän joukkonsa vaihtelee tuntuvasti puhujasta itsestään aina koko ihmiskuntaan tai ainakin niihin sen päteviin ja järjellisiin jäseniin, joiden joukon Perelman määrittelee “universaaliyleisöksi”. Näiden ääripäiden väliin jää lukematon määrä erityisyleisöjä.

Asiantuntijayleisön oletetaan tunnustavan tietyt vallitsevat väitteet ja menetelmät, jolloin tästä ei ole tarpeen erikseen varmistua. Kysymysten ja vastausten dialektiikkaa tarvitaan taas silloin, kun valmiit totuudet ja yleisesti tunnustetut aksioomat puuttuvat. Erottelu vain harvoille suunnattujen ja kaikille tarkoitettujen esitysten välillä auttaa Perelmanin mukaan ymmärtämään paremmin myös suostuttelun ja vakuuttamisen vastakkaisuutta. Sen sijaan, että liittäisimme suostuttelun mielikuvitukseen, tunteisiin ja yleensä tahattomiin henkisiin toimintoihin, jolloin vakuuttaminen puolestaan vetoaisi järkeen, voidaan näille termeille antaa teknisempi ja samalla täsmällisempi määritelmä sanomalla, että suostutteluun tähdätään erityisyleisölle suunnatuissa esityksissä ja vakuuttamista taas käytetään universaaliyleisöön vedottaessa.

Hilkka Summan mukaan suostuttelun ja vakuuttamisen erossa ei Perelmanilla ole kysymys subjektiivisuudesta tai objektiivisuudesta, eikä vetoamisesta joko tunteisiin tai järkeen, vaan erosta puhujan yleisökäsityksessä: universaaliin (siis määrittelemättömään, yleiseen yleisöön) vaikuttaminen edellyttää järkeen vetoavaa, vakuuttavaa argumentointia, kun taas määrätyn, erityisen yleisön voi suostutella sitoutumaan johonkin väitteeseen vetoamalla yleisön erityisiin intresseihin tai taipumuksiin. Vakuuttavaa argumentointia on sellainen, jonka perusteet ovat yleistettävissä, siis periaatteessa kenen tahansa (asian ymmärtävän) hyväksyttävissä.

“Universaalisuuden” merkitys näyttää Summan mukaan tässä Perelmanin tunnetussa käsitteessä viittaavan yhtä hyvin määrittelemättömyyteen kuin yleispätevyyteen.²⁷

Koska suostuttelun ja vakuuttelun erottelu ei riipu kuulijoiden määrästä vaan puhujan pyrkimyksistä (siitä, tavoitteleeko hän vain joidenkin vaiko kaikkien järjestellisten olentojen hyväksyntää), kuulijakunta voidaan Perelmanin mukaan jopa yksityisessä pohdinnassakin mieltää vain universaaliyleisön ruumiillistumaksi. Vakuuttavan esityksen premissit ja argumentit ovat yleistettävissä eli periaatteessa koko universaaliyleisön hyväksyttävissä. Näemme, että vaikka esimerkiksi filosofia onkin perinteisesti liitetty totuuden ja järjen käsitteisiin, sekin on tässä katsannossa parempi ymmärtää suhteessa universaaliyleisöön ja kulloisenkin filosofin tapaan mieltää tämä yleisö.

Summan mielestä universaaliyleisö on eräänlainen kehäpäätelmä: rationaalisia ovat ne arvot, jotka pystytään perustelemaan niin, että universaaliyleisö ne hyväksyy - mutta sitä, minkä universaaliyleisö milloinkin hyväksyy, ei voida päätellä muusta kuin siitä mikä kulloinkin on hyväksyttyä. Summan mielestä universaaliyleisö voi olla Perelmanin tarkoittamassa mielessä hyödytön käsite retoriikan tutkimisesta kiinnostuneelle yhteiskuntatieteilijälle, mutta yleisön universaalisuuden aste on silti kiinnostava kysymys konkreettista argumentoivaa tekstiä analyttisesti tarkasteltaessa. Summan mielestä joka tapauksessa kysymys “millaisen yleisön tällä argumentilla/tällaisella retoriikalla voi vakuuttaa” on hedelmällinen tulkintanäkökulma retoriikkaa analysoitaessa.²⁸

Ylistyspuheen lajityyppi on Perelmanin mukaan keskeinen: sen tehtävänä on vahvistaa kuulijoiden hyväksyntää arvoille, joiden ansiosta toimintaan tähtäävä esitys voi päästä vaikuttamaan heidän tunteisiinsa tai tahtoonsa. Ylistyspuhetta pidetään yleensä luonteeltaan kasvatuksellisena - se tähtää pikemminkin toiminta-aittiuden luomiseen sopivaa hetkeä odoteltaessa kuin välittömään toimintaan. Jos näemme siinä pelkkää puhujamaineen tavoittelua, emme Perelmanin mukaan ymmärrä enempää sen luonnetta kuin merkitystään, vaikka mainetta se voi myös tuoda. Puheen seurausta ja sen tavoitetta ei saa kuitenkaan sekoittaa toisiinsa: jälkimmäisenä on vahvistaa yhteisyyttä tiettyjen arvojen ympärillä, jotka puhuja haluaa saattaa vallitsevaksi ja

²⁷ Palonen & Summa (toim.) 1996, s. 67-68

²⁸ Palonen & Summa (toim.) 1996, s. 69

joiden tulisi ohjata tulevaa toimintaa. Näin koko käytännöllinen filosofia nojaa viime kädessä ylistyspuheen lajityyppiin.²⁹

Perelmanin mukaan argumentaation tekijät vaikuttavat toisiinsa ja joskus selvästi vahvistavatkin toisiaan, mutta näin ei suinkaan aina käy. Jos argumentilla ei ole yleisön hyväksyntää, se voi synnyttää kielteisen reaktion. Jos sen herättämät vastaväitteet jäävät vaikuttamaan kuulijoiden mielissä, argumentti näyttäytyy heikoksi ja tämä voi vuorostaan heijastua koko esitykseen - sillä se muuttaa puhujan kuvaa eli imagoa, josta Aristoteles käytti nimitystä *eetos* - henkilö, joka joutuu turvautumaan epäkelvöihin argumentteihin, voi näyttää vilpilliseltä ja epäluotettavana.³⁰

Argumentoinnin lähtökohtien lisäksi Perelman erittelee argumentoijan käytettävissä olevia tekniikoita, siis kielen resursseja, joiden avulla väitteiden uskottavuutta voidaan rakentaa. Logiikkaan perustuva argumentaation tutkimus erittelee argumentista premissit, johtopäätöksen ja näiden välisen päättelysuhteen. Luonnollisen kielen ehdoilla tapahtuvaa argumentointia tutkiva Perelman ei tyydy tähän, koska väitteiden uskottavuutta voidaan tosiasiasa rakentaa mitä erilaisimmilla käsiteltävien asioiden kytkennöillä, vertauksilla, analogioilla, esimerkeillä ja vastakkainasetteluilla, joista premissien ja päättelysuhteiden yksiselitteinen erottaminen on usein mahdotonta. Vakuuttavuus ei muodostu argumentin loogisesta rakenteesta, vaan siitä, kuinka uskottavia yleisön mielestä ovat puhujan esitykseensä valitsevat syyseuraus -suhteet, tavoite-keino -kytkennät, esimerkit, rinnastukset, metaforat tai vastakkainasettelut.³¹

²⁹ Perelman 1996 [1977], s. 26-27

³⁰ Perelman 1996 [1977], s. 155-156

³¹ Palonen & Summa (toim.) 1996, s. 70-71

4 SUOMEN KESKUSTA JA EU-JÄSENYYS

Kun Euroopan yhdentymiskehityksessä oltiin edetty vaiheeseen, jossa oltiin synnyttämässä Euroopan yhteisön (EY) sisämarkkinoita ja näköpiirissä oli yhteisön kehittyminen Euroopan unioniksi (EU), tuli esille kysymys, kuinka Euroopan EFTA-maiden³² suhde tähän kehitykseen järjestettäisiin. Silloin Euroopan yhteisön piirissä syntyi ajatus luoda Euroopan talousaluejärjestelmä (ETA), joka merkitsisi sisämarkkinajärjestelmän ulottamista myöskin EFTA-maihin. Tavoitteena oli neuvotella räätälintyönä sopimus, joka ottaa huomioon EFTA-maiden erityisongelmat. Ulkopuolelle suunniteltiin jätettäväksi ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja elintarviketalous, jotka olivat EFTA-maille eritavoin hankalia asioita.³³

Itävalta ja Ruotsi päättivät hakea EY:n jäsenyyttä ETA-neuvottelujen ollessa vielä kesken. Sekä Itävallan että Ruotsin päätös hakea EY:n jäsenyyttä perustui pitkälti sisäpoliittisiin syihin. Ruotsissa sosialidemokraattinen hallitus pyrki tällä tavoin torjumaan lamaa ja kohottamaan puolueen hiipunutta kannatusta.³⁴

Kun Ruotsi ja Itävalta olivat hakeneet jäsenyyttä, joutui Suomikin miettimään,

³² Euroopan vapaakauppaliitto, EFTA (engl. European Free Trade Association, EFTA). Sen perustivat EY:n ulkopuolelle jääneet maat: Iso-Britannia, Ruotsi, Norja, Tanska, Sveitsi, Itävalta ja Portugali vuonna 1960. Suomi liittyi EFTA:an vuonna 1961 liitännäisjäseneksi FINNEFTA-sopimuksen kautta ja täysjäseneksi vuonna 1986. Iso-Britannia, Irlanti ja Tanska liittyivät Euroopan yhteisöön 1973.

³³ Väyrynen 6.6.1994 [Neittaanmäki 1996, s. 22]

³⁴ Väyrynen 1993 [2], s. 27

olisiko sen haettava jäsenyyttä Euroopan yhteisössä. Paavo Väyrysen mielestä on selvää, että Suomi ei olisi hakenut EY:n jäsenyyttä ellei Ruotsi olisi hakenut sitä ensin. Väyrysen mielestä Suomi joutui eräänlaiseen pakkotilanteeseen, kun oli näköpiirissä, että Euroopan yhteisö laajenee ja Ruotsi oli lähdössä neuvotteluihin. Jos Suomi ei olisi lähtenyt samanaikaisesti neuvotteluihin Ruotsin kanssa, olisi Ruotsi neuvotellut sen mallin, jolla Suomi olisi voinut myöhemmin liittyä jäseneksi. Toisaalta Suomen sisäpoliittinen tilanne oli Väyrysen mukaan sellainen, että ellei keskusta olisi puolueena ollut valmis hakemaan jäsenyyttä, olisi todennäköisesti syntynyt toisenlainen hallitus, joka olisi jättänyt hakemuksen. Jäsenyyden hakemiseen olisi tarvittu vain eduskunnan yksinkertainen enemmistö ja Väyrysen mukaan sen jälkeen olisi neuvoteltu niin, että keskusta olisi ollut sivussa. Väyrysen mukaan näissä oloissa oli ilman muuta järkevää, että keskustakin päätyi sille kannalle, että jäsenyyttä haetaan.³⁵

Keskusta asetti jäsenyyden toteutumiseksi reunaehtoja, jotka koskivat ennen muuta ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä elintarviketaloutta:³⁶

“EY-selontekokeskustelun ryhmäpuheenvuorossa keskusta asetti EY-jäsenhakemukselle kuusi reunaehto, joihin tulee saada selkeä vastaus ennen kuin lopullinen päätös jäsenyydestä tehdään. On selvitettävä, miten jäsenyys vaikuttaisi Suomen itsemääräämisoikeuteen ja myös valtioiden keskinäiseen vallanjakoon sisäisessä päätöksenteossamme. Tarvittaessa on ryhdyttävä toimenpiteisiin hallitusmuodon muuttamiseksi siten, että eduskunnan ja valtioneuvoston osuutta korostetaan.

Toiseksi keskusta lähti siitä, että puolueettomuuden ydin - pysyttäytyminen sotilasliittojen ulkopuolella ja puolueettomuus sodan tai sotilaallisen kriisin aikana - sekä uskottava puolustuskyky on säilytettävä kaikissa oloissa.

Elintarviketalouden osalta ryhmä korosti pitkien siirtymäaikaisten lisäksi myös todellisia muutoksia tai poikkeuksia elintarviketaloutemme hyväksi mahdollisen EY-jäsenyyden toteutuessa.

EY-jäsenyyden puitteissa pitäisi ryhmän mielestä pystyä toteuttamaan ainakin nykyisen vahvuista omaa kansallista aluepolitiikkaa. Euroopan yhdyntyminen korostaa ryhmän mielestä maakuntahallinnon pikaisen toteuttamisen tärkeyttä.

Keskusta korosti myös sitä, että Suomi saa yhdyntymisestä taloudellista hyötyä vain sillä ehdolla, että sen oman kansantalouden iskukyky palautetaan. Ulkomaan kauppapoliittisissa ratkaisuissa on kiinnitettävä huomiota myös EY:n ulkopuolisten lähinaapureidemme, etenkin Venäjän, keskeiseen merkitykseen Suomen taloudelle. Integraatoratkaisut eivät saa muodostua esteeksi tälle Suomelle tärkeälle kauppasuunnalle.

Suomalaisten kannalta on tärkeää säilyttää nykyisenkaltainen pohjoismainen

³⁵ Väyrynen 6.6.1994 [Neittaanmäki 1996, s. 22-23]

³⁶ Keskustan vuosikirja 1991, s. 59

sosiaaliturvan rakenne, johon kuuluu riittävä perusturva kaikille ihmisille erilaisissa elämäntilanteissa.

Ryhmä edellytti, että mahdollisia jäsenyysneuvotteluja johtaa Suomen puolelta pääministeri. Neuvottelutulos on asetettava kansanäänestykseen. Ryhmä toivoi, että ratkaisut voitaisiin tehdä mahdollisimman laajan kansallisen yksimielisyyden pohjalta niin, ettei jyrkkää kahtiajakoa syntyisi.”

Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimittaja Risto Uimonen kertoo jäsenyysprosessin pikaisen liikkeelle lähdön aiheuttaneista vaiheista kirjassaan Nuori Pääministeri: ³⁷

“Neuvostoliiton hajoaminen joulukuussa 1991, Boris Jeltsinin nousu Venäjän johtoon ja YYA-sopimuksen siirtyminen historiaan tammikuussa 1992 poistivat Suomen EY-jäsenyyden tieltä lopullisesti vanhat ulko- ja turvallisuuspoliittiset pidäkkeet. Maastrichtin kokous pääsi puolestaan 9.-10.12.1991 yhteisymmärryksen unionisopimuksesta ja päätti, että EY ottaa uusia jäseniä. Samalla kävi ilmi, ettei Euroopan unionista tulisi tiukkaa federaatiota. Se sopi hyvin Suomelle. Sopimus Euroopan unionista allekirjoitettiin 7.2.1992.”

4.1 Vuosi 1989: ETA-neuvottelut käynnistyvät

Vuonna 1989 EY- ja EFTA-maat käynnistivät neuvottelut Euroopan talousalueen (EES:n)³⁸ muodostamisesta. Suomen Keskusta oli tuolloin oppositiossa.

Keskustan puoluevaltuuskunnan vuosikokous järjestettiin 15.-16.4.1989 Jyväskylässä. Kokouksen avannut puolueen puheenjohtaja Paavo Väyrynen käsitteli puheessaan erityisesti ulko- ja talouspolitiikkaa. Hän ruoti Harri Holkerin johtaman hallituksen EY- ja GATT-politiikkaa ja painotti kansallisen konsensuksen saavuttamisen tärkeyttä keskeisissä kauppapolitiikan kysymyksissä: ³⁹

“Länsikaupassa ovat meneillään tärkeät neuvottelut sekä EY:n suuntaan että GATT:in piirissä. Länsikaupan ratkaisuisa ei ole kysymys vain siitä, kuinka hyvin hallitus huolehtii Suomen kansallisista eduista, vaan myös siitä, kuinka meidän kansallinen etumme määritellään. Kansallisen edun määrittelemine on vaikea tehtävä, sillä suomalaisilla on valvottavanaan erilaisia ja myös toisilleen vastakkaisia etuja. Vielä vaikeammaksi tämän

³⁷ Uimonen 1995, s. 167

³⁸ Aluksi Euroopan talousalueesta käytettiin suomenkielessä Ruotsista peräisin olevaa lyhennettä EES (Europeiskt ekonomiskt samarbetsområde), myöhemmin lyhennettä ETA (engl. European Economic Area, EEA). 1.1.1994 voimaan tullut ETA-sopimus mahdollistaa tavaroiden, palvelujen, pääomien ja työvoiman vapaan liikkumisen sopimuksen allekirjoittaneiden maiden rajojen yli. ETA laajensi EU:n sisämarkkinat koskemaan kaikkia EFTA-maita lukuun ottamatta Sveitsiä ja Liechtensteinia.

³⁹ Väyrynen 15.4.1989

tehtävän tekee se, että edunmäärittelyyn liittyy myös ideologinen ulottuvuus: kauppapoliittiset ratkaisut vaikuttavat siihen, millaiseksi Suomi sisäisesti kehittyi. Suomen nykyiseen konsensukseen kuuluu se, että yhteiskunnan kehittämisen suurista linjoista väitetään olevan olemassa laaja yksimielisyys, vaikka koskaan ei ole keskusteltu eikä sovittu siitä, mistä ollaan yhtä mieltä. Konsensuksen hämärä leijuu myös Suomen yhdentymispolitiikan yllä. Eduskunnalle selostetut ja julkisuuteen kerrotut tiedot Suomen EY-politiikan linjoista ovat niin yleisellä tasolla, ettei niistä saa mitään tuntumaa siihen, mihin hallitus tosiasiallisesti pyrkii. Kun oppositio esittää omia konkreettisempia näkemyksiään, hallituksen edustajat yhtyvät niihin. Kuitenkin syntyy se käsitys, että hallituksen politiikka on jotakin muuta. Mutta mitä se on? On aivan selvää, että suomalaisessa yhteiskunnassa on jopa jyrkästi toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä, mihin tavoitteisiin Suomen tulisi EY-yhteistyössään pyrkiä. Keskusta on ottanut kantaa Suomen itsenäisyyttä ja omaleimaisuutta vaalivan yhdentymispolitiikan puolesta. Hallitus ei ole omaa linjaansa julkisesti määritellyt. Hallituksen teoista syntyy kuitenkin se käsitys, että sen ajattelu on lähempänä mahdollisimman pitkälle menevään integraatioon pyrkivää linjaa. Hallituksen toiminnan perusteella syntyy epäilyjä, että se pyrkii sisäpoliittisten keinojen lisäksi käyttämään myös kauppapolitiikkaa ideologisesti, itselleen mieluisan rakennemuutospolitiikan toteuttamiseen: Suomesta pyritään kehittämään keskieuropalaisen mallin mukaista keskittynyttä ja eriarvoista yhteiskuntaa, juppien kulutusparatiisia. Ja kaikki tämä tapahtuu ilman, että Suomen suunnasta avoimesti keskusteltaisiin ja kansanvaltaisesti päätettäisiin.

Hallituksen tapa hoitaa Suomen sisäiseen kehitykseen oleellisesti vaikuttavia kauppapoliittisia kysymyksiä on johtanut siihen, ettei keskustan piirissä nyt tunneta täyttä luottamusta Holkerin hallituksen EY- ja GATT-politiikkaan. Ellei luottamus vahvistu, saattaa syntyä sellaisia ikäviä tilanteita, joissa keskusta joutuu vastustamaan joitakin hallituksen eduskunnalle antamia kauppapoliittisia esityksiä.

Hallituksen on tultava ulos kuorestaan. Sen on kerrottava tavoitteistaan ja annettava mahdollisuus keskustella niistä. Hallituksen on huolehdittava kaikkien suomalaisten eduista ja otettava kaikkien näkemykset huomioon. Näissä asioissa jos missä tarvitaan laaja kansallinen yhteisymmärrys.”

Kokous hyväksyi poliittisen kannanoton, jossa otettiin Väyrysen puheen pohjalta kantaa Suomen EY- ja GATT-politiikkaan: ⁴⁰

“Keskusta edellyttää, että Suomen GATT- ja EY-politiikasta keskustellaan avoimesti ja päätetään kansanvaltaisesti ottaen huomioon kaikkien väestöpiirien edut ja näkemykset. Kauppapolitiikkaa ei saa käyttää välineenä eikä verukkeena Suomen sisäisessä rakennepolitiikassa. Yhdentymisen yhteydessä on varjeltava Suomen poliittista ja taloudellista itsenäisyyttä sekä kansallista omaehtoisuutta ja omaleimaisuutta. Suomea täytyy kehittää hajautuksen, tasa-arvon ja luonnonmukaisuuden suuntaan. Avoin ja

⁴⁰ Keskustan vuosikirja 1989, s. 12

kansanvaltainen kauppapolitiikan toimintalinja turvaa sen, että Suomessa voi näissä kysymyksissä säilyä laaja kansallinen yhteisymmärrys.”

Keskustan puoluehallitus kokoontui 19.10.1989, ja ilmoitti kannattavansa eurooppalaisen talousalueen muodostamiseen tähtäviä neuvotteluja: ⁴¹

“Keskustan puoluehallituksen mielestä on hyvä, että hallitus antaa eduskunnalle tiedonannon yhdentymispolitiikasta. Tiedonanto tulee saattaa valiokuntakäsittelyyn, jotta eduskunta voi siihen huolellisesti perehtyä ja ottaa siihen hyvin valmistellun kannan.

Keskusta kannattaa eurooppalaisen talousalueen (EES) muodostamiseen tähtäviä neuvotteluja Euroopan yhteisöjen ja EFTA-maiden välillä. EES:n muodostamisen yhteydessä on pidettävä huoli Suomen poliittisesta ja taloudellisesta itsenäisyydestä harkiten erikseen, missä yhdentymisratkaisuissa ja millä tavalla me olemme mukana.

Keskustan mielestä Suomen tulee Eurooppa-politiikassaan painottaa ekologisesti kestävä kehitystä, sosiaalisten oikeuksien toteuttamista, sekä pienten kulttuurien ja kansojen asemaa. Tähän EES:n muodostaminen avaa myönteisiä mahdollisuuksia.”

Saman vuoden syksyllä Helsingissä 25.-26.11.1989 järjestetyssä puoluevaltuuskunnan kokouksessa Paavo Väyrynen käytti puheenvuoron, jossa hän käsitteli mm. ulkopoliittikkaa: ⁴²

“Suomen kannalta katsoen Euroopan tilanne pelkistyy tavalla, jolle voi hakea vertailukohtaa aikaisemmista oloista: olemme vahvan Venäjän ja vahvan Saksan vaikutuspiirissä. Näiden kahden välillä on nyt hyvä yhteisymmärrys ja niiden keskinäinen yhteistyö on lisääntymässä. Ne tulevat olemaan sekä yhteistyökumppaneita että kilpailijoita.

Mutta Suomenkin tulee ottaa omassa ulkopoliitikassaan huomioon olosuhteiden muuttuminen. Ajattelen tässä erityisesti kolmea johtopäätöstä:

- Suomen tulee aktivoitua ihmiskuntapolitiikassa. Maamme on jo monin tavoin mukana kansainvälisessä ympäristönsuojeluyhteistyössä. Tätä toimintaa on edelleen tehostettava tähdäten johdonmukaisesti siihen, että koko ihmiskunnan kehitys saataisiin luonnontaloudellisesti kestäväälle perustalle. Suomen YK-politiikassa tulisi ympäristö- ja kehityskysymyksille antaa keskeinen sija.

- ETYK:in 'kotimaana' Suomen tulee käyttää koko luova voimansa tämän yleiseurooppalaisen prosessin ohjaamiseksi siten, että se tukee mahdollisimman tehokkaasti maanosassamme käynnissä ja käynnistymässä olevaa uudistumista ja yhteistyötä. ETY-prosessissa on nyt tarve ja mahdollisuus merkittäviin edistysaskeliin.

- Pienenä puolueettomana maana Suomen tulee pyrkiä vahvistamaan omaa asemaansa. Meidän on tavoiteltava korkeaa teknologista tasoa ja talouden ylijäämäisyyttä. Suomen tulee pyrkiä kehittymään 'pieneksi talousmahdiksi' - tässä suhteessa esimerkiksi käy Liittotasavallassa toteutettu talouspolitiikka ja sen taloudellinen kehitys: hidas inflaatio,

⁴¹ Keskustan vuosikirja 1989, s. 34

⁴² Väyrynen 25.11.1989

vaihtotaseen ylijäämäisyys, alhainen korkotaso. Suomen ja suomalaisten yritysten talouden tulisi olla erityisen hyvässä kunnossa nyt kun rajat Euroopan yhdentyessä yhä enemmän avautuvat ja kilpailu kiristyy. Tämä on oleellista ajatellen maamme taloudellisen itsenäisyyden säilymistä.”

Kokous määritteli tiukan kannan Suomen EY-jäsenyyteen: ⁴³

“Maanosassamme puhaltavat muutoksen tuulet. Toisen maailmansodan varjo on väistymässä Euroopan kansojen lähentymisen ja keskinäisen yhteistyön tieltä. Länsi-Euroopan maat ovat rakentamassa Euroopan yhteisöjen ympärille yhdentyvää Eurooppaa, joka tiivistyvän taloudellisen yhteistyön lisäksi pyrkii poliittiseen unioniin.

EFTAan kuuluvat puolueettomat maat ja Pohjoismaat etsivät omaa mukanaolon muotoansa yhdentymisprosessissa. Itä-Euroopan maat kokevat myös muodonmuutosta: Neuvostoliitosta alkanut demokratisoitumis- ja avautumiskehitys sekä talousuudistus ovat tuomassa uusia ratkaisuja Itä-Euroopan maiden keskeisiin kansallisiin ja taloudellisiin suhteisiin. Samalla nämä maat etsivät uutta yhteistyötä muun Euroopan kanssa.

Suomen Keskusta haluaa olla aidosti edistämässä maanosamme rauhaa, sen asukkaiden hyvinvointia sekä sellaisen Euroopan syntyä, jossa maanosamme kansat itsenäisyytensä ja kansallisen erityisheimansa säilyttäen voivat yhdessä rakentaa laajan yhteistyön verkoston.

Mielestämme Suomella on puolueettomana Pohjoismaana hyvät mahdollisuudet olla myötävaikuttamassa Euroopan eri osien lähentymiseen ja kaikkia sen maita hyödyttävien yhteistyöjärjestelyjen syntyyn.

Puolueeton Suomi ei voi liittyä EY:n jäseneksi.

EY:n pyrkiessä poliittiseen unioniin ei puolueettoman Suomen jäsenyys siinä tule kysymykseen. Sen vuoksi Suomen tulee huolehtia kansallisista eduistaan muilla keinoin: tehostamalla yhteistyötä muiden EFTA-maiden kanssa EY:n kanssa käytävissä neuvotteluissa, lujittamalla pohjoismaista yhteistyötä sekä kehittämällä uusia yhteistyön muotoja Neuvostoliiton ja etenkin sen länsiosien kanssa sekä muiden Itä-Euroopan maiden kanssa.

Parhailtaan käydään neuvotteluja EY:n ja EFTA:n välillä uusien yhteistyömallien löytämiseksi. Suomen Keskusta tukee näitä pyrkimyksiä lähtien siitä, että kansallisesti elintärkeissä kysymyksissä päätösvalta viime kädessä säilyy Suomessa, sen eduskunnalla ja hallituksella. Ylikansallista määräysvaltaa ja enemmistö päätöksentekoa emme hyväksy. Pidämme tärkeänä, että suomalaiset voivat osallistua myös eurooppalaista talousaluetta (EES) koskevien päätösten valmisteluun siltä osin kuin ne koskettavat Suomea.”

Keskusta siis asettui edelleen kannattamaan talousalue-ratkaisun aikaansaamista, mutta katsoi ettei puolueeton Suomi voi liittyä EY:n jäseneksi.

⁴³ Keskustan vuosikirja 1989, s. 24-25

4.2 Vuosi 1990: Keskustalle valitaan uusi puheenjohtaja

Paavo Väyrynen yllätti Suomen poliittisen elämän ilmoittamalla puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän yhteiskokouksessa 29.3.1990 luopuvansa keskustan puheenjohtajan tehtävistä. Väyrysen ilmoitus käynnisti kilpailun hänen seuraajastaan. Ehdokkaiksi ilmoittautuivat Esko Aho, Eeva Kuuskoski-Vikatmaa ja Seppo Kääriäinen.⁴⁴

Heinolassa 28.-29.4.1990 järjestetyssä puoluevaltuuskunnan kokouksessa puolueen puheenjohtaja Paavo Väyrynen kertoi kuulumisiaan Tukholmassa järjestetystä Pohjolan keskustajohtajien kokouksesta, jossa oltiin keskusteltu mm. Länsi-Euroopan yhdentymisestä. Väyrynen kertoi kokouksessa pitämässään puheessa Pohjolan keskustapuolueiden näkemysten olevan hyvin lähellä toisiaan Eurooppa-politiikan linjauksissaan:⁴⁵

“Kukin puolue – siis Norjan, Ruotsin ja Suomen keskustapuolueet – ovat sitä mieltä, että niiden oman maan ei tule liittyä Euroopan yhteisöjen jäseneksi.”

Keskustajohtajat olivat laatineet yhteisen kannanoton, jossa Väyrysen mukaan edellytettiin mm. sitä, että EFTA-maat tukevat solidaarisesti toisiaan kansallisesti tärkeiden poikkeusten aikaansaamiseksi vireillä olevaan ETA-sopimukseen. Kaikki keskustapuolueet kannattivat rajoitettua sopimusjärjestelyä. Keskustajohtajat korostivat Väyrysen mukaan myös sitä, että ETA-sopimukselle on olemassa vaihtoehto: nykyiseltä pohjalta kehitettävät vapaakauppa- ja yhteistyösopimukset:

“Pohjolan keskustajohtajat edellyttivät kannanotossaan sitä, että pohjoismainen yhteistyö nostetaan aivan uudelle, tähänastista kunnianhimoisemmalle tasolle. Tämä voisi merkitä Pohjolan yhteisön, PY:n muodostamista EY:n rinnalle. Pohjoismaisen yhteistyön instituutiot voisivat muistuttaa EY:n instituutioita, mutta niillä ei olisi ylikansallista asemaa. Yhteistyön sisältö kehittyisi oleellisesti. ETA:n puitteissa olisi tällöin kaksi tiivistä yhteisöä. Jos taas ETA-sopimusta ei saataisi aikaan, voisi Pohjolan yhteisö osittain korvata sitä. Tämä järjestely vahvistaisi Pohjoismaiden asemaa ja sen kautta voitaisiin säilyttää ja edelleen kehittää niitä Pohjolan piirteitä, joiden ansiosta Pohjoismaat ovat ihmisen ja luonnon kannalta parempia kuin EY-maat.”

Tähän ideaan Pohjolan yhteisön perustamisesta vaihtoehtona EY-jäsenyydelle Väyrynen palasi noin neljä vuotta myöhemmin, kun Suomessa oli käsillä ratkaisu maamme liittymisestä Euroopan unioniin. Tähän argumenttiin palataan myöhemmin

⁴⁴ Väyrynen 1993 [1], s. 412-414

⁴⁵ Väyrynen 28.4.1990

tässä tutkielmassa.

Myös kansanedustaja, tuleva puolueen puheenjohtaja Esko Aho käytti kokouksessa puheenvuoron, jossa hän käsitteli mm. integraatoratkaisua: ⁴⁶

“Onko Suomen lonksuteltava ovia EY-jäsenyydelle? Mielestäni ei. Kyse ei ole vain mahdottomuudesta sovittaa puolueettomuutta taloudellisen, poliittisen ja mahdollisesti myös sotilaallisen liiton vaatimuksiin. Vaa’assa painaa lisäksi kansallisen toimintavapauden tarve. Suomella se on muita suurempi. Luonnonsuhteemme, maantieteellinen sijaintimme sekä taloutemme monet erityispiirteet edellyttävät, että voimme itsenäisesti järjestää asiamme. Mikä on hyvä Ranskalle tai Saksalle ei ole hyvä Suomelle.”

Myös Aho siis torjui vielä tässä vaiheessa päättäväisesti Suomen EY-jäsenyyden.

Kokous linjasi Väyrysen aloitteesta poliittisen kannanoton, jossa otettiin kantaa Pohjolan yhteisön muodostamiseen: ⁴⁷

“Keskustan mielestä Euroopan yhdentymistä koskevaan keskusteluun on saatava laajempi näkökulma. Puoluevaltuuskunta pitää välttämättömänä, että Suomen hallitus ryhtyy välittömästi toimiin Pohjolan yhteisön perustamismahdollisuuksien selvittämiseksi. Samanaikaisesti hallituksen on entistä avoimemmin ja perustellummin selvitettävä kansalaisille oma linjansa Euroopan talousalueen perustamiseen tähtäävissä neuvotteluissa. Suomen tulee pyrkiä siihen, että tulevaisuudessa päästään yleiseurooppalaiseen yhteistyöhön, jossa kansakunnat ovat itsenäisiä ja tasavertaisia.”

Porissa järjestettiin 15.-17.6.1990 puoluekokous, jossa Esko Aho valittiin Suomen Keskustan uudeksi puheenjohtajaksi. Väyrynen vaati kokouksessa pitämässään puheessa hallitusta puolustamaan tiukasti Suomen kansallisia etuja ETA-sopimusneuvotteluissa: ⁴⁸

“ETA-neuvotteluissa hallituksen tulee tiukasti puolustaa meidän kansallisia etujamme. Kysymys ei ole vain kuluttajien eduista tai ensi sijassa teknisistä ratkaisuista. Kysymys on koko yhteiskuntaamme ja sen rakenteisiin syvällisesti vaikuttavista päätöksistä. Siksi on tärkeää, että sopimus rajataan oikein ja että siihen saadaan riittävät varaukset. Elintärkeää on mm. se, että maaomaisuus ja taloutemme keskeiset osat säilyvät suomalaisten omistuksessa ja päätäntävällässä. Suomella tulee säilyä mahdollisuus omaehtoiseen kansalliseen kehitykseen erityisesti alue-, maatalous-, ympäristö-, sosiaali-, kulttuuri- ja työvoimapolitiikassa. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan mietinnössä saavutettu hallituspuolueiden ja keskustan keskinäinen yksimielisyys on tärkeä saavutus, sillä se asettaa hallitukselle tiukkoja neuvotteluelvoitteita. Syntyneen yksimielisyyden säilyminen

⁴⁶ Aho 29.4.1990

⁴⁷ Keskustan vuosikirja 1990, s. 10

⁴⁸ Väyrynen 16.6.1990

edellyttää sitä, että hallitus ottaa eduskunnan kannanotot painavasti huomioon ja pyrkii toimimaan niiden mukaisesti.”

Aho ei ottanut ehdokaspuheessaan⁴⁹ juuri lainkaan kantaa integraatio-kysymyksiin, mutta puoluekokouksen päätösjuhlassa pitämässään puheessa hän linjasi:⁵⁰

“Niin kuin ulkopolitiikassa yleensä, ei integraatiossakaan Suomen etuja ajattele ja aja kukaan muu kuin suomalaiset itse. Taloudelliset ja muut etumme on turvattava ja ne voidaan turvata puolueettomuuspolitiikan pohjalta.”

Kokouksen hyväksymässä poliittisessa kannanotossa moitittiin jälleen Harri Holkerin johtamaa hallitusta ETA-neuvottelujen hoitamisesta:⁵¹

“Holkerin hallituksen toiminta eurooppalaisen talousalueen muodostamiseksi käydyissä neuvotteluissa ei ansaitse kiitosta. Hallitus on epäonnistuneella talouspolitiikallaan olennaisesti heikentänyt Suomen neuvotteluasemia. Tyydyttävään lopputulokseen pääseminen ETA-neuvotteluissa edellyttää sitä, että hallitus tarkasti noudattaa eduskunnan määrittelemiä neuvottelutavoitteita, joiden lähtökohtana on Suomen itsenäisyyden korostaminen. Maaomaisuus ja talouselämän keskeiset osat on säilytettävä suomalaisessa omistuksessa. Neuvotteluissa on huolehdittava myös siitä, että Suomessa voidaan tulevaisuudessakin toteuttaa kansallista sosiaali-, ympäristö-, sivistys-, työvoima-, maatalous- ja aluepolitiikkaa.

Suomen tulee yhdentymispolitiikassaan pyrkiä avarampiin ja monipuolisempiin vaihtoehtoihin kuin mitä ETA:n perustamisessa on kysymys. Suomen tulee toimia sen puolesta, että esim. ETK:n puitteissa kehitetään uusia yhteistyömuotoja koko maanosamme taloudellisen ja muun yhdentymisen edistämiseksi. Yksi malli tähän suuntaan on Pohjoismaiden keskinäisen yhdentymisen ja yhteistyön syventäminen kohti Pohjolan sisämarkkinoita. Tähän yhteistyöhön voitaisiin vetää mukaan myös muita Itämeren valtioita.”

Keskustan puoluehallitus otti 20.9.1990 järjestetyssä kokouksessa kantaa Euroopan integraatioon. Kokouksen julkilausumassa arvostellaan voimakkaasti kokoomuksen ministereiden lausuntoja, joiden mukaan Suomen tulisi liittyä EY:n täysjäseneksi:⁵²

“Eduskunnan ja hallituksen asettamat integraationeuvottelutavoitteet ovat murenemassa. Osasyynä tähän ovat EFTA-maiden yhteistyön puutteet ja kunkin maan sisäinen hajanaisuus sekä siitä johtuva EFTA:n heikko neuvotteluasema suhteessa EY:öön. Tästä syystä EY pyrkii yhä lisääntyvässä määrin sanelemaan Euroopan talousalueen ehdot.

Suomen neuvottelutilannetta heikentää kansallisen yhteisymmärryksen horjuminen. Hallituksen piiristä esitetyt arviot EY-täysjäsenyyden mahdollisuudesta murentavat pohjaa

⁴⁹ Aho 16.6.1990

⁵⁰ Aho 17.6.1990

⁵¹ Keskustan vuosikirja 1990, s. 68.

⁵² Keskustan vuosikirja 1990, s. 25

kansallisten poikkeusten ja siirtymäsäännösten saamiseksi ETA-sopimukseen. Kokoomuksen ministereiden toistuvat harkitsemattomat lausunnot EY-täysjäsenyyden puolesta on huomattu myös EY:ssä. Seuraukset heijastuvat nyt EY:n vaatimuksena myös maatalouspolitiikan sisällyttämisestä ETA-sopimukseen ja tiukentuneena asenteena poikkeusvaatimuksiin.

Keskustan mielestä Suomessa pitää tunnustaa se, että integraatoratkaisu ei merkitse ainoastaan mahdollisia uusia taloudellisia etuja Suomelle. Vähintään samalla painolla se myös uhkaa Suomen tähänastisia yhteiskunnallisia saavutuksia. Suomi on puolueettomuuspolitiikallaan pystynyt hankkimaan vahvan poliittisen aseman. Taloudellinen hyvinvointimme on korkeampi kuin EY:ssä keskimäärin ja olemme onnistuneet jakamaan sitä sekä alueellisesti että sosiaalisesti oikeudenmukaisemmin. Näistä saavutuksista, kuten sosiaaliturvastamme, järjestäytyneistä työmarkkinoista, elintarvikeomavaraisuudesta sekä kattavista palveluista ei voi tulla kauppatavaraa integraatoratkaisuissa, vaan niitä on kaikin keinoin puolustettava.

Keskusta kannattaa yhteisesti sovittua pyrkimystä ETA-ratkaisuun. Keskusta tukee kansainvälisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen lisäämistä talouden, kulttuurin, koulutuksen ja tutkimuksen aloilla, sekä ihmisten välisten kanssakäymisen edellytysten parantamista. Kun integraatoratkaisuja tehdään, pitää samalla kuitenkin muistaa, että kysymys on sekä Suomen poliittisen aseman että suomalaisten hyvinvoinnin ja toimeentulon turvaamisesta.”

Porin puoluekokouksessa valittu keskustan uusi puheenjohtaja Esko Aho puhui ensimmäistä kertaa puolueen puheenjohtajana puoluevaltuuskunnalle 24.-25.11.1990 Varkaudessa järjestetyssä kokouksessa, ja linjasi selkeästi puolueen Eurooppa-politiikkaa:⁵³

“Keskustan kanta integraatoratkaisuun on yksiselitteinen ja selvä. Hallituksen oma linja sen sijaan on kaivannut ja tuntuu yhä kaipaavan selkiinnyttämistä. Pääministeri Holkerin ja kauppa- ja teollisuusministeri Suomisen mielipiteet näyttävät tuoreiden lehtilausuntojen perusteella yhä käyvän ristiin. Integraatiopäätös on niin suuri asia, että siinä etenkin pienen maan hallituksella on varaa vain yhteen linjaan. Kansalais- ja asiantuntijakeskustelu on asia erikseen. Siltä ei suita pidä tukkia. Ei kenraaleitakaan.

ETA-sopimus olisi Suomen kannalta ylivoimaisesti paras vaihtoehto järjestää suhteemme Euroopan yhteisöihin. Jos sopimus kohtuullisesti täyttää eduskunnan asettamat reunaehdot, on pakko kysyä, mitä sellaista elintärkeää Suomi jäisi paitsi, joka olisi saavutettavissa vain EY:n täysjäsenyyden avulla.”

Tässä puheessaan Aho liputti selkeästi ETA-sopimuksen puolesta, ja kysyi, mitä hyötyä EY:n täysjäsenyydestä voisi Suomelle olla.

Kokouksen poliittisessa kannanotossa ei otettu kantaa integraatio-kysymykseen.⁵⁴

⁵³ Aho 24.11.1990

⁵⁴ Keskustan vuosikirja 1990, s. 22

4.3 Vuosi 1991: Eduskuntavaalit

Suomessa järjestettiin maaliskuussa 1991 eduskuntavaalit. Suomen Keskusta voitti ne ja nousi päähallituspuolueeksi. Hallituksen pääministeriksi nimitettiin keskustan puheenjohtaja Esko Aho ja ulkoministeriksi ex-puheenjohtaja Paavo Väyrynen. Keskusta oli näiden valintojen myötä avainasemassa ratkaistaessa maamme suhdetta Euroopan integraatioon. Keskustan hallitustaipaleen alkupuolella saatiin päätökseen ETA-neuvottelut. Pian keskustan ratkaistavaksi tuli, pitäisikö Suomen hakea täysjäsenyyttä Euroopan yhteisössä (EY).

Keskusta oli pehmentänyt kielteistä suhtautumistaan EY-jäsenyyteen jo eduskuntavaaleihin käytäessä. Espoon Dipolissa 5.1.1991 käynnistyneessä vaalistartissa julkistettiin keskustan vaalijulistus. Tuossa julistuksessa mainittiin jo Suomen EY-jäsenyyden periaatteellinen mahdollisuus:⁵⁵

“Edellytykset vakavalle keskustelulle Suomen mahdollisesta liittymisestä EY:n jäseneksi syntyvät vasta ETA-ratkaisun jälkeen. Sen tulee perustua jäsenyyden hyötyjen ja haittojen kiihkottomaan arviointiin. Keskustan mielestä Suomi ei voi kuitenkaan liittyä EY:n jäseneksi, jos EY omaksuu itselleen merkittäviä ulko- ja sotilaspoliittisia tehtäviä.

Suomelle on tärkeää kehittää poliittisia ja taloudellisia yhteyksiä muuhun Pohjolaan, muutosten keskellä elävään Neuvostoliittoon ja Itämeren piiriin.”

Puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteinen ylimääräinen kokous järjestettiin Helsingissä 25.4.1991. Kokous päätti puolueen sääntöjen mukaisesti puolueen osallistumisesta hallitusvastuuseen. Kokouksessa linjattiin tulevan hallituskauden keskeisimpiä tavoitteita, ja otettiin kantaa mm. integraatio-kysymykseen:⁵⁶

“Keskustan puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän mielestä uuden hallituksen tärkeimmät tehtävät ovat Suomen talouden tervehtyttäminen, ulkopolitiikan hyvä hoitaminen vakiintuneen puolueettomuuspolitiikkamme pohjalta ja Suomen etujen turvaaminen Euroopan yhdentymiskehityksessä. Vain taloudellisesti ja sivistyksellisesti vahva Suomi voi turvata etunsa yhdentävässä Euroopassa.”

Heti uuden hallituksen nimittämisen jälkeen Rovaniemellä 27.-28.4.1991 järjestetyssä puoluevaltuuskunnan kokouksessa puhunut Esko Aho ei ottanut puheessaan kantaa integraatio-kysymykseen.⁵⁷ Kokous sen sijaan hyväksyi kannanoton, joka täsmänsi

⁵⁵ Keskustan vuosikirja 1991, s. 8-9

⁵⁶ Keskustan vuosikirja 1991, s. 13

⁵⁷ Aho 27.4.1991

edelleen vaalijulistuksen integraatio-linjauksia.⁵⁸

“Ulkopolitiikan lähitulevaisuuden merkittävin kysymys on Suomen yhdentymisratkaisu. Keskustan puoluevaltuuskunta pitää välttämättömänä tavoitteena ETA-sopimuksen pikaista aikaansaamista. ETA-ratkaisun jälkeen on arvioitava eri yhdentymisvaihtoehtojen, myös EY-jäsenyyden edut ja haitat ottaen huomioon EY:n sisäinen kehitys, muiden EFTA-maiden päätökset sekä Euroopan kokonaistilanne. Perusehtona valittavalle ratkaisulle on, että kansallisen turvallisuuden kannalta keskeinen päätöksenteko säilyy Suomen omilla käsissä myös tulevaisuudessa.”

Saman vuoden lopulla 23.-24.11.1991 puoluevaltuuskunta kokoontui Järvenpäässä. Pääministeri, puolueen puheenjohtaja Esko Aho toimi kokouksen ajan tasavallan presidentin sijaisena, joten hänen poliittisen katsauksen esitti maatalousministeri, keskustan varapuheenjohtaja Martti Pura.⁵⁹

“Lokakuun lopulla varmistui Euroopan talousalueen syntyminen. Se avaa suomalaiselle työlle ja tuotannolle pääsyn vuoden 1993 alusta maailman suurimmille - lähes 400 miljoonan ihmisen - markkinoille.

Keskustelun painopiste on kuitenkin siirtymässä mahdolliseen täysjäsenyyteen Euroopan yhteisössä. Suomalaisen keskusteluperinteen tapaan monilla on jo ehdoton kanta valmiina. Ryhmittäminen jyrkkään ja hedelmättömään kahtiajakoon on täydessä vauhdissa.

Haluaisin vedota rauhallisen ja asiallisen harkinnan puolesta. Päätös EY-jäsenyyden hakemisesta tai hakematta jättämisestä pitää tehdä jäsenyyden etujen ja haittojen kiihottoman arvioinnin perusteella. Mitä huolellisemmin jäsenyyden pulmatiikkaan nyt paneudumme, sitä paremmat eväät saamme myös mahdollisiin jäsenyysneuvotteluihin.

Hallitus lähtee siitä, että mahdollisen EY-jäsenyyden vaikutukset talouteemme ja elinkeinoihimme, turvallisuuspolitiikkaamme sekä kansalliseen päätöksentekovaltaamme on perinpohjaisesti selvitettävä. Vasta sen jälkeen on päätösten vuoro.

Olemme tekemässä itsenäisen Suomen ehkäpä kauaskantoisinta valintaa. Keskusta nousee siinä valinnassa ratkaisijan paikalle. Katset kääntyvät keskustaan, niin kuin usein ennenkin suuria kansallisia linjapäätöksiä tehtäessä.

Haluaisinkin vedota väkeemme, että koettaisimme välttää kiusauksen ajelehtia virran mukana joko jäsenyyden kannattajien tai sen vastustajien riveihin. Niistä juoksuhaudoista on vaikea hyödyllistä keskustelua käydä, saati sitten tarpeen vaatiessa korjata käsityksiään.

Kiihottomasta etenemistä puoltaa myös puolueemme päätöksentekojärjestys. Keskustassa kannasta EY-jäsenyyteen päättää puoluevaltuuskunta. Sen lisäksi asia tietenkin tulee myös ensi kesän puoluekokouksen arvioitavaksi.”

Järvenpään kokous hyväksyi poliittisen kannanoton, jossa oltiin jo valmiita asettamaan

⁵⁸ Keskustan vuosikirja 1991, s. 17

⁵⁹ Aho 23.11.1991

reunaehtoja EY-jäsenyyden hakemiselle.⁶⁰

“Keskustan puoluevaltuuskunta pitää Euroopan talousalueen (ETA) luomista Suomen kannalta tärkeänä. ETA mahdollistaa Suomen pääsyn EY:n sisämarkkinoille 1.1.1993 ja toteuttaa muutoinkin hyvin pitkälle Suomen tavoitteet yhdentymiskehityksessä.

Suomen tulevan yhdentymispolitiikan eri vaihtoehtojen - mukaan lukien EY-jäsenyyden - etujen ja haittojen arviointi on saatava pian valmiiksi. Selvitystyön jälkeen tarpeelliset ratkaisut on tehtävä ensi vuoden alkupuoliskolla perusteellisen kansalaiskeskustelun jälkeen.

Mikäli Suomi päättää hakea jäsenyyttä EY:ssä, on sille asetettava selvät ehdot: kansalliseen turvallisuuteen liittyvä päätöksenteko on pidettävä omissa käsissämme, eduskunnan riittävän vahva asema suhteessa EY:n päätöksentekuelimiin on turvattava sekä Suomen poikkeukselliset olosuhteet on otettava erityisjärjestelyin huomioon mm. maataloustuotannon edellytysten sekä kansallisen aluepolitiikan turvaamiseksi.

Jos jäsenyysneuvotteluihin päätetään ryhtyä, on mahdollinen neuvottelutulos alistettava kansanäänestykseen.”

EY-kysymyksen päätöksentekomenettelystä puoluevaltuuskunta päätti seuraavaa:⁶¹

“Keskustan osalta päätöksen mahdollisesta EY-jäsenhakemuksesta tekee puoluevaltuuskunta yhdessä eduskuntaryhmän kanssa. Tarvittaessa puoluevaltuuskunta kutsutaan koolle ylimääräiseen kokoukseen. Mikäli jäsenyysneuvotteluihin päätetään ryhtyä, on mahdollinen neuvottelutulos alistettava kansanäänestykseen.”

4.4 Vuosi 1992: Jäsenyyden hakeminen

Keskusta järjesti vuoden 1992 alussa laajan kyselyn puolueen paikallisosastoille, jossa tiedusteltiin muun muassa sitä, olisiko Suomen haettava EY-jäsenyyttä. Kyselyyn vastasi 1897 osastoa, ja niiden käsittelyyn osallistui noin 18800 keskustalaista. Kyselyn tulos oli selkeä “ei”. Kyselyyn vastanneista 52,7% oli sitä mieltä, että Suomen on pysyttävädyttävä ETA-ratkaisussa ja olla hakematta EY-jäsenyyttä. Vastanneista 44,9% oli sitä mieltä, että Suomen olisi haettava EY-jäsenyyttä tietyillä ehdoilla.⁶²

Jäsenkyselyn jälkeen keskustan puoluejohto joutui ahtaaseen rakoon: kuinka jättää jäsenhakemus ilman jäsenistön enemmistön tukea. Risto Uimonen kirjoittaa kirjassaan

⁶⁰ Keskustan vuosikirja 1991, s. 22-23

⁶¹ Keskustan vuosikirja 1991, s. 23

⁶² EY-kyselyn tulokset on kokonaisuudessaan tämän työn liiteosassa.

Nuori Pääministeri EY-jäsenhakemuksen jättämisestä edeltävistä vaiheista: ⁶³

“Aholle oli äärimmäisen tärkeää taata Väyrysen tuki hallituksen linjalle. Hänellä ei ollut riittävästi auktoriteettia hallituskauden alussa keskustan kentällä ajaa jäsenyyttä, jos Väyrynen olisi ollut eri mieltä.

Keskustan junailu Suomen EY-hakemuksen taakse oli työläs operaatio. Aho katsoi tarvitsevansa puolueeltaan valtakirjan, ennen kuin hallitus saattoi tehdä omat ratkaisunsa. Ongelma oli vain, miten hän voisi sen hankkia. Jos Aho olisi alistanut EY-jäsenyyden keskustan päätettäväksi esimerkiksi ylimääräisessä puoluekokouksessa, puolue olisi vetänyt maton hänen altaan. Kaikki järjestökyselyt ja palaute osoittivat sen selkeästi. Puolueelta piti sen takia nyhtää tuki jäsenhakemukselle muilla keinoin.

Aho hyväksyi ajatuksen, että hänen, Väyrysen ja (maatalousministeri Martti) Puran oli järkevää hankkia jäsenyyshakemukselle tuki suoran demokratian avulla. Kolmikko toteutti talvella 1992 laajan järjestökierroksen, johon osallistui noin 18000 ihmistä. Tunnelmat tilaisuuksissa olivat yleensä myrskyisät. Pura piti ensimmäisen puhetilaisuuden Forssassa. Kuumana käynyt yleisö oli tulla hänen silmilleen. Väyrysen kanta EY-jäsenyyteen kypsyi lopullisesti kenttäkierroksen aikana.”

Keskusta ratkaisi suhtautumisensa EY-jäsenhakemuksen jättämiseen eduskuntaryhmän ja puoluevaltuuskunnan yhteiskokouksessa Espoon Dipolissa 29.2.1992. Paikalla oli 130 puoluevaltuuskunnan jäsentä, heistä 8 kansanedustajaa, sekä 45 muuta kansanedustajaa.⁶⁴

Esko Aho pahoitteli puoluevaltuuskunnalle pitämässään puheessa, ettei käyty keskustelu EY-jäsenyydestä ole johtanut tasavallan presidentin toivomaan kansalliseen yhteisymmärrykseen. Aho kertoi myös hallituksen torstaina 27.2.1992 tekemän EY-tiedonantoa koskevan periaatepäätöksen⁶⁵ sisällöstä, ja puolusti elintarviketalouden asemaa:⁶⁶

“Oppositio – etenkin sosialidemokraatit – ovat jyrkästä arvostelleet tiedonannon sisältöä. Erityisesti on moitittu sitä, että ulkopolitiikan linja rakentuu yhä puolueettomuudelle sekä tiedonannon maatalouspainotteisuutta.

Maatalouden ja elintarviketalouden saama huomio on mitä luonnollisin asia. Suomen siirtyminen ETA-järjestelystä EY-jäsenyyteen toisi suurimpia muutoksia juuri elintarviketalouteen. Toisaalta EY on ennen muuta maatalouspoliittinen yhteisö. Sen budjetistahan kaksi kolmannesta käytetään elintarvikkeiden yhteismarkkinoiden toteuttamiseen. Peräti kummallista olisi, jos nämä kysymykset eivät Suomen tiedonannossa

⁶³ Uimonen 1995, s. 173

⁶⁴ Keskustan vuosikirja 1992, s. 12

⁶⁵ Kts. liite: “Hallituksen periaatepäätös eduskunnalle Euroopan yhteisön jäsenyydestä annettavaksi tiedonannoksi.”

⁶⁶ Aho 29.2.1992 [1]

saisi suurta huomiota.”

Aho myönsi uhanneensa erollaan, kun eduskunta päätti hallituksen tiedonannosta:

”Sidoin oman henkilökohtaisen kantani tiedonannon sisältöön. Keskusta olisi joutunut seinää vasten, jos ainoaksi vaihtoehdoksemme olisivat jääneet jäsenhakemuksen vastustaminen tai avoin valtakirja EY-jäsenyyden hakemiselle.

Suomen liittyminen Euroopan yhteisöön ilman kansallisia erityisjärjestelyjä on mahdoton vaihtoehto. Sitä suomalainen yhteiskunta ei kestäisi.”

Aho sanoi puheessaan myös ETA:n tulevaisuuden olevan epävarmalla pohjalla, ja korosti, että lopullinen ratkaisu EY:n suhteen jää vasta neuvottelujen jälkeen tehtäväksi – ottaessaan kantaa jäsenhakemukseen kenenkään ei ole pakko sitoa lopullisesti käsiään:

”Epävarmuus Euroopan talousalueen tulevaisuudesta sekä Euroopan taloudelliset ja poliittiset muutokset tekevät niin ikään mahdottomaksi ein sanomisen Euroopan yhteisön jäsenyydelle. Nopeasti muuttuvissa ja epävarmoissa oloissa on kansallista viisautta säilyttää useampia toimintavaihtoehtoja. Kieltäytyminen jäsenyysneuvotteluista sulkisi Suomen ulos tilanteesta, jossa ehdot puolueettomien ja pohjoisten maiden jäsenyydelle muovataan.

Vaikka EY-jäsenyyden hakeminen – jos siihen päädytään – on tehtävä tositaroituksella, silti lopullinen ratkaisu itse jäsenyydestä jää neuvottelujen jälkeen tehtäväksi. Ottaessaan kantaa jäsenhakemukseen kenenkään ei ole pakko sitoa lopullisesti käsiään. Peruuttamattoman valinnan aika on vasta mahdollisen neuvotteluvaiheen päätyttyä.”

Aho myös vastasi niille, jotka olivat vaatineet keskustan ylimmän päättävän elimen, puoluekokouksen kutsumista koolle päättämään jäsenhakemuksen jättämisestä:

”Monien mielestä keskustan olisi pitänyt päättää kantansa jäsenhakemukseen ylimääräisessä puoluekokouksessa. Vaatimus ei kuitenkaan saanut laajempaa tukea. Tilanne on kuitenkin toinen, mikäli eteen tulee päätös jäsenyysneuvottelujen tuloksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Se valinta on minun mielestäni keskustassa puoluekokouksen asia.”

Puheensa lopuksi Aho vetosi tarjolla olevan ratkaisun ainutkertaisuuteen. Ahon vetoomusta pidettiin voimakkaana, ja siihen tulkittiin jälleen sisältyvän erouhkaus:

”Puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokous on historiallisen ratkaisun edessä. Vaihtoehtomme ovat selkeät: jäsenhakemuksen tukeminen hallituksen esittämän ohjelman pohjalta tai asettuminen sitä vastaan.

Valintojen seuraukset jokainen joutuu itse tykönsä punnitsemaan. Yksi asia on kuitenkin selvää. Jos johtamamme hallituksen esittämä toimintalinja nyt kaatuu, se vaihtoehto on menetetty. Uudet yritykset tehdään sitten kokonaan toiselta pohjalta.”

Selkeämmin asian ilmaisi eduskuntaryhmän puheenjohtaja Seppo Kääriäinen, jonka

mielestä viime aikoina jäsenyyskeskustelussa on painottunut poliittinen näkökulma:⁶⁷

“Miten käy keskustajohtoisen hallituksen tässä rytäkässä ja mitä kaikkea seuraisi Ahon hallituksen kaatumisesta vaalikauden kolmen viimeisen vuoden aikana. Nimenomaan siitä alkaa nyt olla kysymys. Virallinen Suomi jättää jäsenhakemuksen ilman muuta tänä keväänä. Mutta kysymys kuuluukin: mikä hallitus ja millä eväillä Suomen jäsenyydestä neuvotellaan.

Keskustan omasta kannasta riippumatta maaliskuun 18. päivän tiedonantoäänestyksestä on jo muodostunut hallitus- ja luottamuskysymys. Tässä viitataan sosialidemokraattien ja myös kokoomuksen kannanottoihin. Hallituspuolueiden on selviydyttävä eduskunnassa omiin voimin. Opposition tukeen ei voi näissä oloissa luottaa – eikä niin tarvitsekaan olla. Kun vastuuta kannetaan, niin sitä myös kannetaan.”

Kääriäinen lähti siis siitä, että vaihtoehtoja ei ole: Ahon hallitus kaatuu, jos EY-jäsenhakemusta ei jätetä. Kääriäisen analyysi tarkoitti käytännössä sitä, että presidentti saattaisi hajottaa eduskunnan, ja määrätä ennaikaiset eduskuntavaalit järjestettäväksi, joiden jälkeen muodostettaisiin uusi hallitus, joka jättäisi joka tapauksessa – keskustan kannasta riippumatta - jäsenhakemuksen. Hallitus voitaisiin myös vaihtaa hajottamatta eduskuntaa, jolloin kyseeseen olisi voinut tulla jopa virkamiëshallitus. EU-jäsenyyden kannattajat vetosivat tähän samaan argumenttiin – hallituskriisiin ja keskustan joutumiseen oppositioon -, kun EU-jäsenyydestä päätettiin keskustan Jyväskylän puoluekokouksessa 1994.

Myös Kääriäinen korosti – kuten Ahokin -, että jäsenhakemuksen jättämisessä ei ole kysymys EY-jäsenyyden hyväksymisestä:

“Neuvottelut mahdollistavat valinnanvaran: Suomi voi aikanaan valita neuvottelutuloksen perusteella jäsenyyden tai jäädä EY:n ulkopuolelle, jos neuvottelutulokset eivät tyydytä.”

Oikeusministeri, keskustan varapuheenjohtaja Hannele Pokka arvosteli voimakkaasti puolueen toimintaa EY-kysymyksessä:⁶⁸

“Maan hallitus löi toissapäivänä kantansa lukkoon, että EY-jäsenyyttä haetaan. Keskustan puolue-elinten tehtäväksi on jäänyt arvioida, oliko päätös oikein vai väärin. Olemme keskustan piirissä ratkaisusta aidosti eri mieltä. Kansanvallassa erimielisyydet ratkaistaan äänestämällä. Kansanvallan kannalta marssijärjestys on väärä: hallituksessa keskustaministerit tekivät omat ratkaisunsa, puolue tulee jäljessä. Tässä tilanteessa on kuitenkin syytä muistaa, että kansalaiskeskustelu ei hallituksen päätökseen ole lakannut, vaan se on vasta alkanut. Pidän erittäin välttämättömänä, että kansalaiset arvioivat ja seuraavat tarkkaan EY-asian käsittelemistä.

Harvoin kansallista ratkaisua on nimittäin tehty niin epävarmojen tietojen, olettamusten

⁶⁷ Kääriäinen 29.2.1992

⁶⁸ Pokka 29.2.1992

ja uskon varassa kuin Suomen päätöstä hakea Euroopan yhteisön jäsenyyttä. Junaan ollaan valmiita hyppäämään, tietämättä onko matka edes tarpeellinen ja mitä se maksaa.”

Pokka painotti ETA-sopimuksen hyötyjä, ja ihmetteli, miksi siihen ei haluta luottaa. Hän ilmoitti selkeästi vastustavansa jäsenhakemuksen jättämistä:

“EY:n täysjäsenyyden edut ja haitat jäävät arvailujen varaan. Luotettavaa tietoa siitä, miten Euroopan yhdyntyminen vaikuttaa oloihimme, olisimme kyllä saaneet, mikäli olisimme malttaneet odottaa ETA-sopimuksen voimaan tuloa. ETA-sopimukseen ei vain haluta luottaa. Sen kohtalo on epäilemättä ollut jatkuvasti epävarma. Kuitenkin se tulee olemaan nähtävästi joillekin EFTA-maille pitkäaikainen järjestely. Se löyhä liitto EY:n kanssa, johon hallitus tiedonannossaan ilmoittaa pyrkivänsä, toteutuu parhaiten ETA-sopimuksella. Tässä sopimuksessa on jo reunaehtoja: sopimus ei koske meille suomalaisille hankalaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa eikä maataloutta.

Ainoa varmuus tämän hetken Euroopassa on epävarmuus kaikesta tulevasta. Tällaisissa oloissa varovaisuus on mielestäni viisautta. Parempi on katsoa kuin katua. Mielestäni Suomen ei ole järkevää pyrkiä EY:n jäseneksi.”

Puheensa lopuksi Pokka otti myös kantaa valtiopolitiikkaan:

“EY-jäsenyys on hallitusta suurempi asia. Hallitukset tulevat ja menevät, mutta jäsenyys on pysyväksi tarkoitettu järjestely. Toivon, että kansanedustajat saisivat äänestää vapaasti, millä kannalla he ovat EY-jäsenyyteen. Se olisi suoraa kansanvaltaa. Sitä paitsi EY-jäsenyyden kannattajienkin olisi hyödyllistä tietää, mikä on eduskunnan tahto. Edellyttäähän jäsenyyden hyväksyminen eduskunnasta kahden kolmasosan tukea.”

Pokan lausunto oli rohkea: hänen mielestään Ahon hallitus jouti kaatua, jos EY-jäsenhakemuksen jättämisen estäminen sitä vaati. Tämä argumentti on mielenkiintoinen myös siinä mielessä, että Paavo Väyrynen käytti sitä jäsenyyden hyväksymisestä päätettäessä keskustan Jyväskylän puoluekokouksessa kaksi vuotta myöhemmin 1994.

Ulkoministeri Paavo Väyrynen oli omassa vastauspuheenvuorossaan samoilla linjoilla Kääriäisen kanssa, ja totesi eduskunnassa olevan ilman keskustaakin enemmistö jäsenhakemuksen jättämisen kannalla.⁶⁹

“Minun mielestäni puoluejohto on luonut tästä päätöksentekotilanteesta juuri niin vapaan ja muutoinkin juuri sellaisen kuin sen pitää näissä oloissa olla. Kun tämä prosessi käynnistyi, niin meidän tiedossammehan oli, että eduskunnassa oli ilman keskustaakin enemmistö, joka on hakemuksen jättämisen kannalla. Tästä lähtökohdasta käsin on edetty. Minun mielestäni on saatu aikaan hyvä lopputulos. Tämä kokous ratkaisee keskustan kannan tietäen kaikki ne meistä riippumattomat seikat, jotka tähän päätöksentekotilanteeseen vaikuttavat. Puoluejohto on mielestäni tässä toiminut aivan oikein.”

Väyrynen kertoi varsinaisessa puheenvuorossaan tullessa puolueen järjestämien

⁶⁹ Väyrynen 29.2.1992 [2]

maakunnallisten EY-tilaisuuksien, EY-maiden ulkoministereiden ja komission edustajien tapaamisten perusteella vähitellen sille kannalle, että jäsenhakemus olisi jätettävä:⁷⁰

“Olen tullut siihen tulokseen, että Euroopan yhdentyminen etenee nopeammin kuin mitä vielä äskettäin arvioin. EY:ssähän on kaksi toisilleen vastakkaista pyrkimystä: pyrkimys yhdentymisen syvenemiseen ja toisaalta laajenemispyrkimys. Käytyjen keskustelujen jälkeen olen tullut käsitykseen, että EY tulee laajenemaan yllättävän nopeasti myöskin itäisen Keski-Euroopan suuntaan. Todennäköisesti tämä tulee merkitsemään sitä, että EY tulee sisäisesti erilaistumaan – EY:n piirissä tullaan sallimaan erilaisuutta. Kun olen tähän arvioon päätyneet, olen tullut siihen tulokseen, että EY on laajenemassa sillä tavoin, että sen ulkopuolella Suomella ei ole tilaa. Mutta toisaalta kun EY laajenee tällä tavoin, niin sen sisällä on helpompi olla.”

Väyrynen kertoi myös käyneensä keskusteluja siitä, onko Suomella mahdollisuus säilyttää puolueettomuuspolitiikkansa:

“Olen keskustellut Suomen puolueettomuudesta ja mahdollisuudestamme säilyttää puolueettomuutemme, jos meistä tulee EY:n jäsen. Käydyissä keskusteluissa on käynyt ilmi, että tämä on todennäköisesti mahdollista, kun määrittelemme puolueettomuutemme siten kuin se on tiedonannossa määritelty ja lähdemme siitä, että kysymys on politiikasta, jota me harjoitamme nykytilanteessa ja näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa.”

Väyrynen kertoi selvittäneensä myös jäsenyysshankkeen taloudellista puolta, ja toisaalta sitä, millaiseen jäsenyys sopimukseen Suomella olisi mahdollisuuksia päästä. Väyrynen sanoi selvittelyn tuottaneen tältäkin osin myönteistä tulosta:

“Kun Suomella on erityisiä ongelmia selvitettäväksi jäsenyysneuvotteluissa, niin nämä ongelmat ovat saavuttaneet ymmärrystä ja keskustelukumppanit ovat arvioineet, että tyydyttävään neuvottelutulokseen voitaisiin päästä. Pääkysymys jäsenyyden taloudellista puolta harkittaessa on kysymys maatalouden ja elintarviketalouden asemasta. Mielestäni voidaan hyvin painavin perustein sanoa, että vain sellainen jäsenyys sopimus, joka on maataloudelle edullinen, voi olla Suomelle edullinen. Maataloudesta on käyty hyvin värikästä keskustelua. Olen omalta osaltani pyrkinyt selvittämään tarjolla olevia vaihtoehtoja ja tullut siihen tulokseen, että tällä hetkellä en pysty arvioimaan, olisiko maataloudelle edullisempaa, että Suomi olisi EY:n jäsen vaiko ei. Monilla keskusteluun osanottaneilla on ollut tällaista varmuutta ja he ovat esittäneet mielipiteitään. Minun mielestäni tällaisiin kannanottoihin ei ole riittäviä perusteita. Me emme tiedä vielä, mikä olisi maatalouden asema, jos Suomi ei olisi EY:n jäsen puhumattakaan, että tietäisimme, millaisen jäsenyys sopimuksen me voisimme maatalouden osalta saada aikaan. Tämä on selvitettävissä vain neuvottelujen kautta.”

Väyrynen arvioi myös keskustan jäsenistön mielipiteen olevan vähitellen taipumassa

⁷⁰ Väyrynen 29.2.1992 [1]

jäsenyyden hakemisen kannalle, ja korosti, että nyt on kysymys vain jäsenyyden hakemisesta:

“Sen lisäksi, että EY:n suunnalla on tullut esille mahdollisuus meitä tyydyttävään jäsenyys sopimukseen, on myöskin keskustan jäsenistön piirissä yleinen mielipide vähitellen kypsytynyt sille kannalle, että jäsenyyden hakeminen ehkä näissä oloissa olisi viisasta. Niinpä tämä kaikki yhteen vetäen olen tullut sille kannalle, että hakemus olisi jätettävä. Tällöin on tietysti korostettava, että vasta neuvotteluissa selviää, saammeko me aikaan sellaisen neuvottelutuloksen, joka on meille hyväksyttävä. Nyt on kysymys hakemuksen jättämisestä. Myöhemmin selviää, syntyykö sopimus ja tuleeko sopimus Suomessa hyväksytyksi.”

Väyrynen vastasi myös niille, joiden mielestä olisi parempi jättää hakematta jäsenyyttä, ja ottaa asiaan aikalisä:

“Kun tätä keskustelua on käyty, niin yleinen näyttää olevan se käsitys, että kyllä Suomi joskus tulevaisuudessa kuitenkin hakee jäsenyyttä. Ne, jotka vastustavat hakemuksen jättämistä nyt, sanovat, että ei pidä hätäillä, vaan pitää odottaa. Parempi katsoa kuin katua. Minäkin olen sitä mieltä, että on parempi katsoa kuin katua. Mutta se tarkoittaa sitä, että on viisaampaa katsoa, mitä EY-jäsenyys meille tarjoaisi, jotta voisimme verrata sitä siihen vaihtoehtoon, että me emme jäseniksi liittyisi. Tällä hetkellä meillä ei ole vielä tietoa siitä, että kumpi vaihtoehto on meille parempi. Jättämällä hakemuksemme tarjoamme itse itsellemme kaksi vaihtoehtoa, jotka voimme valita. Nyt siis olisi hätäilyä panna EY-ovi kiinni. Nyt on valtioviisasta jättää hakemus ja käydä neuvottelut ja sitten valita kahden vaihtoehdon väliltä.”

Samassa vastauspuheenvuorossa, jossa Väyrynen puolusti puoluejohtoa, hän vastasi myös kansanedustaja Sirkka-Liisa Anttilalle, joka oli kysynyt, mitä tehdään, jos asetettuja neuvottelutavoitteita ei saavuteta:⁷¹

“Minun mielestäni hallituksen tulee hoitaa neuvottelut sillä tavalla, että varmistaudutaan neuvottelujen jatkuessa, että sillä neuvottelutuloksella, joka on syntymässä, on hyväksytyksi tuleminen mahdollisuus ja todennäköisyys. Sellaista tilannetta siis ei voida päästää syntymään, että neuvotellaan sopimus, joka tulee sisäisessä käsittelyssä hylätyksi. Tässä mielessä tärkeää on paitsi hallituksen oma huolellinen toiminta myöskin eduskunnan informoiminen ja eduskunnan kiinteä kytkeminen neuvotteluprosessiin, että voidaan varmistautua siitä, että 2/3 eduskuntaenemmistö on saatavissa syntymässä olevan sopimuksen taakse. Ellei tähän päästä, niin silloin sopimusta ei synny. Hyvin useinhan näin käy kansainvälisissä sopimusneuvotteluissa: neuvottelut käynnistetään, mutta tulosta ei synny. Minä uskon, että tulokseen voidaan päästä ja sen takia olen suosittelemassa, että tällainen päätös tehdään.”

Väyrynenkin painotti – samoin kuin Aho – neuvotteluvaiheen käynnistämisen

⁷¹ Väyrynen 29.2.1992 [2]

ainutkertaisuutta:

“Tässäkin keskustelussa on sanottu, että kyllähän me voidaan jäsenyyttä hakea, mutta haetaan vasta myöhemmin - sitten vasta seuraavassa aallossa. Tätä ajattelua minä en voi alkuunkaan ymmärtää. Nimittäin, jos me emme jätä hakemusta nyt, niin Ruotsi ja Itävalta neuvottelevat nopeasti omat sopimuksensa. Siinä yhteydessä syntyisi sekä turvallisuuspolitiikan että maatalous- ja aluepolitiikan osalta se malli, jonka mukaan pohjoinen, puolueeton EFTA-maa voi EY:öön liittyä. Tuskin me myöhemmin saisimme parempaa sopimusta. Sitä paitsi seuraavalla neuvottelukierroksella saattaa olla mukana jo myöskin itäisen Keski-Euroopan maita, jotka olisivat meille - erityisesti maatalouden osalta - hyvin hankala neuvotteluryhmä. Jos me nyt emme jätä hakemusta, niin me otamme suuren riskin. Joudumme myöhemmin pakkotilanteeseen ja neuvotteluihin paljon hankalammassa asetelmassa kuin mikä nyt on tarjolla.”

Kaksi vuotta myöhemmin Väyrysen tilannearvio oli muuttunut: hän arvioi, että Suomi voisi saada paremman neuvottelutuloksen jäsenyyttä lykkäämällä, ja neuvottelemalla joitakin jäsenyyssovimuksen kohtia uudelleen.⁷²

Puoluejohdon ja eduskuntaryhmän johdon päätösehdotus oli seuraavan sisältöinen:

“Keskustan puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokous hyväksyy EY-jäsenhakemuksen jättämisen hallituksen tiedonannon mukaisesti.”

Kansanedustaja Jukka Vihriälä ehdotti kansanedustaja Tero Mölsän ja muiden kannattamana, että Suomen ei tule hakea EY-jäsenyyttä. Puoluejohdon päätösesitys hyväksyttiin äänin 121-54.⁷³

Aho esitti kokouksen päätteeksi vielä arvion kokouksen tekemästä päätöksestä ja sen vaikutuksesta tulevaisuuteen:⁷⁴

”Ensinnäkin, kun nyt keskustan puoluevaltuuskunta ja eduskuntaryhmä ovat yhteiskokouksessaan antaneet tukensa sille toimintalinjalle, joka on kirjoitettu hallituksen tiedoksianto koskevaan periaatepäätökseen, se tarkoittaa sitä, että jos hallitus saa eduskunnassa luottamuslauseen sen linjauksen pohjalta, Suomi hakee EY:n jäsenyyttä.

Kun me siihen tehtävään ryhdymme, niin tiedämme, että edessä on hyvin monia karikoita ja vaikeita ratkaisuja. Tämä ensimmäinen etappi ei ole suinkaan ainoa vaikea vaihe, joka päätöksentekomme kannalta edessä on.

Ensin on nähtävä se, onko ylipäätään EY kiinnostunut Suomen jäsenyydestä; minkälaisin tavoittein sitten jäsenyyttä lähdetään etsimään; minkälaisin muodoin varsinaiset neuvottelutavoitteet tiedonannon pohjalta saavat ja sitten ennen kaikkea jäsenyysneuvotteluissa on päästävä sellaisiin tuloksiin, että voimme viedä ratkaisun sekä

⁷² Väyrynen 14.4.1994

⁷³ Keskustan vuosikirja 1992, s. 12

⁷⁴ Aho 29.2.1992 [2]

kansanäänestykseen että eduskunnan päätökseen. Toisin sanoen olemme pitkän tien alussa, emme lähelläkään sen loppupäätä.

Keskusta jatkaa kuitenkin sillä samalla tavalla, jolla olemme asioita hoitaneet, sillä samalla tyyliä oli se sitten sitä perinteistä tyyliä tai v-tyyliä. Tapa jolla olemme tätä jäsenyyskysymystä tähänkin saakka hoitaneet. Ensinnäkin tunnustaen avoimesti asioiden vaikeuden ja pulmallisuuden emme yksinkertaista niitä, vaan kerromme avoimesti, miten hankalista kysymyksistä on kysymys.”

Jäsenhakemuksen jättämistä käsiteltiin vielä 18.3.1992 keskustan eduskuntaryhmässä juuri ennen eduskunnan äänestystä asiasta. Risto Uimonen kertoo kirjassaan Nuori Pääministeri kokouksen kulusta näin:⁷⁵

“Ilmapiiiri kokouksessa oli kiihkeä. Puhuja toisensa jälkeen nousi ylös, haukkui jäsenhakemuksen ja pyysi vapaita käsiä. Hallituksen tukijat pysyivät hiljaa. Joistakin näytti siltä, että Aho saattaisi saada omalta eduskuntaryhmältään epäluottamuslauseen. Siitä ei kuitenkaan ollut kyse. Aho tiesi saavansa oman eduskuntaryhmän enemmistön jäsenhakemuksen tueksi, mutta vastustajien ja vapaiden käsien pyytäjien määrä uhkasi nousta pelottavan suureksi.

Hetkeä ennen kuin sumneri kutsui kansanedustajia ratkaisevaan äänestykseen suureen saliin, pääministeri nousi ylös. Hänen kasvonsa olivat valkoiset. Hän puhui lyhyesti.

’Me emme voi mennä suureen saliin tietämättä, mitä siellä tapahtuu. Ryhmän asenteesta ei voi vetää kuin yhden johtopäätöksen. Minun kai täytyy mennä presidentin puheille äänestyksen jälkeen.’

Pääministerin erouhkaus pudotti keskustan ryhmän maan pinnalle. Hallitus voitti eduskunnassa äänestyksen Suomen EY-jäsenhakemuksen jättämisestä numeroin 108-55. Tyhjää äänesti 32 kansanedustajaa.”

Ahon erouhkaus Suomen EY-jäsenhakemuksen jättämisestä päätettäessä ei jäänyt ainoaksi. Hän joutui uhkaamaan keskustan eduskuntaryhmää ja puolueen jäsenistöä erollaan vielä monta kertaa saadakseen EY-prosessin etenemään kohti lopullista päämäärää.

Puoluevaltuuskunta kokoontui 25.-26.4.1992 Savonlinnaan kevätkokoukseensa. Kokouksen poliittisessa kannanotossa ei otettu kantaa EY-kysymykseen.⁷⁶ Myöskään Esko Aho ei käsitellyt EY-kysymystä poliittisessa tilannekatsauksessaan.⁷⁷

Keskustan 64. puoluekokous järjestettiin 5.-7.6.1992 Kokkolassa. Pääministeri Esko Aho esitti poliittisen tilannekatsauksen:⁷⁸

⁷⁵ Uimonen 1995, s. 174-175

⁷⁶ Keskustan vuosikirja 1992, s. 14

⁷⁷ Aho 25.4.1992

⁷⁸ Aho 6.6.1992

“Suomen aloittaessa keskustelun Euroopan yhteisön jäsenyydestä, keskusta tunnusti heti että asia ei ole helppo eikä yksinkertainen. Tiesimme myös, että jäsenyyden hakeminen on niin kauaskantoinen asia, että sitä ei tehdä ohi tämän kansan tai tämän puolueen väen.

Keskusta otti keskeisen vastuun laajan kansalaiskeskustelun käynnistämisestä. Keskustelu ennen jäsenhakemusta oli lyhyt, mutta perusteellinen. Jos keskusta tai hallitus sai näiden muutamien kuukausien aikana hitaan päättäjän maineen, on se varsin pieni hinta huolellisesta miettimisestä.

Vaikka Tanskan EU-kansanäänestyksen tulos oli yllätys⁷⁹, ei se mitenkään järkyttänyt Suomen asemaa. Asetimme tavoitteeksi samanaikaiset neuvottelut muiden jäsenyyttä hakeneiden EFTA-maiden kanssa. Tämän tavoitteen toteutuminen ei ole mitenkään vaarantunut. Voi olla, että Tanskan äänestystulos hidastaa EY:n laajentumista, mutta siihenkin olemme valmiit sopeutumaan.

Suomen ei ole syytä muuttaa toimintalinjaansa tai jo tehtyjä päätöksiä. Päätös Euroopan yhteisön jäsenyyden hakemisesta varmisti sen, että Suomi pystyy säilyttämään valinnanvapautensa ja varautumaan eri vaihtoehtoihin.”

Myös ulkoministeri Paavo Väyrynen ruoti puheessaan EY-jäsenhakemuksen jättämisen taustaa:⁸⁰

“Länsi-Euroopan yhdentymiskehityksen viime vaiheet ovat aiheuttaneet Suomelle ongelmia. Vielä vuosi sitten ajateltiin yleisesti, että Euroopan talousalueesta tulee varsin pitkäaikainen järjestely. Uskoimme, ettei meillä ole vielä pitkään aikaan tarvetta ottaa kantaa jäsenyyteemme Euroopan yhteisössä. Toisin kuitenkin kävi. Jäsenhakemus on jo jätetty.

Monille meistä kannan ottaminen jäsenhakemukseen oli vaikea tehtävä. Omalta osaltani olin vielä vuoden vaihteen tienoilla hyvin epäilevällä kannalla. Tämä perustui siihen, että arvioin yhteisön kehittyvän hyvin tiiviiksi unioniksi, jonka jäsenyyteen Suomen olisi vaikea sovittaa. Ajattelin, ettemme ole pakkotilanteessa, vaan voimme tarvittaessa lykätä päätöstä tuonemmaksi.

Vuoden alkupuolella kypsyin kannattamaan hakemuksen jättämistä. Tämä perustui seikkoihin, jotka tulivat esille keskusteluissani EY-maiden ulkoministereiden ja komission edustajien kanssa.”

Väyrynen kertasi puheessaan samat hakemuksen jättämiseen johtaneet perustelut, jotka hän esitti eduskuntaryhmän ja puoluevaltuuskunnan yhteiskokouksessa Espoon Dipolissa 29.2.1992. Hän analysoi Ahon tavoin Tanskan kansanäänestyksen tulosta:

“Tanskassa järjestetyn kansanäänestyksen tulos osoittaa sen, ettei EY:n tulevaisuus kaikilta osin noudata tehtyjä suunnitelmia. Tanskan äänestystulos johtanee väistämättä siihen, että EY:n sisäinen erilaisuus kasvaa. Tanskalla on kaiketi kaksi vaihtoehtoa: se joko jää unionin ulkopuoliseksi EY:n jäseneksi tai liittyy myöhemmin unioniin muista maista poikkeavin

⁷⁹ Tanska hylkäsi Maastrichtin sopimuksen ensimmäisessä kansanäänestyksessä, kirj. huom.

⁸⁰ Väyrynen 6.6.1992

ehdoin.

Täällä Suomessa Tanskan kansanäänestyksestä on vedettävä asianmukaiset johtopäätökset. Meilläkään ei pidä tuudittautua siihen uskoon, että jäsenyys sopimus tulee ilman muuta hyväksytyksi kansanäänestyksessä ja eduskuntakäsittelyssä. Tarvittavien enemmistöjen saavuttaminen on mahdollista vain siinä tapauksessa, että EY:hyn liittyminen koetaan meille edulliseksi ratkaisuksi. Jäsenyyden ehdoista neuvoteltaessa on pidettävä huoli siitä, että lopputulos on suomalaisten hyväksyttävissä.”

Väyrynen käsitteli puheensa lopuksi vielä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Hän katsoi, samoin kuin Espoon Dipolin kokouksessa, että Suomi voi säilyttää puolueettomuutensa Euroopan yhteisön jäsenenäkin, jos se niin itse haluaa:

“Hallitus on määritellyt eduskunnalle antamassaan selonteossa ja tiedonannossa Suomen aseman ja linjan uudessa Euroopassa. Näissä asiakirjoissa Suomi määrittellään edelleen puolueettomaksi maaksi, jonka politiikan ytimenä ovat sotilaallinen liittoutumattomuus ja itsenäinen puolustus. Puolueettomuuspolitiikallaan Suomi tähtää siihen, että voisimme pysyttäytyä tulevaisuudessa mahdollisesti syttyvien sotien ulkopuolella – siis puolueettomana niihin nähden. Näistä syistä Suomi ei halua olla mukana EY:n puolustusyhteistyössä. Emme kuitenkaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että olojen muuttuessa voisimme joskus tulevaisuudessa olla mukana myös siinä. Yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan voimme osallistua ilman varaumia. Tällä tavoin määritelty Suomen puolueettomuus näyttää olevan sovitettavissa yhteen EY-jäsenyytemme kanssa.”

Väyrynen katsoi, että Suomen puolueettomuus ei ole myöskään ristiriidassa Maastrichtin sopimuksen kanssa:

“Yhteisessä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa saattaa tulla esille myös pakotteiden käyttö jotakin maata tai joitakin maita kohtaan. Tältä osin Maastrichtin kokouksen päätökset antavat pelisäännöt. Päätökset pakotteista edellyttävät jäsenmaiden yksimielisyyttä. Lisäksi on sovittu menettelytavasta, jolla jäsenmaa voi olla osallistumatta pakotteisiin, jos sillä on suuria vaikeuksia panna ne täytäntöön.

Liittyessään yhteisöön Suomi on valmis osallistumaan yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan siten kuin Maastrichtissa on päätetty.”

Esko Aho puhui vielä puoluekokouksen päätösjuhlissa, ja peräänkuulutti keskustelua siitä, millaista Eurooppaa keskustalaiset haluavat rakentaa. Ahon puheesta kuului jo läpi periaatteellinen valmius liittyä Euroopan yhteisöön:⁸¹

“Millaista Eurooppaa me keskustalaiset haluaisimme rakentaa? Millaiseen Euroopan yhteisöön olisimme valmiit liittymään?”

Tanskan EU-kansanäänestys oli vahva viesti keskittyneen ja byrokraattisen Euroopan yhteisön rakentajille. Jotta integraatio voisi saavuttaa oikeutuksen kansalaisten silmissä, on sen taattava pienille valtioille riittävät vaikutusmahdollisuudet. Jos liitymme Euroopan

⁸¹ Aho 7.6.1992

yhteisöön, haluamme olla siellä luomassa kansakuntien ja maakuntien Eurooppaa. Tämä eurooppalainen periaate tulisi panna täytäntöön myös Suomessa, päätökset on tehtävä niin lähellä ihmistä kuin mahdollista.

Euroopan yhteisön jäsenenä Suomi kuten varmasti myös muut Pohjoismaat ajaisivat niin sanottua subsidiariteetin periaatetta. Se tarkoittaa päätösvallan hajauttamista eli päätösten tekemistä niin lähellä ihmistä kuin mahdollista. Yhtäkään päätöstä ei viedä ylemmälle tasolle, kuin mitä asian hoitaminen vaatii. EY:n jäseninäkin olisimme desentralisteja.”

Puoluekokouksen poliittisessa kannanotossa ei otettu kantaa EY-jäsenyyteen.⁸²

Ulkoministeri Paavo Väyrynen käytti Paasikivi-seurassa 27.11.1992 laajan puheenvuoron, jossa hän käsitteli Suomen EY-jäsenyyttä:⁸³

”Keskustelussa Suomen EY-jäsenyydestä on esitetty se väite, että Suomi menettäisi jäseneksi liittyessään itsenäisyytensä. Näin ei ole.

EY on pitkälle kehittynyt kansainvälisen yhteistyön ja yhdentymisen järjestelmä, mutta se on edelleen kaikessa oleellisessa itsenäisten kansallisvaltioiden yhteisö. Viimeaikoina esille tullut kansalaismielipide osoittaa, että EY:n nykyistenkin jäsenmaiden kansat varjelevat tarkkaan itsenäisyyttään. Päätöksentekojärjestelmä antaa jäsenmaille vahvat vaikutusmahdollisuudet. Kaikki merkittävät päätökset on tehtävä yksimielisesti. Myös päätöksentekojärjestelmän muuttaminen edellyttää yksimielisyyttä.

Meiltä kysytään usein, mihin suuntaan Suomi tahtois kehittää EY:öä sitten, kun olemme sen jäsen. Tähän kysymykseen emme voi vastata. Jos vastaisimme, joutuisimme osapuoleksi EY:n sisäiseen kiistelyyn yhteisön tulevaisuudesta. Tämä voisi vaikeuttaa neuvottelujamme jäsenyydestä. Sitä paitsi emme voi tietenkään antaa sitoumuksia tulevien hallitusten ja eduskuntien politiikasta. Jos meistä tulee jäsen, otamme näihin asioihin aikanaan kantaa valtiosääntömme mukaisessa järjestyksessä.”

Väyrynen kommentoi myös EY-jäsenyyden ja Suomen itsenäisyyden välistä suhdetta:

”Itsenäisyyden kannalta pulmallisin yhteistyön ala näyttää olevan talous- ja rahaliiton luominen. EMU:n kolmannessa vaiheessa muodostetaan yhteinen keskuspankki ja yhteinen valuutta. Tämä kaventaa jäsenmaiden taloudellisen päätöksenteon itsenäisyyttä. Tämä voi olla erityisen pulmallista Suomen kaltaiselle suhdanneherkälle ja perifeeriselle kansantaloudelle. Ennen EY:öön ja EMU:uun liittymistä meidän on kehitettävä itsellemme sellaiset tulo- ja finanssipolitiikan instrumentit, joilla voimme hallita niissä oloissa taloutemme kehityksen. Tosin on sanottava, että EMU-suunnitelman tulevaisuus näyttää nyt enemmän kuin epävarmalta.

Vaikka Suomen mahdollisuudet tulla EY:n jäseneksi näyttävät nyt hyviltä, meidän on kaiken aikaa otettava huomioon myös se mahdollisuus, ettei jäsenyydestämme päästä sopimukseen tai että jäsenyys viivästyy oleellisella tavalla.

⁸² Keskustan vuosikirja 1992, s. 66-69

⁸³ Väyrynen 27.11.1992

Muutoinkin elämme epävarmoissa oloissa. Nyt on tärkeää, että Suomi vahvistaa itsenäisyyttään ja kansainvälistä asemaansa, luo itselleen vaihtoehtoja ja kohtaa rohkeasti tulevaisuuden haasteet. Olemme edelleenkin oman onnemme seppä.”

Seinäjoella 28.-29.11.1992 järjestetyn puoluevaltuuskunnan poliittisessa kannanotossa otettiin kantaa käynnissä oleviin neuvotteluihin:⁸⁴

“Keskustan puoluevaltuuskunta toteaa, että Euroopan yhteisön komission lausunnossa Suomen jäsenhakemuksesta on otettu huomioon jäsenhakemuksen yhteydessä esitettyjä reunaehtoja.

Keskusta edellyttää, että jäsenyysneuvotteluissa päästään lopputulokseen, joka ottaa Suomen maatalouden erityisolosuhteet sekä maamme poikkeuksellisen alueellisen rakenteen kestäväällä tavalla huomioon.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa on lähdettävä siitä, että Suomen puolueettomuuden ydin, sotilaallinen liittoutumattomuus sekä itsenäinen ja uskottava puolustus, voidaan säilyttää.

Mikäli käytävissä jäsenyysneuvotteluissa päästään Suomen kannalta hyväksyttävään tulokseen, se alistetaan kansanäänestykseen ennen jäsenyyden lopullista eduskuntakäsittelyä. Kansanäänestyksen pohjaksi tarvitaan riittävästi tietoa neuvotteluista ja niiden tuloksista.”

Pääministeri Esko Aho ei ottanut Seinäjoen puoluevaltuuskunnassa pitämässään puheissa kantaa Suomen EY-neuvotteluihin.⁸⁵ Paavo Väyrynen ilmoitti omassa puheenvuorossaan olevansa käytettävissä puolueen presidenttiehdokkaaksi.⁸⁶

4.5 Vuosi 1993: Jäsenyysneuvottelut

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous järjestettiin Helsingissä 24.-25.4.1993. Esko Aho ei ottanut pitämässään puheessa edelleenkään kantaa Suomen EU-jäsenyyteen.⁸⁷ Myöskään hallituksesta eronnut Väyrynen ei käsitellyt puheessaan integraatio-ratkaisua.⁸⁸ Puoluevaltuuskunta esitti kesäkuussa järjestettävälle ylimääräiselle puoluekokoukselle Paavo Väyrysen nimeämistä keskustan presidenttiehdokkaaksi

⁸⁴ Keskustan vuosikirja 1992, s. 24

⁸⁵ Aho 28.11.1992 [1] ja [2]

⁸⁶ Väyrynen 28.11.1992

⁸⁷ Aho 24.4.1993

⁸⁸ Väyrynen 24.4.1993

vuoden 1994 vaaliin.⁸⁹

Keskustan ylimääräinen puoluekokous järjestettiin 19.6.1993 Helsingissä. Puolueen puheenjohtaja Esko Aho käytti kokouksessa kaksi puheenvuoroa, muttei ottanut kantaa integraatiokysymykseen.⁹⁰ Myöskin presidenttiehdokkaaksi nimetty Paavo Väyrynen vältteli puheessaan EU-jäsenyyskysymystä.⁹¹ Sen sijaan kokouksen poliittisessa kannanotossa asiaan puututtiin:⁹²

“Suomen jäsenyys Euroopan yhteisössä tulee ratkaistavaksi uuden presidentin toimikaudella ja hänen johdollaan. Jäsenyysneuvottelujen tuloksen tulee kansanäänestyksessä olla suomalaisten suuren enemmistön hyväksyttävissä.

Yhdentymiskehityksen asettamat muut taloudelliset sopeutumisongelmat ovat tulleet pääosin käsitellyksi jo ETA-sopimuksen yhteydessä. Jäsenyysneuvottelujen tuloksen hyväksyttävyys edellyttää sitä, että Suomen maatalouden toimintaedellytykset ja tasapainoinen alueellinen kehitys voidaan turvata myös Euroopan yhteisön jäsenenä.

Jokainen suomalainen ratkaisee itsenäisesti suhtautumisensa EY-jäsenyyteen. Avoin keskustelu ja omasta poikkeavien mielipiteiden kunnioittaminen ovat välttämättömiä kansakunnan yhtenäisyyden turvaamisen kannalta.

Perinteinen pohjoismainen, erityisesti pohjoisia alueita koskettava yhteistyö on Suomen kannalta tärkeää myös tulevaisuudessa.”

Puoluevaltuuskunnan syyskokous järjestettiin Hämeenlinnassa 27.-28.11.1993. Siellä myös pääministeri Esko Aho käsitteli integraatoratkaisua:⁹³

“Olemme koko ajan tienneet, että joudumme koville EU-jäsenyysneuvotteluissa. Mitään ei ole laskettu sen varaan, että ne olisivat Suomen kannalta läpihuutojuttu. Jäsenhakemusta jätettäessä ja jäsenyyden reunaehtoja asetettaessamme oletimme, että pulmallisimmaksi asioiksi nousevat elintarviketalous ja aluepolitiikka. Niissä onnistuminen myös ratkaisee millaiseksi EU-jäsenyyden välitön saldo Suomelle muodostuu.

Aluepolitiikan suhteen EU-komission vastaus Suomen ehdotuksiin luo hyvät edellytykset tyydyttävälle ratkaisulle. Maatalousvastaus sen sijaan oli pettymys. Se osoittaa, että EU:ssa ei sittenkään ole riittävästi ymmärretty pohjoisen maatalouden ja elintarviketuotannon erityisluonnetta.

Kun varsinaisiin maatalousneuvotteluihin käydään, perusasioissa Suomella on niukasti liikkumavaraa. Kyse on kokonaisen elinkeinon olemassaolosta, ei siis mistään hienosäädöstä. Voimme mennä vain sellaiseen järjestelyyn, joka pysyvästi varmistaa

⁸⁹ Keskustan vuosikirja 1993, s. 16

⁹⁰ Aho 19.6.1993 [1] ja [2]

⁹¹ Väyrynen 19.6.1993

⁹² Keskustan vuosikirja 1993, s. 9

⁹³ Aho 28.11.1993

kannattavan kansallisen elintarviketuotannon.

Kiihkeän keskustelun aikana en ole ymmärtänyt, miten eräille tahoille tuottaa yhä ylivoimaisia vaikeuksia ymmärtää maataloustavoitteittemme kansallista merkitystä. Kyse ei ole yhden ammattikunnan tai elinkeinon edusta. Suomella ei yksinkertaisesti ole taloudellisesti eikä yhteiskunnallisesti varaa menettää omaa elintarviketuotantoaan.

Asiaan perehtyneille on selvää, että siirtyminen tuontielintarvikkeisiin alentaisi vähän, jos ollenkaan, suomalaisen kotitalouden ruokalaskua. Sen sijaan menettäisimme valtavan määrän työpaikkoja ja laajat maaseutualueet autoituisivat. Elintarviketeollisuus ja maataloutta palveleva kauppa kuihtuisi. Joutuisimme uhraamaan pahimmassa tapauksessa kymmeniä miljardeja arvokkaista vientituloistamme elintarviketuotannon maksamiseen ja menettäisimme elävän maaseudun. Kuka on valmis tällaisen hinnan maksamiseen?

Aho puolusti puheessaan tiukasti asetetuista reunaehdoista kiinnipitämistä:

“Keskustalla on EU-neuvotteluissa selkeä ja johdonmukainen linja. Paljonpuhuttu reunaehdot jäsenhakemuksen jättämiselle olivat huolellisen harkinnan tulos. Vain niiden toteutuessa jäsenyys Euroopan unionissa on Suomelle mahdollinen.

Asioissa on edettävä rauhallisesti ja harkiten, pää kylmänä. Monenlaisten kansallisten ja kansainvälistenkin paineiden ristitulessa on muistettava: Suomen etua neuvotteluissa puolustaa vain Suomi itse.”

Kokouksen poliittisessa kannanotossa otettiin kantaa mm. käynnissä oleviin EU-neuvotteluihin:⁹⁴

”Keskusta on asettanut Suomen EU-jäsenyydelle selvät ehdot: Suomessa pitää muiden tavoitteiden ohella turvata oma elintarviketuotantomme jäsenyydenkin aikana ja tehokkaalla aluepolitiikalla Suomi pidetään kokonaan asuttuna.

Neuvotteluasetelma on nyt selvillä, kun EU:n komissio on antanut oman vastauksensa Suomen esittämiin tavoitteisiin.

Vastaus on maatalouden osalta selvä pettymys. Maataloutemme erityispiirteitä ei ole riittävästi Brysselissä otettu huomioon.

Näyttää myös siltä, että Suomessakin halutaan käyttää EU-neuvottelujen tarjoamaa tilaisuutta perinteisen maatalouskaunaisuuden lietsomiseen.

Keskustalle kotimainen elintarviketalous on työllisyyden ja kansantalouden peruskysymys, ei yhden ammattikunnan asia. Maatalous ja elävä maaseutu on kansallinen kysymys. Näistä lähtökohdista on Suomen jäsenyysneuvotteluja jatkettava.

Kansallisen maatalouspolitiikan uudistaminen on kyettävä toteuttamaan vastustuksesta huolimatta. Tavoitteena tulee olla elinkeinon kannattavuuden turvaaminen kaikissa oloissa.”

⁹⁴ Keskustan vuosikirja 1993, s. 21-22

4.6 Vuosi 1994: Jäsenyydestä päättäminen

Keskusta oli asettanut EY-jäsenyydelle reunaehdoja, jotka koskivat ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä elintarviketaloutta. Neuvottelutuloksen selvittyä keväällä 1994 noista yhteisymmärryksessä sovituista reunaehdoista muodostui Ahon ja Väyrysen välille linjariita siitä, onko neuvoteltu jäsenyys sopimus asetettujen tavoitteiden mukainen ja Suomen kannalta edullinen ratkaisu vaiko ei. Väyrynen oli sitä mieltä, etteivät elintarviketalouden keskeisimmät reunaehdot olleet toteutuneet ja koko EU-sopimus tulisi sen vuoksi hylätä. Aho oli jäsenyyden hyväksymisen kannalla, mikäli jäsenyys sopimusta saadaan täydennettyä kansallisella maatalouden tukipaketilla.

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous järjestettiin Torniossa 23.-24.4.1994. Tässä kokouksessa oli nähtävissä ensimmäistä kertaa julkinen eroavaisuus Esko Ahon ja Paavo Väyrysen linjauksissa. Aho käytti kokouksessa puheenvuoron, jossa hän käsitteli neuvoteltua jäsenyys sopimusta:⁹⁵

“Edessämme on ehkä oman sukupolven ehkä kauaskantoisin yksittäinen valinta: päätös Euroopan unionin jäsenyydestä. Helppoa tai itsestään selvää vaihtoehtoa ei ole.

Keskustalle ratkaisevia ovat jäsenyyden ehdot: millaiset vaikuttamisen ja oman yhteiskunnan kehittämisen mahdollisuudet jäsenyys unionissa tarjoaa. Suomi on monella tapaa erilainen maa Euroopassa, siksi nämä kysymykset ovat meille erityisen tärkeitä.

Päätimme hakea jäsenyyttä samanaikaisesti naapurimaittemme Ruotsin ja Norjan kanssa samankaltaisen asemamme takia, mutta myös siksi, että arvioimme Euroopan unionin nyt luovan pohjoisen politiikkansa. Halusimme päästä itse vaikuttamaan sen sisältöön, emme jäädä myöhemmin tulevaisuuteksi sopeutujaksi.

Neuvottelut on käyty ja liittymissopimus viimeistelty. Neuvottelijamme, varsinkin ulkoministeri Haavisto, tekivät valtavan urakan kansallisten tavoitteittemme saavuttamiseksi. Monessa kohdassa onnistuimme, eräissä emme. Jotta eduskunnankin välttämättömänä pitämät edellytykset jäsenyydelle voivat toteutua, joudumme arvioitua enemmän käyttämään kansallisia toimia etenkin elintarviketaloutemme tulevaisuuden varmistamiseksi.

Keskusta kokee paitsi oikeudekseen myös velvollisuudekseen huolehtia siitä, että näiden kansallisten toimien sisältö nopeasti selvitetään. Kyse ei ole maataloudesta tai maatalouspolitiikasta, vaan paljon enemmän. Meillä on huoli satojen tuhansien elintarvikeketjusta työnsä ja toimeentulonsa saavista ihmisistä ja heidän perheistään. Meillä on myös huoli maakunnista ja niiden elämisen mahdollisuuksista. Viime kädessä kyse on myös suomalaisten veronmaksajien asemasta. Jos elintarviketalouden sopeuttaminen

⁹⁵ Aho 23.4.1994

hoidetaan huonosti, siitä koituu hyvinvointitappioita koko kansantaloudelle.

Viime aikojen kansallinen EU-keskustelu on ollut lähinnä menettelytapojen arvostelua ja kinastelua aikataulusta. Näyttää siltä, että se milloin äänestetään ja miten äänestetään on noussut tärkeämmäksi kuin itse ratkaisun sisältö.

EU-asiassa kaivataan malttia ja kansallista sopua. Keskinäinen syyttely tai toisten motiivien epäily vain myrkyttää ilmapiiriä ja heikentää jäsenyyden toteutumisen edellytyksiä.”

Väyrynen käytti kokouksen yleiskeskustelussa puheenvuoron. Puheensa aluksi hän perusteli ehdotustaan EU-jäsenyyden lykkäämisestä muutamalla vuodella:⁹⁶

“Kun ehdotin aikanaan sitä, että me lykkäisimme Suomen EU-jäsenyyttä en suinkaan odottanut, että sitä ehdotusta ryhdyttäisiin välittömästi kannattamaan. Vaan tein ehdotuksen, joka otetaan harkittavaksi sitten, kun ns. kotimainen paketti on valmis. Vasta siinä vaiheessa laajemmat piirit voivat arvioida, olisiko minun ehdotukseni järkevä vai ei. En suinkaan odottanut, että esimerkiksi täällä olisi eilen tai tänään tällaista ehdotusta kannatettu. Halusin avata keskustelun tästä asiasta.

Kysymys on erittäin laajakantoinen ja tärkeä Suomen tulevaisuutta ajatellen erityisesti keskustan näkökulmasta ja tein ehdotuksen, joka on isänmaallinen ja hyvä. Jos porukalla päätetään, että lykätään jäsenyyttä, niin se on keskustan kannalta hyvä ratkaisu ja se on Suomen kannalta hyvä ratkaisu. Mutta siihen odotan kannanottoja vasta sitten, kun nähdään tämä ns. kotimainen paketti, mitä se nyt sitten tuo tullessaan.”

Tämän jälkeen Väyrynen alkoi ruotia EU-sopimuksen sisältöä. Hän piti saavutettua jäsenyys sopimusta huonona:

“Minä olen tutkinut viime viikkoina tätä EU-kysymystä, kun minulla on ollut aikaa. Kiitos, niille joille kiitos kuuluu tästä asiasta. Ja olen selvittellyt tätä kysymystä aika perusteellisesti ja täytyy sanoa, että mitä enemmän tätä asiaa tutkii niin sitä varmemmaksi tulee se käsitys, että näillä ehdoilla ja tällä aikataululla Suomen liittyminen EU:n jäseneksi ei ole järkevää. Te itse joudutte siihen itse kukin ottamaan kantaa sitten, kun tämä ns. kotimainen paketti on valmis. Tässä on meneillään minun arvioni mukaan tähän asti suurin kansallinen itsepetos. Eli suomalaiset selittelevät itselleen, että tämä jäsenyys sopimus jollakin kotimaisella paketilla varustettuna voisi olla Suomen kansallisten etujen mukainen, minä en voi tähän ikävä kyllä uskoa. Kysymyshän on siitä, että Suomen pitäisi liittyä vapaakauppajärjestelmään, joka koskee maataloutta, Suomi on luonnon olosuhteiltaan täysin poikkeava muusta Euroopasta ja ikävä kyllä EU:n maatalouspolitiikka ei lainkaan suosi Suomen kaltaisia maita vaan päinvastoin, se tukee niitä, joilla tuotanto-olosuhteet ovat parhaimmat. Ja sitten sanotaan, että kyllä te saatte omista rahoistanne maksaa erotuksen ja Suomi, Suomen veronmaksajat saavat tämän asian hoitaa. Mutta herää epäily, että voimmeko me sitä hoitaa kun 1.1. ensivuonna rajasuojat kokonaan poistuu, jos me päätämme liittyä jäseniksi. Se on hyvin ratkaiseva, kohtalokas päätös. Ja herää kysymys,

⁹⁶ Väyrynen 24.4.1994

että kykenemmekö me millään kotimaisella rahoilla tämän hoitamaan ja miten veronmaksajat sen taakan kantavat, joka tästä on syntymässä. No, me katsomme sitten, kun tämä ns. kotimainen paketti valmistuu.”

Väyrynen pohti puheessaan myös keskustan päätöksentekoaikataulua EU-kysymyksessä. Hän piti ongelmallisena sitä, että eduskuntaryhmä joutuu ottamaan asiaan kantaa ennen kuin keskustan puoluekokous päättää asiasta:

“Mitä tulee puolueen päätöksentekojärjestelmään, niin sitä me joudumme yhdessä pohtimaan, miten tämä kaikki oikein menee, puoluekokous on päättänyt, että se ottaa kannan tähän asiaan. Ja puoluekokous kokoontuu aikaisemmin, kuin mitä allekirjoitus aikataulu merkitsee. Eduskuntaryhmä on aika hankalassa tilanteessa jos sanotaan; päättäkää te nyt, että liitymmekö me vai emme, mutta sitten parin viikon päästä puoluekokous päättää kuitenkin tämän asian lopullisesti. Tämä on asia, johon me joudumme paneutumaan ja miettimään miten mennään, jos halutaan niin puoluekokouksella on mahdollisuus päättää asia ennen kuin allekirjoituksesta päätetään. Se on nyt sitten kenttäväen käsissä ja eduskuntaryhmän käsissä, että miten, missä järjestyksessä tässä oikein mennään.

Tässä minun muutamia kommenttejani tähän tilanteeseen. Sen jälkeen kun keskusta oli mukana päättämässä, että sopimus tehdään näillä ehdoilla, meillä on tarjolla kaksi erittäin huonoa vaihtoehtoa ja niistä me joudumme aikanaan ratkaisun tekemään. Minä en ole vielä päättänyt, mikä on oma kantani, minusta olisi kaikin puolin järkevää, että jäsenyyttä lykättäisiin parilla vuodella, mutta kun tunnen tätä suomalaista poliittista kulttuuria, niin pelkään, että järkeviä ehdotuksia ei kannateta eikä hyväksytä vaan tehdään jotakin muuta. Ja jos muuta tehdään niin sitten minunkin pitää ottaa kanta siihen, että kumpi näistä huonoista jäljelle jäävistä vaihtoehdoista valitaan.”

Kokous hyväksyi seuraavan sisältöisen poliittisen kannanoton:⁹⁷

“Euroopan unionin kanssa saavutettu neuvottelutulos ei kaikilta osin vastaa niitä tavoitteita, jotka Suomi jäsenyyttä hakiessaan asetti. Suurimmat ongelmat koskevat elintarviketaloutta, jonka osalta sopimusta on täydennettävä pysyvillä kansallisilla järjestelyillä. Neuvoteltu sopimus antaa näiden käyttöön oikeuden.

Elintarviketalouden toimintaedellytysten turvaaminen on yhteinen kansallinen kysymys. Se koskettaa satoja tuhansia elintarviketaloudesta suoraan tai välillisesti toimeentulonsa saavia ihmisiä. Tässä epäonnistuminen olisi myös suuri kansantaloudellinen tappio.

EU:n kanssa saavutettu neuvottelutulos edellyttää, että kansallista aluepolitiikkaa tehostetaan maan tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi.

Puoluevaltuuskunta edellyttää, että kansallisten toimien valmistelu viedään ripeästi päätökseen. Ministeriryhmä ja eduskuntaryhmä voivat ottaa kantaa liittymissopimuksen allekirjoitusvaltuuksien myöntämiseen vasta, kun kansallisten toimien sisältö on valmis.

EU-kansanäänestyksen ajankohdasta voidaan päättää vasta sitten, kun jäsenyyden koko

⁹⁷ Keskustan vuosikirja 1994, s. 20

sisältö, myös kansalliset toimet, on selvillä ja kun Euroopan parlamentti on käsitellyt sopimuksen.

Keskusta ottaa puolueena kantaa jäsenyyskysymykseen kesäkuun puoluekokouksessaan Jyväskylässä.”

Jyväskylään 17.-19.6.1994 kokoontunut puoluekokous joutui tekemään valinnan kahden vaihtoehdon: Ahon kyllä-linjan ja Väyrysen ei-linjan väliltä. Puoluekokouksen avauspuheessa Esko Aho ylisti keskustan päätöksenteon kansanvaltaisuutta:⁹⁸

“Keskustan puoluekokoukset ovat aina poliittisen elämän huippupahtumia. Suuren yleisön ja tiedotusvälineiden mielenkiinnon varmistavat jo pelkästään kokouksemme valtaisa osanottajamäärä ja asioiden kansanvaltainen käsittelytapa. Tuhannet kokousedustajat tulevat tänne maan kaikista kolkista luodakseen keskustaliikkeen yhteisen tahdon. Kenellään ei ole eikä voi olla käsikirjoitusta keskustan puoluekokoukselle. Haluamme ja saamme harkita vapaasti ja itsenäisesti, mikä on hyväksi tälle maalle ja tälle puolueelle.

Mutta keskustan puoluekokous näkyy ja kuuluu ennen kaikkea päätöstensä sisällön ansiosta. Täällä tehdään kansakunnan kannalta kauaskantoisia valintoja. Nyt alkava kokous ei tee poikkeusta. Jälleen on syntynyt tilanne, jossa te, hyvät puoluekokousedustajat, ratkaisette Suomen suunnan.

Tehtävä ei ole helppo.

Maailma ympärillämme on historiallisessa murroksessa. Neuvostoliittoa ei enää ole. Itänaapurinamme on monipuoluedemokratiaa ja markkinataloutta rakentava Venäjä. Baltian-maat ovat voittaneet takaisin itsenäisyytensä. Saksa on yhdistynyt. Läntinen Eurooppa yhdentyy poliittisesti ja taloudellisesti.

Olemme todistaneet toisen maailmansodan jälkeen muotoutuneen ideologisen, sotilaallisen ja taloudellisen järjestyksen ennustamatonta ja rajua murtumista. Sodanjälkeinen aika on päättynyt.”

Aho kertoi avauspuheessaan myös hallituksen toimista EU-kysymyksen suhteen. Ahon puhetta tulkittiin siten, että hän eroaa keskustan puheenjohtajan ja pääministerin tehtävästä, jos puoluekokous ei tue hallituksen valitsemaa toimintalinjaa:

“Liittymissopimus Euroopan unionin kanssa on nyt neuvoteltu valmiiksi. Sitä täydentävistä kansallisista toimita on hallituksessa saavutettu yksimielisyys. Eduskunnan enemmistö on sitoutunut tukemaan hallitusta, jotta se voi tuoda liittymissopimuksen eduskunnan hyväksyttäväksi, antaa kansallisia toimia koskevat lakiesitykset sekä saada ne hyväksytyiksi eduskunnassa vielä ennen lokakuun 16. päivänä järjestettävää kansanäänestystä.

Keskustan puoluekokouksen on nyt osaltaan päätettävä, voidaanko EU-ratkaisu viedä tämän mukaisesti kansanäänestykseen vaiko ei. Monet ovat kysyneet, miksi puoluekokouksen työjärjestyistä ehdotetaan muutettavaksi siten, että EU-päätös tehdään

⁹⁸ Aho 17.6.1994

ennen henkilövalintoja. Päädyimme tähän yksimielisesti sekä puolueen työvaliokunnassa että puoluehallituksessa. Euroopan unionin jäsenyyssuostus on niin mittava linjaratkaisu, että se on viisasta tehdä ennen henkilövalintoja.

Yhdyin tähän kantaan, vaikka se koskettaakin aivan erityisesti minua nykyisenä puheenjohtajana ja keskustalaisena pääministerinä. Mielestäni tässä on kuitenkin kyse puoluedemokratian perusasiasta, joka keskustaliikkeen toimintaperiaatteet omakseen kokevan on helppo hyväksyä.

Puoluekokous valitsee ensin linjan ja sen jälkeen sellaisen puoluejohdon, joka parhaiten ja uskottavimmin pystyy valittua linjaa toteuttamaan. Pidän tätä toimintatapaa luonnollisena ja hyvänä ajatellen sekä puolueen sisäistä elämää että ulkoista kuvaamme.”

Ulkoministeri Heikki Haavisto esitteli hallituksen neuvotteleman EU-sopimuksen pitämässään puheessa. Hän aloitti kertaamalla Suomen yhdentymispolitiikan vaiheet: ⁹⁹

“Suomi on pyrkinyt ulko- ja ulkomaankauppapolitiikkansa avulla turvaamaan sekä turvallisuus- että kauppapoliittiset etunsa. Turvallisuuspolitiikkamme on rakentunut puolueettomuudelle ja vakauden lujittamiselle Pohjois-Euroopassa. Kauppapolitiikassa olemme pyrkineet turvaamaan mahdollisuutemme niin länsi- kuin itämarkkinoilla. Viime vuosikymmenien merkittävimpiä kauppapoliittisia ratkaisuja ovat olleet EFTA-ratkaisu vuonna 1961, EY:n kanssa solmittu vapaakauppasopimus 1973 ja samanaikaiset ns. KEVSOS-sopimukset. Tämän vuoden alusta tuli voimaan ETA-sopimus, joka turvaa tavaroiden, palvelujen, pääoman ja ihmisten vapaan liikkuvuuden Länsi-Euroopassa EU:n ja EFTA:n yhteistyöllä, jossa Euroopan unionilla on kuitenkin johtava rooli.

Maaliskuussa 1992 Suomi haki Euroopan unionin jäsenyyttä, koska eduskunta ja hallitus katsoivat, että kansalliset etumme olisivat parhaiten turvattavissa Euroopan unionin jäsenyydessä. Tällöin katsottiin, että Euroopan unioni tulee olemaan keskeinen tekijä Euroopan poliittisessa ja taloudellisessa kehityksessä. Jäsenyyttä haettaessa edellytettiin kuitenkin, että erityisolosuhteemme voidaan jäsenyyssoitimuksessa ottaa riittävästi huomioon.”

Haaviston mielestä Euroopan unionin kanssa saavutettu neuvottelutulos vastaa monilta osin hallituksen asettamia tavoitteita:

“Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa Suomi saavutti asettamansa neuvottelutavoitteet. Unionin jäsenyydessä osallistuisimme sen yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan omien kansallisten ratkaisujemme ja etujemme pohjalta.”

“Talouselämän kannalta jäsenyyden merkittävin etu ETA-ratkaisuun verrattuna on, että me jäseninä voisimme olla mukana vaikuttamassa unionin päätöksentekoon siten, että siinä otettaisiin huomioon Suomen kannalta tärkeitä näkökohtia. Myös Euroopan talous- ja rahaliiton kolmannen vaiheen tavoitteet vastaavat kansallisia talouspoliittisia tavoitteitamme.”

“Investointien sijoittumisen kannalta jäsenyys olisi myönteinen, joskin investoinnit

⁹⁹ Haavisto 17.6.1994

määräytyvät pitkälti sen mukaan, millaiset kilpailuedellytykset maa niille tarjoaa. Tämä tarkoittaa työvoiman, pääoman, energian ja raaka-aineiden hintaa sekä maan sijaintia keskeisiin markkinoihin nähden.”

“Yhteistyö sisä- ja oikeusasioissa tulisi parantamaan mahdollisuuksia mm. rikollisuuden ja terrorismin torjuntaan Euroopan laajuisesti.”

“Koulutus- ja tutkimusyhteistyö unionin kanssa tulisivat jäsenyydessä tiivistymään ja avaamaan uusia mahdollisuuksia opiskelijoille, tutkijoille ja tuotantoa palvelevalle tutkimukselle ja kehitystyölle.”

“Kansallisen maatalousratkaisun osana alennettaisiin elintarvikkeiden arvonlisäverotusta ensin 17 prosenttiin ja siirtymävaiheen jälkeen 12 prosenttiin. Tämä mahdollistaisi elintarvikkeiden kuluttajahintojen laskun noin 10 prosentilla heti jäsenyyden alettua.”

Haavisto kertoi myös rehdisti niistä menetyksistä, joita EU-jäsenyys tulisi aiheuttamaan:

“Kauppapolitiikassa päätösvalta siirtyisi Euroopan unionille. Suomi onnistui neuvotteluissa kuitenkin varmistamaan, että vapaakauppamme Baltian maiden kanssa voi jatkua.”

“Verotuksessa me joutuisimme sopeuttamaan välillisen verotuksemme Euroopan unionin järjestelmiin. Se merkitsee, että valtion verotulot tulisivat jossakin määrin alenemaan. Tämä heikentäisi valtiontaloutemme tilaa, koska välittömän verotuksen kiristäminen ei tiukassa kilpailutilanteessa olisi mahdollista.”

“Ympäristöpolitiikassa me joutuisimme siirtymäajan jälkeen sopeutumaan Euroopan unionin sääntöihin, jotka ovat monessa suhteessa löysemmät kuin meillä. Sama koskee elintarvikehygieniaa. Sosiaaliturvaa me voisimme edelleen kehittää haluamallamme tavalla, mikäli me Euroopan unionin kiristyvässä kilpailussa pystyisimme hankkimaan siihen riittävät voimavarat.”

“Häviäjiä jäsenyydessä tulisivat olemaan kehitysalueet, maaseutu ja elintarviketalous. Me emme onnistuneet neuvotteluissa saamaan riittäviä EU:n rahoittamia järjestelyjä, jotka tasoittaisivat sisämarkkinoilla kilpailtaessa epäedullisista luonnonolosuhteistamme ja harvasta asutuksestamme aiheutuvia ongelmia.”

“Elintarviketaloudessa me emme viimeiseen asti käydyistä neuvotteluista huolimatta saavuttaneet tavoitteena ollutta asteittaista siirtymistä Euroopan unionin hintatasoon emmekä yhteisesti rahoitettavaa pohjoista tukea. Tässä eivät onnistuneet muutkaan hakijamaat. Maatalous joutuisi jäsenyyden alkaessa yhdessä yössä sopeutumaan Euroopan unionin tuottajahintatasoon, joka on keskimäärin 40 %, mutta eräissä tapauksissa jopa 60 % Suomen nykyistä tuottajahintatasoa alempi.”

“Kansallisten toimenpiteiden jälkeenkin tulisivat viljelijöiden tulot laskemaan ensimmäisenä vuonna keskimäärin noin 15 %. Siten maataloustuotanto tulisi heikon kannattavuuden vuoksi supistumaan nopeasti ja tilojen lukumäärä vähenisi jyrkästi. Viljelijöiden tulot tulisivat ratkaisevasti olemaan EU:lta saatavan ja kansallisen suoran tuen varassa, jonka pysyvyys arveluttaa varsinkin eduskunnassa tällä viikolla käydyin

keskustelun jälkeen. Myös neuvottelujen pohjana ollut Euroopan unionin maatalouspolitiikka on koko ajan muuttumassa.”

“Elintarviketeollisuus joutuisi jäsenyyden alkaessa ja osin jo aikaisemmin suuriin sopeutumisvaikeuksiin ja olisi pakotettu järjeistämään tuotantoa olennaisesti. Ilmeisesti osa teollisuudesta ei kykenisi selviytymään jäsenyydessä.”

Pitkään Maataloustuottajien Keskusjärjestön (MTK:n) puheenjohtajana toiminut Haavisto katsoi, että myös Euroopan unionin ulkopuolelle jäätäessä Suomen maataloudella olisi kasvavia ongelmia:

“Maataloudelle ohjattavaa tukea jouduttaisiin valtiontalouden ongelmien takia edelleen supistamaan. Ei voida myöskään unohtaa, että nykyinen kansallinen maatalouslainsäädäntö on muutettavissa eduskunnan yksinkertaisella enemmistöllä. Kansallinen päätösvalta ymmärtäisi kuitenkin todennäköisesti elintarviketaloutemme ongelmia paremmin kuin Euroopan unionin ylikansallinen päätöksenteko.”

Haavisto päätti puheensa arvioon, jossa hän esitti arvionsa Suomen mahdollisuuksista selviytyä EU:n jäsenenä:

“Jäsenyys Euroopan unionissa ei ole mustavalkoinen. Se ei merkitsisi meille onnelaa, mutta ei myöskään kadotusta. Se toisi mukanaan suuriakin ongelmia, mutta toisaalta avaisi uusia mahdollisuuksia. Maaseutu, joka nyt näyttäisi olevan suurimpia häviäjiä, voisi tulevaisuudessa osoittautua korvaamattomaksi voimavaraksi ja vahvuudeksemme ruuhkautuvassa ja saastuvassa Länsi-Euroopassa. Jotta maaseudun voimavaroja pystytään hyödyntämään, tarvitaan koko maassa perusasutuksen turvaavaa maataloutta. Elintarviketalouden alasajon seurauksena menettäisimme myös sen taloudellisen hyödyn, joka jäsenyydestä muuten olisi saatavissa.

Jäsenyys Euroopan unionissa olisi kilvoittelun tie, jolla me voimme selviytyä, kun parannamme merkittävästi suorituksiamme ja olemme valmiita nykyistä suurempaan joustavuuteen. Meidän on myös kyettävä kansallisesti nykyistä suurempaan yksimielisyyteen, jotta me voisimme selvitä avoimessa kilpailussa, jossa kansainväliset markkinavoimat ja suuret valtiot johtavat kehitystä.”

Aho esitti puoluekokoukselle poliittisen tilannekatsauksen, jossa hän kehotti puoluekokousedustajia antamaan tukensa hallituksen linjalle, ja äänestämään oman vakaumuksensa puolesta syksyn kansanäänestyksessä:¹⁰⁰

“Puoluekokous on nyt valinnan edessä. Onko Suomen Keskusta osaltaan valmis viemään kysymyksen Euroopan unionin jäsenyydestä kansanäänestykseen? Jos vastaamme kyllä, se tarkoittaa hallituksen valitseman ja eduskunnan enemmistön tukeman toimintalinjan hyväksymistä. Sen mukaan liittymissopimus saatetaan eduskunnan hyväksyttäväksi ja sitä täydentävät kansalliset toimet säädetään laeiksi kansanäänestykseen mennessä.

Jos hyväksymme puoluejohdon, ministeriryhmän ja eduskuntaryhmän laajan

¹⁰⁰ Aho 18.6.1994 [1]

enemmistön linjan, puoluekokous antaa tukensa jäsenyyskysymyksen viemiselle kansanäänestykseen. Tällä päätöksellä säilytetään kuitenkin jokaisella keskustan jäsenellä ja kannattajalla itsenäinen ja vapaa harkinta päättää siitä, äänestääkö kansanäänestyksessä kyllä tahi ei.

Eduskunnan luottamuslauseäänestys oli aivan välttämätön siksi, että saimme varmuuden hallituksen toimintalinjan pitävyydestä eduskunnassa. Jos sitä ei olisi hyväksytty nyt, kuinka rivit olisi pidetty koossa syksyllä.

Ei ollut sattuma, että halusin tehdä välikysymyskeskustelussa yksiselitteisen selväksi, mihin luottamuslauseen antaminen hallitukselle kansanedustajat sitoi. Tästä tietoisena kokoomuksenkin eduskuntaryhmä äänesti yksimielisesti luottamuksen puolesta. Näin ei enää ole epävarmuutta kansallisten toimien läpimenosta eduskunnassa hallituksen sopimalla tavalla.”

Keskustan Helsingin piirin puheenjohtaja Timo Laaninen käytti kokouksessa puheenvuoron, jonka argumentit ovat tuttuja kahden vuoden takaisesta Espoon Dipolin kokouksesta. Laanisen mielestä Suomen EU-jäsenyys toteutuu keskustan kannasta riippumatta:¹⁰¹

“Vaihtoehtoja on kaksi. Joko annamme Esko Ahon hallitukselle luvan viedä jäsenyys Hankkeen valmistelua eteenpäin aina kansanäänestykseen asti tai sanomme ei EU:lle.

Ei EU:lle tarkoittaisi käytännössä hallituksen hajoamista ja mahdollisesti ennenaikaisia eduskuntavaaleja. Itse jäsenyys Hanketta kannanottomme ei kaataisi, vaan sitä veisivät tästä eteenpäin muut puolueet SDP:n johdolla.”

“Keskustan sisällä meidän tulisi suunnata katseet jo syksyn kansanäänestykseen. Tässä salissa meidän ei kannata lyödä toisiimme syviä haavoja. Kansanäänestyksessä jokainen keskustalainen - oli hän sitten Kannelmäestä tai Konginkankaalta, oli hän kansanedustaja tai paikallisosaston sihteeri - jokainen voi vapaasti toimia ja vaikuttaa oman vakaumuksensa mukaan.”

Myös NKL:n silloinen puheenjohtaja Olli Riikonen totesi omassa puheenvuorossaan, ettei Suomen EU-jäsenyys ratkea tässä puoluekokouksessa, vaan lokakuun kansanäänestyksessä, joka joka tapauksessa järjestetään. Myös Riikonen siis viittasi siihen, että Suomen EU-jäsenyys toteutuu, ja kansanäänestys järjestetään keskustan kannasta riippumatta:¹⁰²

“Tämä kokous ei päättää sitä, tuleeeko Suomesta EU:n jäsen vai ei. Se ratkeaa lokakuun kansanäänestyksessä, joka joka tapauksessa järjestetään. Voimme vaikuttaa ehtoihin, joilla jäsenyys mahdollisesti toteutuu ja siihen, mikä on keskustan asema Suomen politiikassa. Samalla valitsemme puolueen linjan: Olemmeko keskustalaisesti ajattelevien suomalaisten

¹⁰¹ Laaninen 18.6.1994

¹⁰² Riikonen 18.6.1994

aatteellinen yleispuolue vai onko keskusta pelkästään yhden ammattiryhmän edunvalvoja? Jokainen joutuu arvioimaan, kummassa vaihtoehdossa maaseudun asia tulee paremmin hoidettua.

Erilaiset EU-mielipiteet ovat hyväksyttäviä, rivien tahallinen repiminen vastuutonta. Olen syvästi pettynyt entisen presidenttiehdokkaamme Paavo Väyrysen toimintaan. Meillä kovissa koitoksissa Paavoja tukeneilla on oikeus odottaa, että myös hän ymmärtäisi yhteistyön pelisäännöt. Kenenkään motiiveja ei kuulemma pitäisi epäillä. Siksikö, etteivät ne kestä päivänvaloa?”

Keskustan varapuheenjohtajana vielä ennen puolueen EU-äänestystä toiminut Olli Rehn liputti voimakkaasti jäsenyyden puolesta: ¹⁰³

”Kysymys jäsenyydestä Euroopan unionissa on mittari siitä, kuinka hyvin keskusta pystyy tunnistamaan kansainvälisen kehityksen syvävirrat - ja muovaamaan ne kansallisista lähtökohdista Suomen parhaaksi. Euroopan integraatio on tällainen syvävirta; Euroopalle rauhan ja vakauden ankkuri, Suomelle reunaehto ja realiteetti.

Vaikka EU-jäsenyyden vaikutukset taloudelliseen kehitykseen ja vaikutusmahdollisuuksiimme ovat merkittäviä, on kansallinen turvallisuus silti painavin peruste EU-jäsenyydelle. EU ei ole sotilasliitto, vaan poliittinen yhteisö, joka nojaa yhteisiin eurooppalaisiin arvoihin. EU-jäsenyys ei tarjoaisi sotilaallisia turvatakuita, mutta se estäisi Suomen kohtalosta päättämisen yli suomalaisten päiden ilman että me voisimme päätöksiin lainkaan vaikuttaa. Tästä Suomen historia tarjoaa riittävästi esimerkkejä.

Sen vuoksi Suomen tulee olla niissä neuvottelupöydissä aktiivisena osapuolena, joissa Euroopan turvallisuudesta päätetään. EU-jäsenyys nostaisi Suomen olemassaolon kansakuntana uudelle tasolle. Ensin nousimme maakunnasta autonomiaksi, sitten autonomiasta itsenäiseksi mutta yksinäiseksi kansallisvaltioksi, ja nyt itsenäisenä valtiona jäseneksi kansallisvaltioiden yhteenliittymään, joka nojaa yhteisiin arvoihin ja yhteisvastuuseen.”

Rehn syyllisti puheessaan EU-jäsenyyden vastustajia, jonka vuoksi hänen tulkittiin hävinneen varapuheenjohtajan paikkansa:

“Kuten vennamolaisuuden aikaan vuonna 1970, tänäänkin monia houkuttelee paluu aitovierille. Siihen liittyy mittavia riskejä. Kun aitovierille astelee oikein vauhdilla, on vaarana liukastua ja pudota ojan pohjalle. Multa kyllä tuntuu sormenpäissä, mutta mahdoton sieltä on aistia kaupunkien sykettä ja lähiöiden arkea.”

Paavo Väyrynen kertasi oman puheenvuoronsa aluksi koko EU-jäsenyysprosessin vaiheet: ¹⁰⁴

“Olen tuntenut erityistä vastuuta Suomen EU-ratkaisusta ennen muuta sen vuoksi, että olin aikanaan vaikuttamassa siihen, että keskusta päätti hyväksyä jäsenhakemuksen jättämisen.

¹⁰³ Rehn 18.6.1994

¹⁰⁴ Väyrynen 18.6.1994

Hyväksyin - kuten puoluekin - jäsenyyden hakemisen tiukoin reunaehdoin. Nyt kun nämä reunaehdot eivät ole täyttyneet, en ole voinut antaa tukeani tarjolla olevalle jäsenyys sopimukselle. Perustelen kantani lyhyesti lähtien liikkeelle tämän asian käsittelyvaiheista.

Kun jäsenyyttä päätettiin hakea, painotimme erityisesti kolmea seikkaa.

1. Tuolloin painotimme, että kysymys oli vain jäsenyyden hakemisesta - siitä, että selvitämme neuvotteluissa mahdollisen jäsenyytemme ehdot. Korostimme, että otamme kantaa itse jäsenyyteen vasta sitten, kun jäsenyyden ehdot ovat tiedossamme. Tänä on aika tehdä tämä päätös.

2. Asetimme jäsenyydelle tiukat reunaehdot, jotka koskivat ennen muuta ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja elintarviketaloutta. Totesimme, että Suomen jäsenyys EU:ssa olisi kansantaloudellisesti järkevää vain siinä tapauksessa, että saamme aikaan elintarviketaloudelle edulliset jäsenyyden ehdot. Puolueen johtoa ja meitä silloisia ministereitä vannotettiin, että meillä tulee olla rohkeutta sanoa 'ei', elleivät asetetut ehdot täyty.

3. Jäsenyyden hakemista perusteltiin erityisesti sillä, että voisimme järjestää itsellemme valinnan mahdollisuuden kahden vaihtoehdon - ETA-ratkaisun ja EU-jäsenyyden - välillä. Tämän valinnan te tänään teette."

Väyrynen sanoi, että ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta jäsenyydelle ei ole estettä. Toisaalta hän totesi – ulkoministeri Heikki Haaviston puheenvuoroa siteeraten -, että elintarviketalouden kaksi tärkeintä reunaehto eivät täyttyneet jäsenyysneuvotteluissa:

"Ulko- ja turvallisuuspolitiikan osalta en näe olevan estettä Suomen EU-jäsenyydelle, sillä ennalta asetettu reunaehto on voitu täyttää: Suomi voi EU:n jäsenenäkin säilyttää puolueettomuutensa, jos me itse niin tahdomme.

Kuten ulkoasiainministeri Heikki Haavistokin eilisessä puheessaan totesi, elintarviketalouden kaksi tärkeintä reunaehto eivät täyttyneet. Emme saaneet täydennetyksi EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa uudella - koko Suomen kattavalla ja yhteisesti rahoitettavalla - pohjoisen maatalouden tukijärjestelmällä, jolla suomalaisille viljelijöille olisi korvattu kylmästä ilmastosta, lyhyestä kasvukaudesta ja muista luonnonolosuhteista johtuvat ylimääräiset kustannukset. EU ei suostunut myöskään siihen, että yhteismarkkinoihin olisi siirrytty rajasuojaa asteittain purkaen, mikä olisi antanut sopeutumisaikaa sekä maataloille että elintarviketeollisuudelle. Jäsenenä joutuisimme siis sopeutumaan EU:n nykyiseen maatalouspolitiikkaan sellaisenaan ja kertarysäyksen kautta. Tätä pidimme ennalakoarvioissamme ja reunaehtoja asettaessamme täysin mahdottomana.

Minun vakaa käsitykseni on, että itse jäsenyys sopimus on Suomelle niin epäedullinen, ettei meidän kannata näillä ehdoilla unioniin liittyä. Oli paha strateginen virhe hyväksyä näin huono neuvottelutulos. Vielä pahempi - kohtalokas - virhe tapahtuu, jos keskustan puoluekokous tämän sopimuksen tänään hyväksyy."

Väyrynen arvioi, että puutteellisen jäsenyys sopimuksen tueksi rakennettu

elintarviketalouden kansallinen tukipaketti on yhtä aikaa sekä liian raskas valtiontaloudelle, että liian pieni turvaamaan kotimaisen elintarviketalouden tulevaisuus:

“Sopimuksen epäedullisuus käy havainnollisesti ilmi niistä kiistoista, joita kotimainen tukipaketti on synnyttänyt. Paketti on yhtä aikaa sekä liian pieni että liian suuri.

Itse sopimuksen huonouden vuoksi kotimainen tukipaketti ei riitä alkuunkaan turvaamaan oman elintarviketaloutemme tulevaisuutta. Jos liitymme näillä ehdoilla EU:n yhteismarkkinoihin ja yhteiseen maatalouspolitiikkaan, luhistuu oleellinen osa omasta elintarviketaloudestamme muutamassa vuodessa. Jäljelle jäävä tuotanto keskittyy niille rintamaiden vahvimmille tiloille, joilla on mahdollisuudet selviytyä kovassa EU-kilpailussa - tässäkin yhdyn Heikki Haaviston eilen esittämään arvioon.

Elintarviketalouden luhistumisen vuoksi kansantalouden kasvu hidastuisi ja työttömyys kasvaisi niin paljon, etteivät jäsenyyden myönteiset vaikutukset riittäisi näitä menetyksiä läheskään korvaamaan. Näillä ehdoilla ja tässä aikataulussa jäseneksi ei ole järkevää liittyä.

Toisaalta pohjoinen - jopa arktinen - Suomi saisi EU:lle maksamiensa maksujen vastikkeeksi vähemmän EU:n maataloustukea kuin mitä nykyiset jäsenmaat keskimäärin saavat; olisimme EU:n maatalouspolitiikassakin nettomaksaja. Tarvittavan kansallisen tuen määrä on tästä syystä hyvin suuri, ja jäsenyys on tämän vuoksi liian kallis valtiontaloudelle ja veronmaksajille. Valtiontaloudessa on jo entuudestaan 70 miljardin alijäämä - yli kolmannes budjetin loppusummasta. EU-jäsenyyden synnyttämän ainakin 10-15 miljardin suuruisen lisäaukon hoitaminen johtaisi tämän vuoksi väistämättä ankariin säästöpäätöksiin - myös kuntien ja valtion työntekijöiden vähentämiseen - ja veronkorotuksiin. Tästäkin joutuisivat kaikki suomalaiset kärsimään.”

Arvioituaan jäsenyys sopimuksen heikkoudet Väyrynen esitti selkeästi jäsenyyden hylkäämistä, ja totesi sen olevan keskustan puoluekokouksen käsissä:

“Vakaa käsitykseni on, että tarjolla oleva jäsenyysratkaisu ei ole Suomen kansallisten etujen mukainen, ja se tulisi hylätä.

Keskustan puoluekokous tämän asian ratkaisee.”

Väyrynen pohti puheessaan myös tilannetta, jossa puoluekokous hyväksyisi jäsenyyden. Väyrysen mielestä EU-”junan” päästäminen eteenpäin johtaisi siihen, että sitä olisi lähes mahdotonta enää pysäyttää. Väyrysen mielestä jäsenyys hanke taas ei tulisi hyväksytyksi ilman keskustan tukea:

“Jos tämä kokous päästää EU-’junan’ eteenpäin allekirjoitusvaltuuksien hyväksymiseen ensi maanantaina, kansanäänestykseen ja eduskuntakäsittelyyn, on sitä lähes mahdotonta enää pysäyttää. On ilmeistä, että sopimus tulee kansanäänestyksessä hyväksytyksi, sillä jäsenyyttä tukevat laajasti etenkin sosialidemokraatit ja kokoomuslaiset - yleensäkin eteläisen Suomen kaupunkien väki. Jos kansanäänestyksen tulos on tämä, en usko siihen, että eduskunnasta löytyisi enää sopimuksen torjumiseen tarvittavaa määrävähemmistöä. Raaka totuus on tämä: jos puoluekokous hyväksyy sille ennakolta valmistellun kannanoton,

se ottaa samalla raskaan vastuun Suomen liittymisestä Euroopan unioniin.

Jos tämä puoluekokous taas hylkää jäsenyushankkeen, se ei tule hyväksytyksi eduskunnassa - ei nykyisessä eikä vaalien jälkeen kokoontuvassa. Tällöin ei myöskään tarvita mitään kansallista tukipakettia. Muulla ei ihmisiä pidä pelotella.”

Väyrynen arvosteli myös niitä, jotka väittivät kotimaisen elintarviketalouden joutuvan vielä suurempaan ahdinkoon EU:n ulkopuolella:

“Ei ole mielestäni oikein, että puoluekokous on pantu tässä asiassa selkä seinää vasten perustein, jotka eivät lähempää tarkastelua kestä.

Kokousedustajia on peloteltu sillä, että maatalous joutuisi vielä pahempaan tilanteeseen, jos hylkäisimme jäsenyyden. On sanottu, että eduskunnan yksinkertainen enemmistö voisi poistaa rajasuojan ja karsia maatalouden määrärahat. Tämä on totta, mutta jäsenyysvaihtoehdossa menetykset ja myös riskit ovat selvästi suuremmat. Kotimaisesta paketista päätetään vuosittain ja senkin koon ja sisällön määrää eduskunnan yksinkertainen enemmistö, mutta sen lisäksi olisimme kovien markkinavoimien ja EU:n tekemien maatalouspoliittisten ratkaisujen armoilla. Tässäkin voin täysin yhtyä Heikki Haaviston eilen esittämään arvioon: toki suomalaiset päätöksentekijät ymmärtävät ja puolustavat meitä paremmin kuin Brysselin maatalouspolitiikasta määräävät päätöksentekijät.”

Seuraavaa Väyrysen puheessaan esittämää argumenttia oikeusministeri Hannele Pokka käytti EY-jäsenhakemuksen jättämisestä päätettäessä. Väyrysen mielestä hallitus joutikin kaatua. Hänen mielestään ennenaikaiset eduskuntavaalit ja EU-jäsenyyden torjuminen jopa pelastaisivat keskustan uhkaavalta vaalitappiolta ja oppositioasemalta:

“Hallitus- ja talouskriisin uhka ei ole sen mittaluokan asia, että sillä olisi lupa painostaa puoluekokousta tässä itsenäisen Suomen tärkeimmässä ratkaisussa.

On selvää, että hylkäävä päätös johtaisi siihen, että eduskuntavaalit ja uuden hallituksen muodostaminen aientuisivat noin puolella vuodella. Siksi puoluekokouksen tuleekin arvioida, kumpi näistä vaihtoehdoista olisi parempi myös ajatellen keskustan vaalimenestystä ja meidän mahdollisuuksiamme olla mukana vaalien jälkeisessä hallituksessa.

Arvioni on, että EU-vaaleissa menestyisimme hyvin, ja olisimme näin ollen mukana myös seuraavassa hallituksessa. Sosialidemokraateille EU-vaalit olisivat sen sijaan vaikeat, sillä suuri osa - ehkä kolmannes - heidän äänestäjäkunnastaan vastustaa EU-jäsenyyttä.

Syysvaalit eivät olisi maatalousvaalit, kuten on väitetty. Kysymys olisi koko Suomen ja jopa koko Pohjolan tulevaisuudesta. Minun äänestäjäni - kevään 1991 vaaleissa lähes 23000 uusmaalaisista - ovat valtaosaltaan pääkaupunkiseudun ja Keski-Uudenmaan kaupunkien väkeä. EU-vaaleihin kävisin luottavaisin, voitontahtoisin mielin.”

Väyrynen arvioi keskustan käyvän tulevissa eduskuntavaaleissa huonosti, jos se vie EU-jäsenyyden päätökseen:

“Maalisvaaleissa - sen jälkeen kun keskusta olisi vienyt erimielisenä Suomen EU:n jäseneksi - meille minun käsitykseni mukaan kävisi hyvin huonosti. Viljelijäväestö

protestoisi, ja kuluttajien keskuudessa meitä lyötäisiin kotimaisella tukipaketilla, jota kokoomuskaan ei puolustaisi vaan syyttäisi keskustaa kohtuuttomien tukien rohuumisesta tuottajaväestölle ja keskustalle tappiollisten vaalien jälkeen EU-sopeutuksen toteuttaisi sinipunahallitus. Vuosittain joutuisimme tämän jälkeen riitelemään maatalouden kotimaisesta tuesta eduskunnassa. Se olisi hankalaa, sillä useimmissa tapauksissa viljelijän koko tulo, monissa tapauksissa myös osa tuotantokustannuksista tulisi valtion budjetista. Kuluttajapiireissä tämä vaikeuttaisi merkittävästi keskustan asemaa.

On selvää, että jäsenyyden hylkääminen aiheuttaisi häiriöitä rahamarkkinoilla, mutta tilanne rauhoittuisi nopeasti. On myös syytä huomata, että Suomen ja Ruotsin pitkien korkojen nousu tänä keväänä on johtunut ennen muuta suuresta valtiontalouden alijäämästä, joten EU-jäsenyyden aiheuttama budjettiaukko lisäisi paineita pitkien korkojen nousuun.”

Väyrynen arvosteli myös voimakkaasti Esko Ahon päätöstä erota puolueen puheenjohtajan tehtävistä, jos hallituksen toimintalinjaa ei hyväksytä.

“En pidä oikeana sitäkään, että Esko Aho on sitonut oman puheenjohtajaehdokkuutensa siihen, että puoluekokous siunaa Suomen EU-jäsenyyden. Tämä ei vastaa minun käsitystäni demokratiasta. Puolueen on voitava vapaasti määritellä oma linjansa, ja johdon tehtävänä on toteuttaa yhteisiä päätöksiä. Toivon, että Aho purkaa tämän 'paketin', ja suostuu puheenjohtajana toteuttamaan kentän tahtoa. Puheet puolueen sisäisestä valtataistelusta ovat olleet likainen ase EU-jäsenyyttä ajavien kädessä: vastustan Suomen EU-jäsenyyttä, mutta kannatan Esko Ahon uudelleentalintaa puolueen puheenjohtajaksi. Uskon, että tähän kantaani yhtyvät hyvin monet tämän kokouksen osanottajista.”

Väyrynen arvioi, että keskustan ja Suomen päätös jättäytyä EU:n ulkopuolelle merkitsisi sitä, että Norja, mutta todennäköisesti myös Ruotsi menettelisi todennäköisesti samoin. Väyrysen tilannearvio oli muuttunut Espoon Dipolin kokouksen suhteen siten, että hän arvioi nyt, että Suomi voisi saada neuvotelluksi myöhemmin paremmat jäsenyyden ehdot:

“Tänään tämä puoluekokous tekee päätöksen, jolla on ratkaiseva merkitys Suomen tulevaisuudelle. Lisäksi näytämme suuntaa koko Pohjolalle. Jos Suomi hylkää EU-jäsenyyden, tekee samoin ainakin Norja, mutta todennäköisesti myös Ruotsi. Tällöin toteutuisi meidän alkuperäinen tahtomme, ja eläisimme ainakin toistaiseksi ETA-järjestelmän puitteissa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa.

Näissä oloissa voisimme parhaimmalla tavalla ratkaista nykyiset vaikeat talous- ja työllisyysongelmamme ja panna kuntoon myös oman elintarviketaloutemme. Jäsenyyttä voisimme harkita myöhemmin uudelleen, jos olosuhteet olisivat otolliset ja ehdot kelvolliset.

Omalta osaltani olen vakuuttunut, ettei tarjolla oleva EU-ratkaisu ole Suomen kansallisten etujen mukainen. Torjumalla jäsenyyden Suomen Keskusta voi jälleen yhdistää toisiinsa maan ja puolueen edun. Jos menettelemme toisin, kärsivät molemmat.”

Puheensa lopuksi Väyrynen vetosi voimakkaasti kenttäväkeen:

“Jos teistä, arvoisat puoluekokousedustajat, joku on nyt epävarma, tulisi tämäkin ottaa huomioon: hylkäävä päätös ei olisi lopullinen - jäseneksi pääsemme myöhemminkin, jos niin hyväksi katsomme.

Nyt kysyn teiltä, arvoisat puoluekokousedustajat: 'Onko teillä rohkeutta - onko teillä lujuuutta - sanoa 'ei', kun yhdessä jäsenyydelle asettamamme tärkeimmät ehdot eivät ole toteutuneet?’”

Puoluekokousedustaja Risto Volanen käytti kokouksessa puheenvuoron: ¹⁰⁵

“Teen tälle kokoukselle seuraavan päätösehdotuksen: Suomen Keskusta ei kannata Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi. Tämä ei ole eristäytymistä, tämä on Suomelle ja kaikille Euroopassa oleville maille järkevän muodon, hyvän tavan muotoilemista siihen minkälainen ja millä tavoin me olemme osa Eurooppaa. Olin alunperin sillä kannalla, että jo hakemusvaiheessa valittu tie oli väärä, perusteet ovat taloudellisia, ulko- ja turvallisuuspoliittisia ja kysymys siitä, kehitämmekö Suomea kansanvallan ja tasa-arvon vai ulkomaisen virkavallan ja rahavallan ohjaamana. Tämä ei ole henkilökysymys. Minä kannatan Esko Ahoa puheenjohtajaksi ja vastustan Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi.”

Volasen ehdotusta kannatettiin, ja se tuli siten kokouksen toiseksi päätösehdotukseksi:

¹⁰⁶

”Suomen Keskustan puoluekokous Jyväskylässä 17.-19.6.1994 ei kannata Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi.”

Puoluekokoukseen osallistui 2548 virallista, äänivaltaista kokousedustajaa. Äänestyksessä oli mukana 2441 kokousedustajaa. Poliittisen valiokunnan esitystä kannatti 1607 edustajaa ja Risto Volasen esitystä, jonka mukaan keskusta ei kannattaisi Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi, 834 edustajaa.¹⁰⁷

Puoluekokous hyväksyi kannanoton, jonka mukaan: ¹⁰⁸

“Keskustan puoluekokous antaa tukensa Esko Ahon hallitukselle ja sen toimintalinjalle EU-jäsenyysskysymyksessä. Jäsenyyshakemuksen jättämisen yhteydessä hallitus ja eduskunta sitoutuivat reunaehtoihin, joiden pohjalta jäsenyysneuvottelut on käyty ja sopimusta täydentävistä kansallisista toimista on päätetty.

Keskustan puoluekokous edellyttää, että valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaiset lait kansallisista toimista hyväksytään eduskunnassa ennen kansanäänestystä, mihin eduskunnan enemmistö luottamuslauseäänestyksessä sitoutui.

¹⁰⁵ Volanen 18.6.1994

¹⁰⁶ Keskustan vuosikirja 1994, s. 14

¹⁰⁷ Keskustan vuosikirja 1994, s. 15

¹⁰⁸ Keskustan vuosikirja 1994, s. 41-42

Hallituksen esittämää toimintalinjaa noudattaen jäsenyyskysymys voi mennä kansanäänestykseen. Näin syntyvää kansanäänestyksen tulosta keskusta tulee kunnioittamaan. Vain kansanäänestyksen kautta syntyvä ratkaisu voi saavuttaa kansalaisten laajan hyväksynnän.”

Esko Aho käytti äänestyksen jälkeen puheenvuoron, jossa hän perusteli ennen kokousta esittämänsä erouhkausta: ¹⁰⁹

”Olin vakavissani siinä ilmoituksessa, jonka annoin. Olen pahoillani, että sitä tulkittiin väärin, eikä ymmärretty oikein sitä tarkoitusta, mitä varten sen esitin. Tein sen hyvin rehdisti omaa omaatuntoani ja sydäntäni kuunnellen. Mutta nyt kun tämä päätös on tehty, olen valmis jatkamaan ja teen sen kaikella sillä tarmolla mitä minusta löytyy. Minuun teki, tai tekivät hyvin suuren vaikutuksen ne monet puheenvuorot ja keskustelut, joita käytävillä olen eilen ja tänään teidän kanssanne käynyt. Aivan erityisesti teidän, jotka olisitte halunneet, että Suomen Keskusta tässä kokouksessa ottaa ehdottoman ein, ehdottoman kannan Suomen jäsenyyteen Euroopan unionissa. Arvostan teidän mielipiteitänne ja annan aivan erityisen arvon sille, että erilaisista käsityksistä huolimatta tässä isossa asiassa uskon, että vilpittömästi ajattelitte, että voisin siitä huolimatta johtaa tätä puoluetta. Olen myös keskustellut itse asiasta monen kanssa, ja olen huomannut, että emme me niin kaukana toisistamme ole. Me katsomme asiaa vähän eri näkökulmasta, mutta me olemme hyvin lähellä toisiamme. Ja vaikka kansanäänestyksessä tulemmekin kenties äänestämään eritavoin, se ei tarkoita sitä, etteikö meidän pyrkimyksemme, kaikkien pyrkimys ole omalla äänellämme vaikuttaa keskustan kannalta tärkeiden ihanteiden ja aatteiden puolesta. Minä uskon, että tässä salissa on tässä suhteessa yksi yhteinen tahto.

Olen saanut myös monelta teistä toivomuksia siitä, että Esko sinun pitää tuon Paavon kanssa saada asiat sujumaan nykyistä paremmin. Ja olen ottanut senkin toivomuksen vakavasti. Minä ainakin haluan Paavo, että me yhdistämme voimamme ja taitomme, ja minä luulen, että en nyt pahasti liioittele, jos sanon, että meillä molemmilla on aikalailta taitoja. Yhdistämme ne tämän poliittisen liikkeen hyväksi, siitä huolimatta, että tässä yhdessä asiassa olemme olleet erimieltä. Olen sinun mielipidettäsi kunnioittanut ja perusteluitasi kunnioittanut ja haluan tehdä sen vastedeskin. Toivon, että tässä suhteessa me pystymme näyttämään lähiviikkojen ja -kuukausien aikana puolueväelle, että olemme sen vastuun arvoisia, jonka tämä joukko on meidän harteillemme aikaisempina vuosina tai tänään asettanut.”

Myös Paavo Väyrynen käytti äänestyksen jälkeen puheenvuoron, jossa hän kertoi, miten EU:ta vastustavat keskustan kansanedustajat aikovat valmistautua syksyn kansanäänestykseen: ¹¹⁰

”Mitä tähän EU-kysymykseen tulee, niin suoritettun äänestyksen jälkeen prosessi etenee. Maanantaina myönnetään allekirjoitusvaltuudet ja sen jälkeen alkaa valmistautuminen

¹⁰⁹ Aho 18.6.1994 [2]

¹¹⁰ Väyrynen 18.6.1994 [2]

kansanäänestykseen. Oletan että, tai suorastaan tiedän, että hyvin monet teistä, jotka täällä äänestitte jäsenyyden puolesta tai tämän poliittisen valiokunnan esityksen puolesta, aiotte syksyllä äänestää kansanäänestyksessä vastaan. Mitä tulee meidän toimintaamme, jotka täällä olisimme halunneet EU-junan pysäyttää niin me tietysti alamme nyt valmistautua tähän kansanäänestykseen. On jo perustettu yhdistys sitä varten. Sen nimi on Vastuu Suomesta. Se on jo hakenut rahaa tätä toimintaa varten valtiolta ja kerää sitä myös omin neuvoin ja pyrkii vaikuttamaan kansanäänestyksen tulokseen. Ja sitten lopulta eduskunta tämän asian ratkaisee.”

Puheensa lopuksi Väyrynen vetosi puolueen yhtenäisyyden puolesta:

“Minäkin toivon, että tästä eteenpäin me voimme puolueessa toimia mahdollisimman hyvässä yhteisymmärryksessä toistemme mielipiteitä kunnioittaen ja ymmärtäen sen, että tämän EU-kysymyksen käsittelyssä me olemme erimieltä myöskin näissä tulevilla vaiheilla. Tämä on meille aikamoinen haaste ja koettelemus ja siinä minusta tarvitaan juuri sitä yhteisymmärryksen henkeä, josta Esko Aho omassa kiitos-puheenvuorossansa puhui. Minä olen omalta puoleltani valmis tällaista yhteistyötä, yhteishenkeä rakentamaan ja toivon, että laajalti kentällä tähän päästään. Kun tämä asia on niin tavattoman vaikea, niin on tärkeää, että me pyrimme huolehtimaan siitä, että mitään pahempia vaurioita ei pääse syntymään. Siis vielä kerran parhaimmat onnittelut Esko Aholle uudelleen valinnan johdosta ja omalta puoleltani tartun siihen käteen, jonka ojensit yhteisymmärryksen rakentamista ajatellen.”

Jyväskylän puoluekokouksen jälkeen Suomen EU-jäsenyyteen kriittisesti suhtautuvat kansanedustajat järjestäytyivät ja perustivat Vastuu Suomesta ry-nimisen yhdistyksen, joka haki valtioneuvostolta tiedotusmäärärahoja EU-kansanäänestykseen liittyvään tiedottamiseen. Yhdistyksen perustajajäseniä olivat kansanedustajat: Sirkka-Liisa Anttila, Kauko Heikkinen, Timo Järvilahti, Annikki Koistinen, Juha Korkea-aho, Markku Lehtosaari, Johannes Leppänen, Raili Puhakka, Kalle Röntynen, Aino Suhola, Jukka Vihriälä, Pekka Viljanen, Markku Vuorensola ja Paavo Väyrynen sekä päätoimittaja Kari Hokkanen. Yhdistyksen toiminnanjohtajaksi valittiin keskisuomalainen Mika Hyytiäinen.¹¹¹

Vastuu Suomesta ry julkaisi ennen kansanäänestystä “Ei EU-jäsenyydelle” –nimisen kirjasen, johon olivat kirjoittaneet Sirkka-Liisa Anttila, Kari Hokkanen, Raili Puhakka, Marja-Leena Puputti, Risto Volanen ja Paavo Väyrynen. Paavo Väyrynen esitti omassa artikkelissaan “Euroopan unioniin vai Pohjolan yhteisöön?” oman vaihtoehdonsa EU-jäsenyydelle. Väyrysen artikkeli oli julkaistu aiemmin Nordisk kontakt -lehdessä 7-8/1994. Hän palasi artikkelissa neljän vuoden takaiseen ajatukseensa, jonka oli esittänyt

¹¹¹ Vastuu Suomesta ry:n esite

keskustan puoluevaltuuskunnassa: ¹¹²

“Nyt olemme tulleet tilanteeseen, jossa neljä vuotta sitten esittämäni integraatiomalli voisi toteutua. Sveitsi ei tullut mukaan ETA-järjestelmään, eikä siitä näillä näkymin tule myöskään EU:n jäsen. Itävalta puolestaan on jo päättänyt liittyä EU:iin. Jos Suomi ja meidän jälkeemme myös Ruotsi ja Norja jäisivät EU:n ulkopuolelle, voisimme muodostaa esittämäni Pohjolan yhteisön.

Neljä vuotta sitten ajatus Pohjolan yhteisöstä jäi 'EU-junan' alle. Nyt kun on päätöksenteon aika, se voi tarjota todellisen vaihtoehdon EU-jäsenyydelle.

Monet ajattelevat, että Pohjola on liian pieni yhteisö selviytyäkseen tulevaisuuden Euroopassa. Tämä ei ole totta - sen osoittaa meille Kanadan esimerkki.

Kanadan talous on käytännössä yhdentynyt Yhdysvaltojen talouden kanssa yhtä voimakkaasti kuin pohjoismaiden talous läntiseen Eurooppaan. Aikaisempia kahdenvälisiä kaupp- ja yhteistyösopimuksia täydentää nyt pohjoisamerikkalainen vapaakauppasopimus, NAFTA. Suhteellisen pienestä väkiluvustaan - noin 27 miljoonaa asukasta - huolimatta Kanada on saavuttanut vahvan kansainvälisen aseman; se on mm. G-7 ryhmän jäsen.

Kanada haluaa säilyttää itsenäisyytensä erityisesti ulko-, kaupp- ja talouspolitiikassa sekä elintarviketaloudessa, joten se ei voisi ajatellakaan EU-sopimuksen kaltaista järjestelyä eikä liittymistä Yhdysvaltoihin. Kanada itsessään on liittovaltio, jossa provinseilla on hyvin laaja itsemääräämisoikeus.

Pohjoismaiden yhteenlaskettu väkiluku on lähes yhtä suuri kuin Kanadan. Yhteistyötään tiivistämällä ne voisivat muodostaa valtioliiton, jolla voisi olla merkittävä asema sekä eurooppalaisessa yhteistyössä että maailmanlaajuisesti. Euroopan talousalueen, ETA:n ansiosta Pohjolan suhde EU:iin olisi läheisempi kuin Kanadan suhde Yhdysvaltoihin.”

Seuraavaksi Väyrynen hahmotteli Pohjolan yhteisön päätöksentekoa:

“Pohjolan yhteisö olisi siis Pohjoismaiden yhdessä muodostama valtioliitto - samankaltainen kuin Euroopan unioni on laajemmissa puitteissa. Pohjolassa emme käyttäisi 'unioni'-nimeä, millä on huono kaiku erityisesti Norjassa ja Tanskassa. Sana 'yhteisö' kuvaa parhaimmin pohjoismaisen yhteistyön perinteistä luonnetta ja sen tulevaisuuden tavoitteita.

Pohjolan yhteisön varsinaisia jäseniä olisivat ainakin Islanti, Norja, Ruotsi ja Suomi. Tanska voisi joko siirtyä EU:sta PY:öön tai olla PY:ssä mukana tavalla, joka sopii Euroopan unionin jäsenmaalle. Pohjolan yhteisöön kuuluisi noin 25 miljoonaa ihmistä, ilman Tanskaakin noin 20 miljoonaa.

Pohjolan yhteisön toimielimet voisivat olla samankaltaiset kuin Euroopan unionin.

Nyt kun Itävalta on liittymässä Euroopan unioniin, muodostaisi Pohjolan yhteisö Euroopan talousalueen EFTA-pilarin. EFTA voitaisiin ajaa alas ja siirtää sen tehtävät PY:lle. ETA muodostuisi näin ollen EU:n ja Pohjolan yhteisön keskinäisen yhteistyön foorumiksi. Sveitsillä olisi kahdenvälinen sopimus kummankin kanssa.”

¹¹² Väyrynen 1994, s. 41-55

Väyrynen päätti artikkelinsa arvioon, onko Pohjolan yhteisön toteuttaminen mahdollista:

“Pohjolan yhteisö voidaan muodostaa, jos Pohjoismaat ja niiden kansat niin tahtovat. Yhteisön syntyminen edellyttää sitä, että Norja, Ruotsi ja Suomi jättäytyvät EY:n ulkopuolelle. Jos näin käy, Pohjoismailla on mahdollisuus senkaltaisen yhteisön muodostamiseen, jota olen tässä artikkelissa hahmotellut.

Mutta syntyykö Pohjoismaissa riittävä tahto Pohjolan yhteisön aikaansaamiseen? Suomessa tilanne näyttää huonoimmalta sen vuoksi, että yleinen mielipide tukee täällä EU-jäsenyyttä enemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Tämä on kerta kaikkiaan omituista, sillä Suomi kärsisi jäsenyyden haitoista muita enemmän.

Suomeen on syntynyt merkillinen sosiaalipsykologinen tilanne. Suomalaisten alemmuudentunne on synnyttänyt tässä maassa samankaltaisia asenteita, jotka ovat olleet vallalla entisissä sosialistisissa maissa: puolueissa virta on vienyt oikealle, ja turvaa haetaan lännestä ja jopa NATO:sta. Monet uhoavat nyt, että Suomi liittyy EU:iin vaikka yksin.

Täälläkin ajatus Pohjolan yhteisön muodostamisesta saattaa kuitenkin saada laajaa kannatusta, sillä se olisi meille selvästi edullisempi ratkaisu kuin EU-jäsenyys. Muun ohella se antaisi meille myös selkeän länsimaisen imagon ja enemmän todellista turvallisuutta kuin EU.”

Väyrynen arvioi Pohjolan yhteisön muodostamisen olevan loppujen lopuksi Ruotsin käsissä:

“Näillä näkymin ratkaisu jää kuitenkin ruotsalaisten käsiin. Mielipidemittauksissa jäsenyyden vastustajia on ollut siellä enemmän kuin kannattajia. Ruotsalaiset ovat ehkä kyenneet analyttisempään ja kriittisempään keskusteluun kuin suomalaiset. Valtiopäivävaalien ja mahdollisen hallitusvaihdoksen on laskettu edistävän EU-jäsenyyttä, mutta toisinkin saattaisi käydä: hylkäävä päätös ei olisi uudelle hallitukselle samanlainen arvovaltatappio kuin nykyiselle.

Ruotsille Pohjolan yhteisön muodostaminen olisi erityisen edullista. EU:ssa Ruotsi olisi yksi 'pienistä' jäsenmaista, mutta kuitenkin suuri maksaja. Pohjolan yhteisössä Ruotsi olisi johtava maa.

Norjalle ja erityisesti Islannille Pohjolan yhteisön muodostaminen olisi paljon helpompi ja mieluisampi vaihtoehto kuin Euroopan unioniin liittyminen.

Tanskakin voisi ehkä harkita siirtymistä EU:sta PY:öön. Kynnyskysymys olisi ilmeisesti maatalous. Ainakin näin ennalta ajatellen tuntuisi mahdolliselta, että maatalouden ja elintarviketeollisuuden pohjoismainen yhteistyö ja työnjako voisi tarjota Tanskalle merkittäviä etuja. Jos Tanska samanaikaisesti siirtyisi nykyistä luonnonmukaisempaan tuotantoon ja liittyisi siten Pohjolan 'laatuliittoon', se voisi arvioida Pohjolan yhteisön jäsenyyden itselleen edullisemmaksi kuin mukanaolon EU:ssa.

Eurooppaan on nyt syntynyt tilanne, joka avaa ainutlaatuisen mahdollisuuden pohjoismaiselle yhteistyölle. Nyt meillä on tilaisuus rakentaa yhteisten ihanteittemme mukaista Pohjolaa ja samalla vaikuttaa oleellisella tavalla muun Euroopan ja koko

maailman kehitykseen.

Tämä on mahdollista, jos meillä on riittävä poliittinen tahto toimia ihanteittemme ja etujemme mukaisesti.”

Väyrysen ajatukseen Pohjolan yhteisöstä vaihtoehtona EU-jäsenyydelle ei kuitenkaan tartuttu Suomen Keskustassa eikä muissakaan puolueissa. Myös Ruotsin pääministeri Carl Bildt tyrmäsi Väyrysen ajatuksen, ja liputti Ruotsin EU-jäsenyyden puolesta.

Suomessa järjestettiin lokakuun 20. päivänä 1994 kansanäänestys EU-kysymyksestä, jossa kansalaisilta kysyttiin “tuleeko Suomen liittyä Euroopan unionin jäseneksi neuvotellun liittymissopimuksen mukaisesti.” Vastausvaihtoehtoina olivat kyllä ja ei. Äänestäjien enemmistö antoi tukensa liittymissopimukselle. 56,9% kannatti liittymistä, 43,1% vastusti. Maa jakautui mielipiteissä pahasti kahtia: pohjoinen ja keskinen Suomi vastustivat jäsenyyttä, eteläinen Suomi kannatti. Erityisesti alueilla, joissa keskustan kannatus oli perinteisesti ollut suurta, myös EU:n vastustus oli suurinta. Kansanäänestystuloksen selvittyä pääministeri Aho toivoi, että tästä eteenpäin Suomessa olisi vain yksi puolue, Suomi-puolue, eikä kyllä- ja ei-puolta.¹¹³

Lopullinen ratkaisu Suomen EU-jäsenyydestä tehtiin eduskunnassa Suomen ja Ruotsin neuvoo-antavien kansanäänestyksien jälkeen 18.11.1994. Kansanedustajien enemmistö oli ilmoittanut etukäteen sitoutuvansa noudattamaan kansanäänestyksen tulosta. Jäsenyys hyväksyttiin äänin 152-45. Keskustan eduskuntaryhmä jakautui äänestyksessä kahtia. Ryhmän 55 jäsenestä 32 kannatti jäsenyyttä, 23 vastusti. Eduskunnan päätös sinetöi Suomen EU-jäsenyyden lopullisesti. Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi 1.1.1995.¹¹⁴

Keskustan puoluevaltuuskunta kokoontui pian EU-ratkaisun jälkeen syyskokoukseen Iisalmeen 26.-27.11.1994. Esko Aho esitti kokouksessa poliittisen tilannekatsauksen, jossa hän käsitteli EU-jäsenyyden prosessia. Aho myös puolusteli keskustan päätöksentekomenettelyä, ja sanoi, että kaikki päätökset tehtiin kansanvaltaisesti:¹¹⁵

“Kun talvella 1992 teimme päätöksen jäsenyyden hakemisesta, arvioimme silloin, että Euroopan talousalue jää lyhytikäiseksi ja länsinaapurimme Ruotsi liittyy joka tapauksessa Euroopan unionin jäseneksi.

Näin myös kävi. Kun tapahtunutta viileästi arvioi, on pakko tehdä se johtopäätös, että Ruotsi haki jäsenyyttä, kävi neuvottelut ja päätti liittyä Euroopan unioniin täysin riippumatta Suomen valinnoista. Oli suomalaista sinisilmäisyyttä muuta kuvitella.

¹¹³ Mitä Missä Milloin 1995, s. 129

¹¹⁴ Uimonen 1995, s. 182

¹¹⁵ Aho 26.11.1994

Ruotsi -kortit olisi kannattanut jättää pakkaan.

Keskusta otti tietoisin riskin valitessaan muista puolueista poiketen hyvin avoimen ja kansanvaltaisen tavan käsitellä EU-asiaa. Olemme olleet avoimia erilaisille mielipiteille. Ne ovat saaneet näkyä ja kuulua päätöksenteon kaikissa vaiheissa.

Kaikki ratkaisevat valinnat on tehty äänestysten jälkeen: päätös jäsenyyden hakemisesta talvella 1992 puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokouksessa, Jyväskylän puoluekokouksen päätös jäsenyysratkaisun viemisestä kansanäänestykseen liittymissopimuksen ja kansallisen ratkaisun pohjalta sekä kansanäänestyksen jälkeinen lopullinen liittymispäätös eduskunnassa.

Jokainen keskustalainen on voinut toimia vapaasti oman vakaumuksensa ja omantuntonsa mukaisesti.”

Aho peräänkuulutti puolueen yhtenäisyyttä, ja kehotti puolueväkeä käyttämään EU:n mukanaan tuomat mahdollisuudet tehokkaasti hyväksi, ja torjumaan siihen liittyvät uhkat:

“Keskustan paikka on olla rakentamassa Suomi -puoluetta, joka ottaa päätehtäväkseen sen, että jäsenyyteen liittyvät uhat torjutaan ja sen avaamat mahdollisuudet käytetään tehokkaasti hyväksi.

Ensimmäinen haaste on vuodenvaihde ja silloin toteutuva elintarvikkeiden hintasopeutus. Kansallisten ratkaisujen ripeällä ja joustavalla toimeenpanolla on huolehdittava siitä, että muutosten tuomat haitat voidaan tehokkaasti torjua. Välineet on neuvotteluissa hankittu, nyt niitä on taiten käytettävä.”

“Euroopan unionin jäsenyyden varsinkin elintarviketaloudelle ja maaseudulle luomia uhkia ei pidä vähätellä. Kyse on satojen tuhansien suomalaisten työpaikoista ja toimeentulosta ja kokonaisten maakuntien elinvoimasta. Elintarviketalouden ja maaseudun tulevaisuuden varmistaminen on yhteinen kansallinen tehtävämme.”

Vastuu Suomesta ry:n puheenjohtaja, päätoimittaja Kari Hokkanen käytti kokouksessa laajan puheenvuoron, jossa hän ruoti EU-jäsenyysprosessia:¹¹⁶

“Kun Vastuu Suomesta ry alkukesällä perustettiin, se asetti kaksi tavoitetta: että mahdollisimman moni keskustalainen äänestäisi kansanäänestyksessä ei sekä että mahdollisimman moni ei-äänestäjä äänestää tulevissa eduskuntavaaleissa keskustaa.

Voimme olla ensimmäisen tavoitteemme osalta tyytyväisiä: noin 70 prosenttia keskustan kannattajista äänesti unionia vastaan. Tyydyttävänä voimme pitää myös eduskunnan äänestyslukuja, kun 24 keskustan kansanedustajaa eli lähes puolet ryhmästä äänesti puolueen äänestäjien enemmistön mieltä noudattaen.

Katsomme tämän tarjoavan suotuisan lähtökohdan, kun puolue nyt lähtee tavoittelemaan eduskuntavaaleissa torjuntavoittoa.

On välttämätöntä, että äänestäjillä on mahdollisuus valita keskustalaisista ehdokkaista kummallakin tavalla EU-jäsenyyteen asennoituneita. Useimmille se ei liene tärkein

¹¹⁶ Hokkanen 26.11.1994

valintakriteeri, mutta niin monelle on, että pakotettu yksimielisyys olisi ilman muuta johtanut huonompaan vaalitulokseen maaliskuussa.

Esko Aho korosti äsken, että nyt on aika purkaa kyllä- ja ei-puolueet ja ryhmittyä Suomi-puolueeksi, joka keskittyy sopeutumaan elämään unionissa, torjumaan sen tuomia haittoja ja hyödyntämään sen mahdollisuuksia.

Niin on. Elämä jatkuu nyt EU-Suomessa. Jäsenyys tuo mukanaan paljon haittoja ja negatiivista, mutta toki myös mahdollisuuksia. Arviot siitä, kummat ovat painavampia, vaihtelevat, mutta sopeutumisen pakko koskee kaikkia.

Jokaisen on elettävä unionissa. Kaikkien ei kuitenkaan tarvitse ryhtyä unionia rakastamaan. Sitäkin on vaadittu. Kun Esko Aho puhuu Suomi-puolueesta, varsin monet katsovat ainoaksi sallituksi kyllä-puolueen. Suomalaisten tulisi vakuuttaa itselleen ja toisilleen, että unioni on hyvä ja että varsinkin Suomelle se tarkoittaa ja tekee hyvää.

Moni on verrannut tilannettamme nyt sodan jälkeiseen. Silloin Suomi joutui mukautumaan siihen 'uuteen maailmanjärjestykseen', jonka perustan loi joutuminen Neuvostoliiton etupiiriin.

Minusta vertailu on yllättävän mielekäs.”

Hokkanen arvioi myös keskustan johdon toimintaa suhteessa puolueen jäsenistöön:

“Aivan kuin 50 vuotta sitten valtaosa puolueemme väestä ei nähnyt rinnakkaiselossa voittoisan suurvaltanaapurin kanssa muuta kuin vastenmielisen välttämättömyyden, niin on nytkin. Suomen Keskusta ei ole missään vaiheessa kannattanut unionin jäsenyyttä. Jäsenhakemus lähti sen jälkeen kun kenttäkysely oli kertonut enemmistön sitä vastustavan. Kun asiasta päätettiin puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteisessä äänestyksessä, enemmistö kansanedustajista äänesti vastaan. Sopimuksen allekirjoitusvaltuutus saatiin eduskuntaryhmältä hallituksen kaatumisen uhatessa ja puoluekokoukselta puheenjohtajan erouhan edessä. Kansanäänestyksen tuloksen omalta kohdaltamme tiedämme.”

Hokkanen siis katsoi, että keskusta oli onnistunut ujuttamaan Suomen EU:n jäseneksi, vaikka puolueen jäsenistö ei ollut missään vaiheessa kannattanut jäsenyyttä.

Seuraavaksi Hokkanen puolusti EU-jäsenyyttä vastustaneita:

“Eivät keskustalaiset enimmäkseen unionin ja sen edustamien arvojen ystäviksi ole muuttuneet ja tuskin muuttuvatkaan.

43 prosenttia suomalaisista äänesti unionijäsenyyttä vastaan. Meidät on unionimielisessä joukkotiedotuksessa arvioitu paitsi väärässä olleiksi samalla jotenkin kummallisiksi ymmärtämättömiksi eristäytyjiksi.

En suostu myöntämään, että ei-äänestäjät olisivat olleet huonommin informoituja jäsenyyden todennäköisistä seurauksista tai muutenkaan sen kummallisempia. He panivat asioita erilaiseen arvojärjestykseen, joko omalta kannaltaan tai yleisemmältä.

Muistettakoon, että myös nykyisissä EU-maissa vastustetaan hyvin yleisesti unionin olemassaoloa ja kehityssuuntaa. 49 prosenttia ranskalaisista ja 51 prosenttia tanskalaisista äänesti unionia eli Maastrichtin sopimusta vastaan. Ruotsissa ei-äänestäjiä oli enemmän

kuin Suomessa, Norjasta puhumattakaan. Ei Suomenkaan EU-kriitikoiden pidä kriittisestä asenteestaan luopua.”

Puheensa lopuksi Hokkanen totesi Vastuu Suomesta ry:n tehneen tehtävänsä, ja sen toiminnan päättyneen:

“EU:n vastustaminen ei riitä aatteeksi. En usko keskustassakaan, jossa siis unionin vastustajia oli eniten sekä kansanäänestyksessä että eduskunnassa, mitään järjestäytyntä EU-kriittisyyttä tarvittavan. Uskomme puolueen johtajan huolehtivan myös siitä, että puolueen enemmistön näkökannat tulevat otetuksi huomioon siinä määrin kuin olosuhteet sallivat.

Suomen Keskusta tarjoaa käytännössä ainoan vaikuttamiskanavan niille näkökohdille, joita ei-äänestäneet edustavat. Muissa suurissa puolueissa ei sisäistä keskustelua sallittu edeltä käsin ja näköjään vielä vähemmän jälkeinpäin.

Avoin ja eri mieltä olevia kunnioittava keskustelu ei hajoita puolueita. Keskusta ei hajoa. Se voi päin vastoin vahvistua. Esimerkiksi niille 200 000:lle sosiaalidemokraatille, jotka puheenjohtaja Lipponen luki uhoaviin isäntiin, on tilaa joukossamme.

Suomen Keskustaa odottavat EU-Suomessa sekä kansallisista että kansainvälisistä syistä monenlaiset uhat. Uhka hajoamisesta EU-kysymykseen ei niihin kuulu.

Vastuu Suomesta ry, jonka tarkoitusperät alussa mainitsin, piti kokouksensa viime torstaina. Se totesi tehtävänsä tulleen tehdyksi ja tuloksen olosuhteisiin nähden tyydyttäväksi. Rahatkin menivät melkein kaikki, loppu palautetaan valtiolle. Tästä eteenpäin sitä järjestöä ei tarvita.”

Kokouksen poliittiseen kannanottoon kirjattiin vaatimus elintarviketalouden kansallisten tukitoimien pysyvyydestä. Taustalla häämötti jo pelko tulevista eduskuntavaaleista, ja muiden suurten puolueiden uhkaukset, joiden mukaan tukipaketti oli ylimitoitettu:¹¹⁷

“EU-jäsenyyteen liittyvien elintarviketalouden kansallisten tukitoimien pysyvyys on varmistettava. Hallituksen on lisäksi huolehdittava siitä, että viljelijöille ja muulle elintarviketaloudelle EU-ratkaisussa tulevan siirtymäkauden tuen maksatuksessa ei tule viivästyksiä.”

Lisäksi puoluevaltuuskunta hyväksyi poliittisen valiokunnan esityksen ponsilauselmaksi, jossa linjattiin puolueen Eurooppa-politiikkaa.¹¹⁸

¹¹⁷ Keskustan vuosikirja 1994, s. 25

¹¹⁸ Kts. liite: ”Aloitteelliseen EU-politiikkaan.” Keskustan puoluevaltuuskunnan ponsilauselma, Iisalmi 27.11.1994.

5 AINEISTON ANALYYSI

Kolmannessa luvussa esiteltyjen tutkimusmenetelmien käyttöön sisältyy seuraavanlaiset perusolettamukset ja niitä sovelletaan tutkittavaan aineistoon seuraavasti:

1) EY-jäsenhakemuksen jättämisestä päätettäessä 1992 pääministeri Esko Ahon, ulkoministeri Paavo Väyrysen ja keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtajan Seppo Kääriäisen katsotaan edustavan puoluejohdon näkemyksiä (jäsenhakemus tulee jättää) ja keskustan varapuheenjohtajan, oikeusministeri Hannele Pokan jäsenistön (enemmistön) kantaa (jäsenhakemusta ei tule jättää). Tarkasteltava argumentaatio keskittyy Espoon Dipolissa 29.2.1992 järjestettyyn keskustan eduskuntaryhmän ja puoluevaltuuskunnan yhteiskokoukseen.

2) EU-jäsenyydestä päätettäessä 1994 pääministeri Ahon, keskustan Helsingin piirin puheenjohtajan Timo Laanisen ja keskustan varapuheenjohtaja Olli Rehnin katsotaan edustavan puoluejohdon kantaa (Suomen tulee liittyä EU:n jäseneksi) ja kansanedustaja Väyrysen sekä puoluekokousedustaja Risto Volasen jäsenistön (enemmistön) kantaa (Suomen ei tule liittyä EU:n jäseneksi). Tarkasteltava argumentaatio keskittyy Jyväskylän Messukeskuksessa 17.-19.6.1994 järjestettyyn keskustan puoluekokoukseen.

Käytännössä tutkimus on siis kahden oleellisen EU-jäsenyyssprosessin vaiheen analyysi näiden teoreettisten lähtökohtien valossa.

Edellä mainittujen keskeisten keskustalaisten vaikuttajien käyttämä argumentaatio on luonteeltaan hyvin erilaista. Paavo Väyrysen strategia vaihtelee: hän lukee hyvin

tilanteita ja käyttää vaihtelevasti hyvin erilaista argumentaatiota riippuen siitä, minkälaiselle yleisölle hän puhuu. Esko Ahon käyttämät argumentit ovat yleisöstä riippumatta pääosin samanlaisia. Aho vältelee omassa argumentaatioissaan ottamasta kantaa asioiden ”yttimeen”, jolloin hänen on helppo luopua askel askeleelta alkuperäisistä (*julkilausumattomista*) näkemyksistään. Aho pyrkii myös esiintymään kaikissa tilanteissa ”valtiomiesmäisesti”, ikään kuin kuulijakunta ei lainkaan muuttuisi, kun taas Väyrynen sanoo mielipiteensä kaikissa tilanteissa avoimesti julki. Hannele Pokan argumentaatio on lähempänä Väyrysen kuin Ahon käyttämää mallia, mutta hän ei sisällytä (ainakaan tässä yhteydessä) siihen juurikaan varauksia.

Chaim Perelmanin argumentaatioteorian mukaan on olemassa erilaisia ”yleisökonstruktioita”, joille argumentaatio suunnataan. Päätyypit ovat erityinen yleisö ja universaaliyleisö. Universaaliyleisö tarkoittaa koko ihmiskuntaa tai ainakin kaikkien pätevien ja järkevien ihmisten muodostamaa kokonaisuutta, joka puolestaan koostuu loputtomasta joukosta erityisiä yleisöjä. Erityinen yleisö on mikä tahansa rajattu ja erityinen joukko kuulijoita, mikä ei kuitenkaan ole välttämättä sama kuin esityksen toteutuessa fyysisesti läsnäoleva yleisö. Myös universaaliyleisö voi olla rajattu; oleellista on, ettei se ole valiojoukko eikä edes tietyn alan asiantuntijoista kokoonpantu.¹¹⁹

Perelmanin määritelmää käyttäen Väyrysen voidaankin sanoa suuntaavan argumentaationsa erityiselle yleisölle, jota voi ”suostutella sitoutumaan johonkin väitteeseen vetoamalla yleisön erityisiin intresseihin tai taipumuksiin”. Esko Aho taas puhuu useimmiten universaaliyleisölle, johon ”vaikuttaminen edellyttää järkeen vetoavaa, vakuuttavaa argumentaatiota”. Perelmanin mukaan argumentaatioissa ei pyritä johtamaan seuraamuksia priesseistä, vaan hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille.

Perelmanin mielestä ylistyspuheen lajityyppi on keskeinen: sen tehtävänä on vahvistaa kuulijoiden hyväksyntää arvoille, joiden ansiosta toimintaan tähtäävä esitys voi päästä vaikuttamaan heidän tunteisiinsa tai tahtoonsa. Tarkastelen näitä retoriikan lajityyppejä Aristoteleen mainitsemissa muodossa (*ethos, pathos ja logos*) lähemmin samassa yhteydessä, jossa tarkastelen Robert Michelsin hahmotteleman oligarkian erityyppisten syntysyiden ilmentymistä Suomen Keskustassa.

¹¹⁹ Väyrynen 1996, s. 56-57

5.1 Praktinen syllogismi

Esittelen seuraavassa praktisen syllogismin avulla muutamia luvussa ”Suomen Keskusta ja EU-jäsenyys” esittelystä aineistosta esille nousevia keskustan puoluejohdon ja jäsenistön *julkilausuttuja* ja *julkilausumattomia päämääriä*, ja *keinoja* niiden saavuttamiseen jo luvussa ”Tutkimuksen lähtökohdat” kuvatussa tavoite-keino-toiminta-kaaviossa:

1. X tavoittelee E:tä.
2. X uskoo, että A on hyvä keino E:n saavuttamiseksi.
3. Siis X ryhtyy tekemään A:ta.

5.1.1 EY-jäsenyyden hakeminen/Puoluejohdon argumentit

”Kieltäytyminen jäsenyysneuvotteluissa sulkisi Suomen ulos tilanteesta, jossa ehdot puolueettomien ja pohjoisten maiden jäsenyydelle muovataan.”¹²⁰

”Nimittäin, jos me emme jätä hakemusta nyt, niin Ruotsi ja Itävalta neuvottelevat nopeasti omat sopimuksensa. Siinä yhteydessä syntyisi sekä turvallisuuspolitiikan että maatalous- ja aluepolitiikan osalta se malli, jonka mukaan pohjoinen, puolueeton EFTA-maa voi EY:öön liittyä. Tuskin me myöhemmin saisimme parempaa sopimusta.”¹²¹

”Keskustan puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokous hyväksyy EY-jäsenhakemuksen jättämisen hallituksen tiedonannon mukaisesti.”¹²²

Julkilausuttu päämäärä: Keskustan jäsenistön tuki Suomen EY-jäsenhakemukselle.

Keino: Tiukat reunaehdot ja Ruotsin ja Itävallan jäsenhakemuksiin vetoaminen (jos jäsenyyttä ei haeta, muut maat neuvottelevat ne ehdot, joilla Suomi voi myöhemmin harkita omaa jäsenyyttään).

¹²⁰ Aho 29.2.1992 [1]

¹²¹ Väyrynen 29.2.1992 [2]

¹²² Puoluevaltuuskunnan päätös 29.2.1992

1. Puoluejohto tarvitsee keskustan jäsenistön tuen Suomen EY-jäsenhakemukselle.
2. Puoluejohto uskoo, että asettamalla jäsenyydelle tiukat reunaehdot (hallituksen tiedonanto), jotka tyydyttävät jäsenistöä ja vetoamalla Ruotsin ja Itävallan jättämiin jäsenhakemuksiin, jäsenistö taipuu jäsenhakemuksen kannalle.
3. Puoluejohto esittää jäsenyyden hakemista tiukoin reuna-ehdoin (hallituksen tiedonannon mukaisesti).

“Ottaessaan kantaa jäsenhakemukseen kenenkään ei ole pakko sitoa lopullisesti käsiään. Peruuttamattoman valinnan aika on vasta mahdollisen neuvotteluvaiheen päätyttyä.”¹²³

“Tällä hetkellä meillä ei ole vielä tietoa siitä, että kumpi vaihtoehto on meille parempi. Jättämällä hakemuksemme tarjoamme itse itsellemme kaksi vaihtoehtoa, jotka voimme valita. Nyt siis olisi hätäilyä panna EY-ovi kiinni. Nyt on valtioviisasta jättää hakemus ja käydä neuvottelut ja sitten valita kahden vaihtoehdon väliltä.”¹²⁴

“Neuvottelut mahdollistavat valinnanvaran: Suomi voi aikanaan valita neuvottelutuloksen perusteella jäsenyyden tai jäädä EY:n ulkopuolelle, jos neuvottelutulokset eivät tyydytä.”

¹²⁵

Julkilausuttu päämäärä: Suomen on varattava itselleen vaihtoehtoja (valinnan aika on vasta neuvotteluvaiheen päätyttyä).

Keino: Keskustan jäsenistön tuki Suomen EY-jäsenhakemukselle.

1. Puoluejohdon mielestä Suomen on varattava itselleen vaihtoehtoja.
2. Puoluejohto uskoo, että Suomi voi valita kahden vaihtoehdon väliltä paremman, jos keskustan jäsenistö antaa tukensa EY-jäsenhakemukselle.
3. Puoluejohto tavoittelee jäsenistön tukea jäsenhakemukselle.

“Suomen liittyminen Euroopan yhteisöön ilman kansallisia erityisjärjestelyjä on mahdoton vaihtoehto. Sitä suomalainen yhteiskunta ei kestä.”¹²⁶

“Mielestäni voidaan hyvin painavin perustein sanoa, että vain sellainen jäsenyys sopimus,

¹²³ Aho 29.2.1992 [1]

¹²⁴ Väyrynen 29.2.1992 [1]

¹²⁵ Kääriäinen 29.2.1992

¹²⁶ Aho 29.2.1992 [1]

joka on maataloudelle edullinen, voi olla Suomelle edullinen.”¹²⁷

“Minun mielestäni hallituksen tulee hoitaa neuvottelut sillä tavalla, että varmistaudutaan neuvottelujen jatkuessa, että sillä neuvottelutuloksella, joka on syntymässä, on hyväksytyksi tulemisen mahdollisuus ja todennäköisyys. Sellaista tilannetta siis ei voida päästää syntymään, että neuvotellaan sopimus, joka tulee sisäisessä käsittelyssä hylätyksi.”¹²⁸

“Minä uskon, että tulokseen voidaan päästä ja sen takia olen suosittelemassa, että tällainen päätös tehdään.”¹²⁹

Julkilausuttu päämäärä: Suomi voi liittyä EY:n jäseneksi vain, jos asetetut reuna-ehdot saavutetaan (sellaista tilannetta ei voida päästää syntymään, että neuvotellaan sopimus, joka tulee sisäisessä käsittelyssä hylätyksi).

Keino: Reuna-ehdot on saavutettava (vain sellainen jäsenyys sopimus, joka on maataloudelle edullinen, voi olla Suomelle edullinen).

1. Puoluejohdon mielestä Suomi voi liittyä EY:n jäseneksi vain, jos asetetut reunaehdot saavutetaan.
2. Puoluejohto uskoo, että saavuttamalla asetetut reunaehdot, Suomi voi liittyä EY:n jäseneksi.
3. Puoluejohto tavoittelee reunaehtojen saavuttamista jäsenyysneuvotteluissa.

“Miten käy keskustajohtoisen hallituksen tässä rytäkässä ja mitä kaikkea seuraisi Ahon hallituksen kaatumisesta vaalikauden kolmen viimeisen vuoden aikana. Nimenomaan siitä alkaa nyt olla kysymys. Virallinen Suomi jättää jäsenhakemuksen ilman muuta tänä keväänä. Mutta kysymys kuuluukin: mikä hallitus ja millä eväillä Suomen jäsenyydestä neuvotellaan.”¹³⁰

“Vaihtoehtomme ovat selkeät: jäsenhakemuksen tukeminen hallituksen esittämän ohjelman pohjalta tai asettuminen sitä vastaan.

Valintojen seuraukset jokainen joutuu itse tykönsään punnitsemaan. Yksi asia on kuitenkin selvää. Jos johtamamme hallituksen esittämä toimintalinja nyt kaatuu, se

¹²⁷ Väyrynen 29.2.1992 [1]

¹²⁸ Väyrynen 29.2.1992 [2]

¹²⁹ Väyrynen 29.2.1992 [2]

¹³⁰ Kääriäinen 29.2.1992

vaihtoehto on menetetty. Uudet yritykset tehdään sitten kokonaan toiselta pohjalta.”¹³¹

Julkilausuttu päämäärä: Keskustan on jatkettava hallituksessa (jotta puolue voi vaikuttaa neuvottelujen tulokseen), koska virallinen Suomi jättää EY-jäsenhakemuksen ilman muuta.

Keino: Keskustan on kannatettava EY-jäsenyyden hakemista (hallituksen ohjelman mukaisesti).

1. Puoluejohto haluaa keskustan jatkavan hallituksessa, koska virallinen Suomi jättää EY-jäsenhakemuksen ilman muuta.
2. Puoluejohto uskoo, että kannattamalla EY-jäsenyyden hakemista, keskusta voi jatkaa hallituksessa.
3. Puoluejohto esittää EY-jäsenyyden hakemista hallituksen ohjelman mukaisesti.

Julkilausuttu päämäärä: Keskustan on kannatettava EY-jäsenyyden hakemista.

Keino: Puoluejohto uhkaa jäsenistöä hallituksen erolla (mitä kaikkea seuraisi Ahon hallituksen kaatumisesta vaalikauden kolmen viimeisen vuoden aikana).

1. Puoluejohto haluaa keskustan kannattavan Suomen EY-jäsenyyden hakemista.
2. Puoluejohto uskoo, että jäsenistö asettuu kannattamaan EY-jäsenyyden hakemista, jos puolueen johto uhkaa sitä hallituksen erolla.
3. Puoluejohto uhkaa jäsenistöä hallituksen erolla.

5.1.2 EY-jäsenyyden hakeminen/Jäsenistön argumentit

“Se löyhä liitto EY:n kanssa, johon hallitus tiedonannossaan ilmoittaa pyrkivänsä, toteutuu parhaiten ETA-sopimuksella. Tässä sopimuksessa on jo reunaehtoja: sopimus ei koske meille suomalaisille hankalaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa eikä maataloutta.”¹³²

Julkilausuttu päämäärä: Suomen on säilytettävä itsenäisyytensä (ulko- ja turvallisuuspolitiikassa sekä maataloudessa).

¹³¹ Aho 29.2.1992 [1]

¹³² Pokka 29.2.1992

Keino: Suomen ei tule hakea EY:n jäsenyyttä.

1. Jäsenistö haluaa Suomen säilyttävän itsenäisyytensä.
2. Jäsenistö uskoo, että Suomi voi säilyttää parhaiten itsenäisyytensä pysymällä EY:n ulkopuolella.
3. Jäsenistö vastustaa Suomen EY-jäsenyyden hakemista.

“EY-jäsenyys on hallitusta suurempi asia. Hallitukset tulevat ja menevät, mutta jäsenyys on pysyväksi tarkoitettu järjestely. Toivon, että kansanedustajat saisivat äänestää vapaasti, millä kannalla he ovat EY-jäsenyyteen. Se olisi suoraa kansanvaltaa. Sitä paitsi EY-jäsenyyden kannattajienkin olisi hyödyllistä tietää, mikä on eduskunnan tahto. Edellyttähän jäsenyyden hyväksyminen eduskunnasta kahden kolmasosan tukea.”¹³³

Julkilausuttu päämäärä: Suomen ei tule hakea EY:n jäsenyyttä.

Keino: Kansanedustajilla tulee olla ”vapaa kädet” jäsenhakemuksesta äänestettäessä (hallituksen kaatumisen uhallakin).

1. Jäsenistön mielestä Suomen ei tule hakea EY:n jäsenyyttä.
2. Jäsenistö uskoo, että jos kansanedustajat saavat äänestää vapaasti, eduskunta ei hyväksy Suomen EY-jäsenyyden hakemista.
3. Jäsenistö kannattaa ”vapaita käsiä” kansanedustajille jäsenhakemuksesta äänestettäessä.

“Ainoa varmuus tämän hetken Euroopassa on epävarmuus kaikesta tulevasta. Tällaisissa oloissa varovaisuus on mielestäni viisautta. Parempi katsoa kuin katua. Mielestäni Suomen ei ole järkevää pyrkiä EY:n jäseneksi.”¹³⁴

Julkilausuttu päämäärä: Varovaisuus on viisautta (Euroopassa kaikki on epävarmaa).

Keino: Suomen ei tule hakea EY:n jäsenyyttä.

1. Jäsenistön mielestä varovaisuus on viisautta.
2. Jäsenistö uskoo, että (tässä tilanteessa) varovaisuutta on se, ettei Suomi hae EY:n jäsenyyttä.

¹³³ Pokka 29.2.1992

¹³⁴ Pokka 29.2.1992

3. Jäsenistö vastustaa EY-jäsenyyden hakemista.

5.1.3 EU-jäsenyydestä päättäminen/Puoluejohdon argumentit

“Ei EU:lle tarkoittaisi käytännössä hallituksen hajoamista ja mahdollisesti ennenaikaisia eduskuntavaaleja. Itse jäsenyyshanketta kannanottomme ei kaataisi, vaan sitä veisivät tästä eteenpäin muut puolueet SDP:n johdolla.”¹³⁵

“Keskustan sisällä meidän tulisi suunnata katseet jo syksyn kansanäänestykseen. Tässä salissa meidän ei kannata lyödä toisiimme syviä haavoja. Kansanäänestyksessä jokainen keskustalainen - oli hän sitten Kannelmäestä tai Konginkankaalta, oli hän kansanedustaja tai paikallisosaston sihteeri - jokainen voi vapaasti toimia ja vaikuttaa oman vakaumuksensa mukaan.”¹³⁶

“Tämä kokous ei päättää sitä, tuleeeko Suomesta EU:n jäsen vai ei. Se ratkeaa lokakuun kansanäänestyksessä, joka joka tapauksessa järjestetään. Voimme vaikuttaa ehtoihin, joilla jäsenyys mahdollisesti toteutuu ja siihen, mikä on keskustan asema Suomen politiikassa.”

¹³⁷

Julkilausuttu päämäärä: Keskustajohtoisen hallituksen jatkaminen (Ei EU:lle tarkoittaisi käytännössä hallituksen hajoamista, mahdollisesti ennenaikaisia eduskuntavaaleja ja keskustan joutumista oppositioon).

Keino: EU-ratkaisun siirtäminen kansanäänestykseen (joka joka tapauksessa järjestetään).

1. Puoluejohto haluaa keskustan jatkavan hallituksessa.
2. Puoluejohto uskoo keskustan voivan säilyttää asemansa, jos EU-kysymys siirretään kansanäänestyksen ratkaistavaksi.
3. Puoluejohto esittää EU-kysymyksen viemistä kansanäänestykseen.

“Jos hyväksymme puoluejohdon, ministeriryhmän ja eduskuntaryhmän laajan enemmistön

¹³⁵ Laaninen 18.6.1994

¹³⁶ Laaninen 18.6.1994

¹³⁷ Riikonen 18.6.1994

linjan, puoluekokous antaa tukensa jäsenyyskysymyksen viemiselle kansanäänestykseen. Tällä päätöksellä säilytetään kuitenkin jokaisella keskustan jäsenellä ja kannattajalla itsenäinen ja vapaa harkinta päättää siitä, äänestääkö kansanäänestyksessä kyllä tahi ei.”

¹³⁸

“Hallituksen esittämää toimintalinjaa noudattaen jäsenyyskysymys voi mennä kansanäänestykseen. Näin syntyvää kansanäänestyksen tulosta keskusta tulee kunnioittamaan. Vain kansanäänestyksen kautta syntyvä ratkaisu voi saavuttaa kansalaisten laajan hyväksynnän.”¹³⁹

Julkilausuttu päämäärä: Suomen kansan (ja keskustan jäsenistön) on päästävä vaikuttamaan EU-ratkaisuun.

Keino: EU-ratkaisun siirtäminen kansanäänestykseen.

1. Puoluejohto haluaa, että Suomen kansa pääsee vaikuttamaan EU-ratkaisuun.
2. Puoluejohto uskoo, että EU-kysymyksen siirtäminen kansanäänestyksen ratkaistavaksi on paras tapa päästää kansa vaikuttamaan EU-ratkaisuun.
3. Puoluejohto esittää EU-ratkaisun siirtämistä kansanäänestykseen.

Julkilausumaton päämäärä: Keskustan jäsenistö ei saa ilmaista kielteistä kantaansa EU-kysymykseen ennen kansanäänestystä (koska se vaarantaisi Suomen jäsenyyden).

Keino: Jäsenistön vakuuttaminen sen vaikuttamismahdollisuudesta kansanäänestyksessä ja EU-ratkaisun siirtäminen kansanäänestykseen.

1. Puoluejohto ei halua, että keskustan jäsenistö ilmaisee kielteisen kantansa Suomen EU-jäsenyyteen puoluekokouksessa.
2. Puoluejohto uskoo, että vakuuttamalla jäsenistö sen vaikutusmahdollisuuksista kansanäänestyksessä, jäsenistö suostuu ilmaisemaan oman kantansa vasta siinä.
3. Puoluejohto vakuuttaa jäsenistöä sen vaikuttamismahdollisuudesta kansanäänestyksessä ja esittää EU-ratkaisun siirtämistä kansanäänestykseen.

Julkilausumaton päämäärä: Suomen tulee liittyä EU:n jäseneksi.

Keino: Jäsenyys toteutuu, jos keskustan puoluekokous siirtää asian kansanäänestyksen

¹³⁸ Aho 18.6.1994 [1]

¹³⁹ Puoluekokouksen päätös 18.6.1994

ratkaistavaksi.

1. Puoluejohdon mielestä Suomen tulee liittyä EU:n jäseneksi neuvotellun jäsenyys sopimuksen mukaisesti.
2. Puoluejohto arvioi, että jäsenyys toteutuu, jos asia siirretään kansanäänestyksen ratkaistavaksi.
3. Puoluejohto esittää EU-kysymyksen viemistä kansanäänestykseen.

5.1.4 EU-jäsenyydestä päättäminen/Jäsenistön argumentit

“Jos tämä kokous päästää EU-’junan’ eteenpäin allekirjoitusvaltuuksien hyväksymiseen ensi maanantaina, kansanäänestykseen ja eduskuntakäsittelyyn, on sitä lähes mahdotonta enää pysäyttää. On ilmeistä, että sopimus tulee kansanäänestyksessä hyväksytyksi, sillä jäsenyyttä tukevat laajasti etenkin sosialidemokraatit ja kokoomuslaiset - yleensäkin eteläisen Suomen kaupunkien väki. Jos kansanäänestyksen tulos on tämä, en usko siihen, että eduskunnasta löytyisi enää sopimuksen torjumiseen tarvittavaa määrävähemmistöä. Raaka totuus on tämä: jos puoluekokous hyväksyy sille ennakolta valmistellun kannanoton, se ottaa samalla raskaan vastuun Suomen liittymisestä Euroopan unioniin.”¹⁴⁰

Julkilausuttu päämäärä: Suomen EY-jäsenyys toteutuu, jos keskustan puoluekokous ei torju jäsenyyttä (puolue ottaisi raskaan vastuun Suomen liittymisestä Euroopan unioniin).

Keino: EU-’junan’ pysäyttäminen Jyväskylän puoluekokoukseen.

1. Jäsenistön mielestä Suomen EY-jäsenyys toteutuu, jos keskustan puoluekokous ei torju jäsenyyttä.
2. Jäsenistö uskoo voivansa pysäyttää Suomen EU-’junan’ äänestämällä puoluekokouksessa jäsenyyttä vastaan.
3. Jäsenistö pyrkii pysäyttämään EU-’junan’ äänestämällä Jyväskylän puoluekokouksessa EU-jäsenyyttä vastaan.

“Teen tälle kokoukselle seuraavan päätösehdotuksen: Suomen Keskusta ei kannata Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi. Tämä ei ole eristäytymistä, tämä on Suomelle ja

¹⁴⁰ Väyrynen 18.6.1994 [1]

kaikille Euroopassa oleville maille järkevän muodon, hyvän tavan muotoilemista siihen minkäläinen ja millä tavoin me olemme osa Eurooppaa.”¹⁴¹

“Jos tämä puoluekokous taas hylkää jäsenyishankkeen, se ei tule hyväksytyksi eduskunnassa - ei nykyisessä eikä vaalien jälkeen kokoontuvassa. Tällöin ei myöskään tarvita mitään kansallista tukipakettia. Muulla ei ihmisiä pidä pelotella.”¹⁴²

Julkilausuttu päämäärä: Keskustan tulee vastustaa Suomen liittymistä EU:n jäseneksi.

Keino: Risto Volasen esityksen tukeminen Jyväskylän puoluekokouksessa (jos puoluekokous hylkää jäsenyishankkeen, se ei tule hyväksytyksi myöskään eduskunnassa - ei nykyisessä eikä vaalien jälkeen kokoontuvassa).

1. Jäsenistön mielestä keskustan tulee vastustaa Suomen liittymistä EU:n jäseneksi neuvotellun jäsenyissopimuksen mukaisesti
2. Jäsenistö uskoo voivansa estää EU:iin liittymisen tukemalla Risto Volasen esitystä Jyväskylän puoluekokouksessa.
3. Jäsenistö kannattaa Jyväskylän puoluekokouksessa Risto Volasen esitystä.

“Oletan että, tai suorastaan tiedän, että hyvin monet teistä, jotka täällä äänestitte jäsenyyden puolesta tai tämän poliittisen valiokunnan esityksen puolesta aiotte syksyllä äänestää kansanäänestyksessä vastaan.”¹⁴³

Julkilausuttu päämäärä: Suomen ei tule liittyä EU:n jäseneksi neuvotellun jäsenyissopimuksen mukaisesti.

Keino: Puoluejohdon linjan tukeminen ja EU:ta vastaan äänestäminen kansanäänestyksessä.

1. Jäsenistön mielestä keskustan tulee vastustaa Suomen liittymistä EU:n jäseneksi neuvotellun jäsenyissopimuksen mukaisesti
2. Jäsenistö uskoo voivansa vaikuttaa päätökseen tukemalla puoluejohdon esittämää linjausta ja äänestämällä kansanäänestyksessä jäsenyyttä vastaan.
3. Jäsenistö asettuu tukemaan puoluejohdon esittämää linjaa ja päättää äänestää

¹⁴¹ Volanen 18.6.1994

¹⁴² Väyrynen 18.6.1994 [1]

¹⁴³ Väyrynen 18.6.1994 [2]

kansanäänestyksessä jäsenyyttä vastaan.

“On selvää, että hylkäävä päätös johtaisi siihen, että eduskuntavaalit ja uuden hallituksen muodostaminen aientuisivat noin puolella vuodella. Siksi puoluekokouksen tuleekin arvioida, kumpi näistä vaihtoehdoista olisi parempi myös ajatellen keskustan vaalimenestystä ja meidän mahdollisuuksiamme olla mukana vaalien jälkeisessä hallituksessa.

Arvioni on, että EU-vaaleissa menestyisimme hyvin, ja olisimme näin ollen mukana myös seuraavassa hallituksessa. Sosialidemokraateille EU-vaalit olisivat sen sijaan vaikeat, sillä suuri osa - ehkä kolmannes - heidän äänestäjäkunnastaan vastustaa EU-jäsenyyttä.”¹⁴⁴

Julkilausuttu päämäärä: Keskustan on jatkettava hallituksessa.

Keino: EU-jäsenyyttä vastaan äänestäminen (EU-vaaleissa keskusta menestyisi hyvin, ja olisi siten mukana myös seuraavassa hallituksessa).

1. Jäsenistö haluaa keskustan jatkavan hallituksessa.
2. Jäsenistö arvioi, että keskusta voittaa seuraavat vaalit, jos se toimii päättäväisesti EU-jäsenyyttä vastaan.
3. Jäsenistö päättää äänestää jäsenyyttä vastaan.

“Jos teistä, arvoisat puoluekokousedustajat, joku on nyt epävarma, tulisi tämäkin ottaa huomioon: hylkäävä päätös ei olisi lopullinen - jäseneksi pääsemme myöhemminkin, jos niin hyväksi katsomme.”¹⁴⁵

Julkilausuttu päämäärä: EU-jäsenyyttä voidaan harkita myöhemmin uudelleen (jos jäsenyyden ehdot ovat silloin paremmat).

Keino: EU-jäsenyyttä vastaan äänestäminen puoluekokouksessa.

1. Jäsenistö haluaa harkita Suomen EU-jäsenyyttä myöhemmin, jos jäsenyyden ehdot ovat paremmat.
2. Jäsenistö arvioi, että äänestämällä puoluekokouksessa jäsenyyttä vastaan, puolue ei torju lopullisesti EU-jäsenyyttä myöhemmässä vaiheessa.

¹⁴⁴ Väyrynen 18.6.1994 [1]

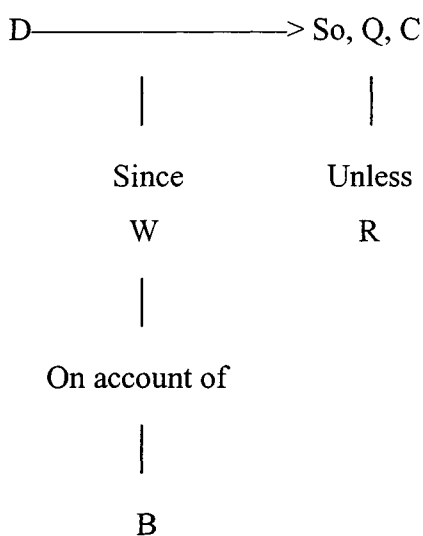
¹⁴⁵ Väyrynen 18.6.1994 [1]

3. Jäsenistö päättää äänestää jäsenyyttä vastaan.

5.2 Stephen Toulminin argumentin analyysimalli/EY-jäsenyyden hakeminen

Tarkastelen seuraavaksi edellä kuvatuista ja muutamista muista luvussa ”Suomen Keskusta ja EU-jäsenyys” esiintyneistä argumenteista keskeisimpiä Stephen Toulminin argumentin analyysimallin avulla.

Toulminin kaavion mukaisessa argumentaatiossa esitetään väite (C), joka perustuu tosiasiatietoihin (D). Väitettä perustellaan ja se tehdään oikeutetuksi (W). Oikeutusperustelua tuetaan lähinnä joillakin faktoilla (B). Argumentaatioon saattaa liittyä myös varauma (Q), joka esitetään sen vuoksi, että on tekijöitä, vastaväitteitä (R), jotka saattavat asettaa väitteen kyseenalaiseksi: ¹⁴⁶

5.2.1 EY-jäsenyyttä tulee hakea (Ahon, Väyrysen ja Kääriäisen yhteiset argumentit)

Keskustan puoluejohto kannatti Suomen EY-jäsenyyden hakemista, koska se katsoi, että eduskunnassa oli ilman keskustaakin riittävä enemmistö jättämään jäsenhakemuksen.

¹⁴⁶ Väyrynen 1996, s. 234

Puoluejohto katsoi, että keskusta joutuisi jättämään paikkansa hallituksessa, jos jäsenhakemusta ei jätettäisi. Puoluejohto perusteli jäsenhakemuksen jättämistä mm. sillä, että kysymys oli vain jäsenyyden hakemisesta, joka oli tehtävä sen vuoksi, että muutoin muut maat neuvottelevat ne ehdot, joilla Suomi voisi myöhemmin harkita omaa jäsenyyttään. Varsinaiseen jäsenyyteen otettaisiin kanta vastaa myöhemmin, kun jäsenyyden ehdot olisivat tiedossa, luvattiin. Toisaalta puoluejohto toi selkeästi esille, että keskusta joutuisi oppositioon, jos jäsenhakemusta ei jätettäisi, ja painosti siten puolueen jäsenistöä taipumaan jäsenhakemuksen kannalle. Puoluejohdon argumentaatio kulki seuraavaan tapaan:

EY-jäsenyyttä on haettava (C) tilanteessa, jossa Ruotsi ja Itävaltakin ovat hakeneet (D).

Tätä perusteltiin (W) sillä, että oli tärkeää selvittää Ruotsin rinnalla jäsenyyden ehdot ja varata siten mahdollisuus valita jäsenyyden ja ETA-vaihtoehdon välillä: “Jos me emme jätä hakemusta nyt, niin Ruotsi ja Itävalta neuvottelevat nopeasti omat sopimuksensa. Siinä yhteydessä syntyisi sekä turvallisuuspolitiikan että maatalous- ja aluepolitiikan osalta se malli, jonka mukaan pohjoinen, puolueeton EFTA-maa voi EY:öön liittyä. Tuskin me myöhemmin saisimme parempaa sopimusta.”¹⁴⁷

Lisäperustelut (B) olivat valtapoliittiset: “Miten käy keskustajohtoisen hallituksen tässä rytykässä ja mitä kaikkea seuraisi Ahon hallituksen kaatumisesta vaalikauden kolmen viimeisen vuoden aikana. Nimenomaan siitä alkaa nyt olla kysymys. Virallinen Suomi jättää jäsenhakemuksen ilman muuta tänä keväänä. Mutta kysymys kuuluukin: mikä hallitus ja millä eväillä Suomen jäsenyydestä neuvotellaan”¹⁴⁸ - jäsenhakemuksen jättämiseen riittää eduskunnan yksinkertaisen enemmistön tuki; ellei keskustajohtoinen hallitus hae jäsenyyttä, tulee toinen hallitus, joka hakee jäsenyyttä ja joka myös – ilman keskustaa – käy neuvottelut. Toisaalta lähdettiin siitä, että varsinainen jäsenyyden hyväksyminen edellyttää 2/3 eduskuntaenemmistöä, joten ilman keskustaa jäsenyyttä ei voida ajaa läpi: “Neuvottelut mahdollistavat valinnanvaran: Suomi voi aikanaan valita neuvottelutuloksen perusteella jäsenyyden tai jäädä EY:n ulkopuolelle, jos neuvottelutulokset eivät tyydytä.”¹⁴⁹

Aho ja Väyrynen asettivat kannanotolleen varauman (Q) ja esittivät sille

¹⁴⁷ Väyrynen 29.2.1992 [2]

¹⁴⁸ Kääriäinen 29.2.1992

¹⁴⁹ Kääriäinen 29.2.1992

vastaväitteen (R): jäsenhakemusta ei voida jättää, ellei siihen liitetä elintarviketaloutta ja turvallisuuspolitiikkaa koskevia ”reunaehtoja”: ”Suomen liittyminen Euroopan yhteisöön ilman kansallisia erityisjärjestelyjä on mahdoton vaihtoehto. Sitä suomalainen yhteiskunta ei kestä.”¹⁵⁰

Tässä vaiheessa Ahon ja Väyrysen (*julkilausutut*) argumentaatiot olivat ainakin pääpiirtein yhteneväiset. On kuitenkin kysyttävä, oliko heidän ajattelussaan jo tässä vaiheessa eroja. Oliko Aho jo tässä vaiheessa tosiasiaa asettunut kannattamaan Suomen jäsenyyttä, ja olivatko reunaehdot hänelle ensi sijassa keino päästä vaikean kynnyksen yli (Ottaessaan kantaa jäsenhakemukseen kenenkään ei ole pakko sitoa lopullisesti käsiään. Peruuttamattoman valinnan aika on vasta mahdollisen neuvotteluvaiheen päätyttyä)? Uskoiko Väyrynen reunaehtojen toteutuvan neuvotteluissa vai arveliko hän, että Suomen jäsenyys kaatuisi niihin (Mielestäni voidaan hyvin painavin perustein sanoa, että vain sellainen jäsenyyssojimus, joka on maataloudelle edullinen, voi olla Suomelle edullinen)?

Myöhemmin Ahon ja Väyrysen erilainen suhtautuminen reunaehtojen merkitykseen samoin kuin heidän erilainen periaatteellinen suhtautumisensa EY-jäsenyyteen tulivat selvästi esille.

5.2.2 EY-jäsenyyttä ei tule hakea (Pokan argumentit)

EY-jäsenyyden hakemista vastustaneiden argumentaatio keskittyi erityisesti siihen, että he katsoivat hakemuksen jättämisen johtavan varmuudelle jäsenyyteen Euroopan yhteisössä. He eivät siis uskoneet keskustan puoluejohdon vakuutteluja, joiden mukaan jäsenyyden hakemisessa oli kysymys vain siitä, että Suomi selvittää mahdollisen jäsenyyden ehdot ja päättää aidosti vasta myöhemmin, tulisiko Suomen liittyä Euroopan yhteisöön liittyä vai ei. Toisaalta jäsenhakemuksen jättämistä vastustaneet katsoivat, että Suomi on saanut turvattua jo kaikki keskeisimmät taloudelliset etunsa Euroopan talousaluesopimuksen, ETA:n kautta. Jäsenhakemuksen jättämistä vastustaneen oikeusministeri Hannele Pokan argumentaatio kulki seuraavaan tapaan:¹⁵¹

Jäsenhakemusta ei tule jättää (C), koska tarjolla on parempi vaihtoehto, Euroopan

¹⁵⁰ Aho 29.2.1992 [1]

¹⁵¹ Pokka 29.2.1992

talousaluesopimus ETA (D).

Pokka perusteli (W) näkemystään ensisijaisesti sillä, että tässä sopimuksessa ”on jo reuna-ehtoja: sopimus ei koske meille suomalaisille hankalaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa eikä maataloutta”.

Lisäperustelut (B) olivat valtopoliittiset: ”EY-jäsenyys on hallitusta suurempi asia. Hallitukset tulevat ja menevät, mutta jäsenyys on pysyväksi tarkoitettu järjestely”, kansanedustajien tulee voida äänestää vapaasti jäsenhakemuksesta – ”Edellyttähän jäsenyyden hyväksyminen eduskunnassa kahden kolmasosan tukea”.

Pokka esitti kannanotolleen varauman ja vastaväitteen (Q, R): Euroopan tilanne on epävarma – ”Parempi on katsoa kuin katua”, myöhemminkin jäsenyyttä voi siis hakea.

Pokan argumentaatio vastasi keskustan jäsenistön enemmistön kantaa, johon hän myös itse vetosi. Valtopoliittiset perustelut viittasivat siihen, että Pokka oli varautunut siihen mahdollisuuteen, että nimitetään uusi hallitus, joka jättää jäsenhakemuksen EY:lle: hän muistutti siitä, että jäsenyyden hyväksymiseen tarvitaan 2/3 enemmistö eduskunnassa.

Pokan myöhemmästä argumentaatiosta ja johtopäätöksistä emme tiedä, koska hän erosi hallituksesta vappuna 1994, ja siirtyi Lapin läänin maaherraksi, jolloin hän ei ottanut asiaan julkisuudessa kantaa.

Merkille pantavaa on, että monet Pokan argumentaatiota kannattaneet ja sen perusteella jäsenhakemustakin vastustaneet kansanedustajat asettuivat myöhemmin kannattamaan EY:öön/EU:iin liittymistä.

5.3 Stephen Toulminin argumentin analyysimalli/EU-jäsenyydestä päättäminen

Jäsenyydestä päättämisen osalta analysoidaan tarkasti Esko Ahon ja Paavo Värysen Jyväskylän puoluekokouksessa 17.-19.6.1994 pitämiä puheita. Ensin tarkastellaan heidän esittämänsä argumentaatiota sen suhteen, miksi keskustan tulisi viedä (Aho) EU-kysymys kansanäänestykseen ja miksi ei (Värynen). Sen jälkeen tarkastellaan Ahon ja Värysen muuta argumentaatiota jäsenyyden puolesta ja sitä vastaan. Lopuksi eritellään sitä argumentaatiota, joka esitettiin puoluejohdon valmisteleman päätösehdotuksen ympärillä keskustan sisäisessä keskustelussa puoluekokouksessa.

5.3.1 EU-kysymys tulee viedä kansanäänestykseen (Ahon argumentit)

Aho ei ottanut puoluekokouspuheissaan mitään kantaa EU-kysymykseen, vaan tyytyi vain toteamaan, että keskustan puoluekokouksen on osaltaan päätettävä, voidaanko EU-ratkaisu viedä neuvotellun jäsenyys sopimuksen mukaisesti kansanäänestykseen vaiko ei. Ahon argumentaatio kulki seuraavaan tapaan: ¹⁵²

Keskustan puoluekokouksen tulee päättää, että EU-ratkaisu viedään kansanäänestykseen (C), koska se on myös keskustan puoluejohdon, ministeriryhmän ja eduskuntaryhmän laajan enemmistön linja (D): ”Jos hyväksymme puoluejohdon, ministeriryhmän ja eduskuntaryhmän laajan enemmistön linjan, puoluekokous antaa tukensa jäsenyyskysymyksen viemiselle kansanäänestykseen.”

Perustelut (W) liittyivät siihen, että: ”Tällä päätöksellä säilytetään kuitenkin jokaisella keskustan jäsenellä ja kannattajalla itsenäinen ja vapaa harkinta päättää siitä, äänestääkö kansanäänestyksessä kyllä tahi ei.”

Lisäperusteluissa (B) Aho korosti keskustan jäsenistön vaikutusvaltaa: ”Kenellään ei ole eikä voi olla käsikirjoitusta keskustan puoluekokoukselle. Haluamme ja saamme harkita vapaasti ja itsenäisesti, mikä on hyväksi tälle maalle ja tälle puolueelle”, ”Jälleen on syntynyt tilanne, jossa te, hyvät puoluekokousedustajat, ratkaisette Suomen suunnan”.

Aho esitti varauman (Q) ja vastaväitteen (R): jos keskusta ei hyväksy jäsenyyskysymyksen viemistä kansanäänestykseen, hän eroaa: ”Puoluekokous valitsee ensin linjan ja sen jälkeen sellaisen puoluejohdon, joka parhaiten ja uskottavimmin pystyy valittua linjaa toteuttamaan. Pidän tätä toimintatapaa luonnollisena ja hyvänä ajatellen sekä puolueen sisäistä elämää että ulkoista kuvaamme.”

5.3.2 EU-kysymystä ei tule viedä kansanäänestykseen (Väyrysen argumentit)

Kansanedustaja Paavo Väyrynen perusteli omassa puoluekokouspuheessaan selkeästi näkemyksensä, jonka mukaan EU-’juna’ tulisi pysäyttää puoluekokoukseen. Väyrynen katsoi, että muutoin sitä olisi lähes mahdotonta enää pysäyttää. Väyrysen argumentaatio

¹⁵² Aho 17. ja 18.6.1994 [1]

kulki seuraavaan tapaan: ¹⁵³

Keskustan ei tule hyväksyä jäsenyyden viemistä kansanäänestykseen (C), koska Suomen ei tule liittyä Euroopan unioniin, jonka jäsenyys tulisi kansanäänestyksessä hyväksytyksi (D): “Jos tämä kokous päästää EU-’junan’ eteenpäin allekirjoitusvaltuuksien hyväksymiseen ensi maanantaina, kansanäänestykseen ja eduskuntakäsittelyyn, on sitä lähes mahdotonta enää pysäyttää. On ilmeistä, että sopimus tulee kansanäänestyksessä hyväksytyksi, sillä jäsenyyttä tukevat laajasti etenkin sosialidemokraatit ja kokoomuslaiset - yleensäkin eteläisen Suomen kaupunkien väki. Jos kansanäänestyksen tulos on tämä, en usko siihen, että eduskunnasta löytyisi enää sopimuksen torjumiseen tarvittavaa määrävähemmistöä. Raaka totuus on tämä: jos puoluekokous hyväksyy sille ennakolta valmistellun kannanoton, se ottaa samalla raskaan vastuun Suomen liittymisestä Euroopan unioniin.”

Perusteluksi (W) Väyrynen esitti, että jäsenyys oli puoluekokouksen käsissä: “Jos tämä puoluekokous taas hylkää jäsenyyshankkeen, se ei tule hyväksytyksi eduskunnassa - ei nykyisessä eikä vaalien jälkeen kokoontuvassa. Tällöin ei myöskään tarvita mitään kansallista tukipakettia. Muulla ei ihmisiä pidä pelotella.”

Toisaalta Väyrynen esitti lisäperusteluna (B) arvion, että keskustan olisi viisasta pysäyttää ”EU-juna” myös siitä syystä, että puolue voittaisi seuraavat vaalit ja voisi jatkaa johtavana hallituspuolueena: “On selvää, että hylkäävä päätös johtaisi siihen, että eduskuntavaalit ja uuden hallituksen muodostaminen aientuisivat noin puolella vuodella. Siksi puoluekokouksen tuleekin arvioida, kumpi näistä vaihtoehdoista olisi parempi myös ajatellen keskustan vaalimenestystä ja meidän mahdollisuuksiamme olla mukana vaalien jälkeisessä hallituksessa. Arvioni on, että EU-vaaleissa menestyisimme hyvin, ja olisimme näin ollen mukana myös seuraavassa hallituksessa. Sosialidemokraateille EU-vaalit olisivat sen sijaan vaikeat, sillä suuri osa - ehkä kolmannes - heidän äänestäjäkunnastaan vastustaa EU-jäsenyyttä.”

Toisaalta Väyrynen ennusti, että EU-jäsenyyden tukeminen johtaisi vaalitappioon ja siihen, että EU-sopeutuksen hoitaisi SDP:n johtama hallitus: “Maalisvaaleissa - sen jälkeen kun keskusta olisi vienyt erimielisenä Suomen EU:n jäseneksi - meille minun käsitykseni mukaan kävisi hyvin huonosti. Viljelijäväestö protestoisi, ja kuluttajien keskuudessa meitä lyötäisiin kotimaisella tukipaketilla, jota kokoomuskaan ei puolustaisi vaan syyttäisi keskustaa kohtuuttomien tukien rohmuamisesta tuottajäväestölle ja keskustalle tappiollisten vaalien jälkeen EU-sopeutuksen toteuttaisi

¹⁵³ Väyrynen 18.6.1994 [1]

sinipunahallitus.”

Väyrynen ei esittänyt mitään varaumaa (Q) tai vastaväitettä (R) näkemykselleen: hänen mielestään keskustan ei tulisi viedä EU-kysymystä kansanäänestykseen vallitsevassa tilanteessa. Sen sijaan hän katsoi, että jos tilanne myöhemmin muuttuu, puolue voi harkita suhtautumistaan koko EU-jäsenyyteen uudelleen.

5.3.3 Suomen tulee liittyä EU:n jäseneksi (Ahon argumentit)

Esko Aho ei esittänyt julkisuudessa eikä puolueen sisäisessä keskustelussa juuri lainkaan perusteluja sille, että Suomen tulisi liittyä EU:n jäseneksi. Aho pyrki kokonaan välttämään kannan ottamisen EU-jäsenyyteen. Puoluekokouksessa hän ehdotti vain sitä, että asia viedään kansanäänestyksen ratkaistavaksi, kuten jo edellä kuvasin. Hänen argumentaationsa oli jäsenyysprosessin alkuvaiheista lähtien pääosin puolustusellista: hän esitti EU-jäsenyyden hankkeena, joka näytti olevan joka tapauksessa toteutumassa, mutta johon keskusta voisi johtavana hallituspuolueena asettaa omia ehtojaan ja jonka sisältöön puolue voisi siten olla vaikuttamassa. Silloin kun hän esitti perusteluja, ne liikkuivat hyvin yleisellä tasolla ja ne liittyivät ennen muuta Eurooppa-visioon, jossa Suomen olisi vaikea olla laajenevan EU:n ulkopuolella. Ahon argumentaatio kulki seuraavaan tapaan:¹⁵⁴

Suomen tulee liittyä EU:iin (C), koska Eurooppa on yhdentymässä ja EU on laajenemassa tavalla, jossa Suomen on vaikea olla sen ulkopuolella (D): ”Maailma ympärillämme on historiallisessa murroksessa. Neuvostoliittoa ei enää ole. Itänaapurinamme on monipuoluedemokratiaa ja markkinataloutta rakentava Venäjä. Baltian-maat ovat voittaneet takaisin itsenäisyytensä. Saksa on yhdistynyt. Läntinen Eurooppa yhdentyy poliittisesti ja taloudellisesti. Olemme todistaneet toisen maailmansodan jälkeen muotoutuneen ideologisen, sotilaallisen ja taloudellisen järjestyksen ennustamatonta ja rajua murtumista. Sodanjälkeinen aika on päättynyt.”

Perustelut (W) liittyivät useimmiten vertailuun, jossa ei-jäsenyyteen esitettiin liittyvän suurempia ongelmia ja riskejä kuin jäsenyyteen.

Lisäperustelut (B) koskivat mm. teollisuuden etuja ja Suomen mahdollisuutta olla mukana itseään koskevassa päätöksenteossa.

¹⁵⁴ Aho 17. ja 18.6.1994 [1]

Aho esitti jäsenyysneuvottelujen aikana varauman (Q) ja vastaväitteen (R): Jos turvallisuuspolitiikkaan ja elintarviketalouteen liittyvät reunaehdot eivät toteudu, jäsenyyttä ei voida hyväksyä: ”Keskustalla on EU-neuvotteluissa selkeä ja johdonmukainen linja. Paljonpuhuttu reunaehdot jäsenhakemuksen jättämiselle olivat huolellisen harkinnan tulos. Vain niiden toteutuessa jäsenyys Euroopan unionissa on Suomelle mahdollinen.”¹⁵⁵

Jäsenyysneuvottelujen päätyttyä Aho tinki asettamastaan varaumasta ja vastaväitteestä. Kun EU ei suostunut muuttamaan yhteistä maatalouspolitiikkaansa Suomen asettaman reunaehdon edellyttämällä tavalla, hän oli valmis hyväksymään jäsenyyden, jos maataloudelle saadaan riittävän suuri kotimainen tukipaketti. Muut hallituspuolueet (lähinnä kokoomus) olivat valmiita hyväksymään tukipaketin sillä ehdolla, että kansanäänestys liittymisestä Euroopan unioniin järjestetään Suomessa ensimmäiseksi. Tämä aikataulu merkitsi käytännössä sitä, että Suomen EU-jäsenyys varmistui, sillä mielipidetutkimuksissa selvä enemmistö suomalaisista kannatti maamme liittymistä Euroopan unioniin, mutta vastaavasti selvä enemmistö vastusti sitä, jos tiedossamme olisi ollut se, että Ruotsi ei liity Euroopan unioniin.

Tämä merkitsi myös sitä, että Aho luopui alkuperäisestä ”marssijärjestyksestä” eli siitä, että Suomen jäsenyys tulisi kysymykseen vain siinä tapauksessa, että Ruotsi liittyisi unioniin. Kumpikaan alkuperäinen ”reunaehto” ei siis pitänyt.

Ahon hallitus lähetti liittymissopimuksen eduskunnan käsiteltäväksi heti kansanäänestyksen jälkeen siinä nimenomaisessa tarkoituksessa, että eduskunta löisi Suomen liittymisen lukkoon jo ennen Ruotsin kansanäänestystä. Tässä se ei kuitenkaan onnistunut, kun eduskuntakäsittely ns. jarrutuskeskustelun vuoksi venyi suunniteltua pidemmäksi.

On ilmeistä, että Aho arvioi jäsenyyden läpiajamisen olleen ainakin lyhyellä aikavälillä hänelle itselleen valtopoliittisesti edullista: se turvaisi hänen johtamansa hallituksen työn jatkumisen eduskuntavaaleihin saakka. Toisaalta hän saattoi aliarvioida jäsenyysratkaisun kielteiset vaikutukset seuraavien eduskuntavaalien tuloksiin. Joka tapauksessa lopputulos oli, että keskusta joutui oppositioon ja EU-sopeutuksesta on huolehtinut SDP:n johtama hallitus.

On myös ilmeistä, että Aho laski EU-jäsenyyden läpiajamisen luovan hänelle valtiomiehen mainetta ja hyväksyttävyyttä laajemmissa piireissä. Hän saattoi myös laskea, että keskusta palaa melkoisella varmuudella hallitukseen yhden oppositiokauden

¹⁵⁵ Aho 28.11.1993

jälkeen. Näiden arvioiden – jos sellaisia on ollut – pitävyys jää nähtäväksi.

5.3.4 Suomen ei tule liittyä EU:n jäseneksi (Väyrysen argumentit)

Paavo Väyrynen otti omassa puoluekokouspuheessaan selkeästi kantaa paitsi siihen, ettei keskustan tule viedä neuvoteltua jäsenyys sopimusta kansanäänestykseen, myös siihen, ettei Suomen tule liittyä Euroopan unionin jäseneksi. Väyrysen esittämä argumentaatio kulki seuraavaan tapaan:¹⁵⁶

Suomen ei tule liittyä EU:n jäseneksi (C), koska tarjolla on parempi vaihtoehto: ETA-sopimus ja pohjoismainen yhteistyö, Suomen jääminen ulkopuolelle johtaisi samaan ratkaisuun myös Norjassa ja Ruotsissa (D): ”Tänään tämä puoluekokous tekee päätöksen, jolla on ratkaiseva merkitys Suomen tulevaisuudelle. Lisäksi näytämme suuntaa koko Pohjolalle. Jos Suomi hylkää EU-jäsenyyden, tekee samoin ainakin Norja, mutta todennäköisesti myös Ruotsi. Tällöin toteutuisi meidän alkuperäinen tahtomme, ja eläisimme ainakin toistaiseksi ETA-järjestelmän puitteissa yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa.”

Väyrynen perusteli (W) kantaansa lähinnä sillä, että jäsenyyden ehdot ovat ennen muuta elintarviketalouden osalta Suomelle niin epäedulliset, ettei sen kannata näillä ehdoilla unioniin liittyä: ”Emme saaneet täydennetyksi EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa uudella - koko Suomen kattavalla ja yhteisesti rahoitettavalla - pohjoisen maatalouden tukijärjestelmällä, jolla suomalaisille viljelijöille olisi korvattu kylmästä ilmastosta, lyhyestä kasvukaudesta ja muista luonnonolosuhteista johtuvat ylimääräiset kustannukset. EU ei suostunut myöskään siihen, että yhteismarkkinoihin olisi siirrytty rajasuojaa asteittain purkaen, mikä olisi antanut sopeutumisaikaa sekä maataloille että elintarviketeollisuudelle. Jäsenenä joutuisimme siis sopeutumaan EU:n nykyiseen maatalouspolitiikkaan sellaisenaan ja kertarysäyksen kautta. Tätä pidimme ennakoarvioissamme ja reunaehtoja asettaessamme täysin mahdottomana.”

Lisäperusteluna (B) Väyrynen sanoi, että jäsenyyss ratkaisussa maatalouden riskit olisivat vielä suuremmat kuin unionin ulkopuolella: ”Kokousedustajia on peloteltu sillä, että maatalous joutuisi vielä pahempaan tilanteeseen, jos hylkäisimme jäsenyyden. On sanottu, että eduskunnan yksinkertainen enemmistö voisi poistaa rajasuojan ja karsia

¹⁵⁶ Väyrynen 18.6.1994 [1]

maatalouden määrärahat. Tämä on totta, mutta jäsenyysvaihtoehdossa menetykset ja myös riskit ovat selvästi suuremmat. Kotimaisesta paketista päätetään vuosittain ja senkin koon ja sisällön määrää eduskunnan yksinkertainen enemmistö, mutta sen lisäksi olisimme kovien markkinavoimien ja EU:n tekemien maatalouspoliittisten ratkaisujen armoilla. Tässäkin voin täysin yhtyä Heikki Haaviston eilen esittämään arvioon: toki suomalaiset päätöksentekijät ymmärtävät ja puolustavat meitä paremmin kuin Brysselin maatalouspolitiikasta määräävät päätöksentekijät.”

Väyrynen esitti vastustavalla EU-kannalleen varauman (Q) ja vastaväitteen (R): Jos Suomi haluaisi, se voisi myöhemmin ja hänen arvionsa mukaan paremmilla ehdoilla liittyä unioniin: ”Hylkäävä päätös ei olisi lopullinen - jäseneksi pääsemme myöhemminkin, jos niin hyväksi katsomme”.

Väyrynen piti loppuun saakka kiinni myös toisesta alkuperäisestä ”reunaehdostaan” eli siitä, että Suomi liittyisi unioniin vain siinä tapauksessa, että myös Ruotsi liittyy. Kun Ahon hallitus yritti viedä Suomen liittymissopimuksen tiukassa aikataulussa läpi eduskunnassa jo ennen Ruotsin kansanäänestystä, Väyrynen käynnisti yhdessä eräiden muiden kansanedustajien kanssa ns. jarrutuskeskustelun, jonka vuoksi päätös siirtyi yli Ruotsin kansanäänestyksen. Ruotsissa valtaosa äänestäjistä piti kuitenkin Suomen jäsenyyttä jo itsestäänselvytenä. Tällä saattoi olla jopa ratkaiseva vaikutus siihen, että ruotsalaisten niukka enemmistö kansanäänestyksessä hyväksyi oman maansa jäsenyyden.

Väyrynen epäilemättä arvioi, että EU-jäsenyyden torjuminen olisi ollut eduksi myös hänen asemalleen ja urakehitykselleen. Puoluekokouspuheessankin hän arvioi, että hän saisi seuraavissa eduskuntavaaleissa hyvän tuloksen, jos keskusta torjuisi Suomen jäsenyyden. Keskustaväen suuri enemmistö tuki hänen linjaansa, mihin hän myös kannanotoissaan vetosi: ”Syysvaalit eivät olisi maatalousvaalit, kuten on väitetty. Kysymys olisi koko Suomen ja jopa koko Pohjolan tulevaisuudesta. Minun äänestäjäni - kevään 1991 vaaleissa lähes 23000 uusmaalaista - ovat valtaosaltaan pääkaupunkiseudun ja Keski-Uudenmaan kaupunkien väkeä. EU-vaaleihin kävisin luottavaisin, voitontahtoisin mielin.”

Kun puoluekokous tuki puoluejohdon esittämää linjaa, Väyrynen joutui puolueen sisäisessä valtopolitiikassa sivuraiteelle, mutta hänen linjallaan on ollut vahva kannatus kansan keskuudessa, kuten ensimmäisten Euroopan parlamentin vaalienkin tulos osoittaa. Väyrynen nousi niissä koko maan äänikuninkaaksi saaden yhteensä 157 668 ääntä (7,0 % kaikista annetuista äänistä). Väyrynen ilmoitti 6.11.1998 Helsingissä

järjestämässään tiedotustilaisuudessa lähtevänsä jälleen ehdokkaaksi maaliskuun 1999 eduskuntavaaleihin tavoitteenaan paluu kotimaan politiikan etulinjaan. Väyrysen tuleva ura on tuolloin jälleen kansan käsissä, eikä sitä voida ryhtyä ennustamaan.

5.3.5 Puolueen sisäinen keskustelu EU-kysymyksestä

Osassa puoluekokouksessa käytettyjä puheenvuoroja ja kokouspaikalla piireittäin järjestetyissä ryhmäkokouksissa tuettiin puoluejohdon (lähinnä Ahon) esittämää argumentaatiota: puoluekokouksessa ei ole aika ottaa kantaa EU-jäsenyyteen, kokouksen on päätettävä vain asian viemisestä kansanäänestykseen. Kysymys oli Ahon johtaman hallituksen luottamuksesta ja siitä, että sen kaatuessa maahan nimitettäisiin toisenlainen hallitus, jossa keskusta ei olisi mukana. Ellei puoluekokous tue puolueen johdon esitystä, EU:iin mennään SDP:n johdolla ja ilman maatalouden kansallista tukipakettia, sanottiin.

Puolueen johdon esittämä päätösehdotus ja tämän ehdotuksen puolesta esitetty argumentaatio oli pääpiirtein seuraava:

Keskustan tulee hyväksyä EU-jäsenyyden vieminen kansanäänestykseen (=hyväksyä jäsenyys) (C), koska Suomi viettäisiin EU:iin joka tapauksessa (D).

Tätä kannanottoa perusteltiin (W) sillä, että jokainen puolueen jäsen voisi olla mukana kansanäänestyksessä ja ottaa siinä yhteydessä kantaa jäsenyyteen: ”Keskustan sisällä meidän tulisi suunnata katseet jo syksyn kansanäänestykseen. Tässä salissa meidän ei kannata lyödä toisiimme syviä haavoja. Kansanäänestyksessä jokainen keskustalainen - oli hän sitten Kannelmäestä tai Konginkankaalta, oli hän kansanedustaja tai paikallisosaston sihteeri - jokainen voi vapaasti toimia ja vaikuttaa oman vakaumuksensa mukaan.”¹⁵⁷

Lisäperusteluna (B) viitattiin siihen, että EU-jäsenyyden hylkääminen johtaisi hallituskriisiin ja siihen, että EU:iin mentäisiin ilman kansallista tukipakettia SDP:n johdolla: ”Ei EU:lle tarkoittaisi käytännössä hallituksen hajoamista ja mahdollisesti ennenaikaisia eduskuntavaaleja. Itse jäsenysshanketta kannanottomme ei kaataisi, vaan sitä voisivat tästä eteenpäin muut puolueet SDP:n johdolla”¹⁵⁸, ”Tämä kokous ei päätä

¹⁵⁷ Laaninen 18.6.1994

¹⁵⁸ Laaninen 18.6.1994

sitä, tuleeko Suomesta EU:n jäsen vai ei. Se ratkeaa lokakuun kansanäänestyksessä, joka joka tapauksessa järjestetään. Voimme vaikuttaa ehtoihin, joilla jäsenyys mahdollisesti toteutuu ja siihen, mikä on keskustan asema Suomen politiikassa.”¹⁵⁹

Lisäperusteluna vedottiin myös siihen, että keskustan eduskuntaryhmä oli jo alkukesästä hyväksynyt jäsenyyden, kun puolueen kansanedustajat äänestivät hallituksen luottamuksen puolesta välikysymysäänestyksessä. Kannanotto oli muotoiltu siten, että se voitiin tulkita sitoumukseksi, jonka mukaan keskustan kansanedustajat noudattavat kansanäänestyksen tulosta, kun asiasta eduskunnassa äänestetään. Tähän Aho puoluekokouksessa myös vetosi: ”Ei ollut sattuma, että halusin tehdä välikysymyskeskustelussa yksiselitteisen selväksi, mihin luottamuslauseen antaminen hallitukselle kansanedustajat sitoi. Tästä tietoisena kokoomuksenkin eduskuntaryhmä äänesti yksimielisesti luottamuksen puolesta. Näin ei enää ole epävarmuutta kansallisten toimien läpimenoa eduskunnassa hallituksen sopimalla tavalla.”¹⁶⁰

Ehdotukseen ei sisältynyt mitään varaumaa (Q) eikä vastaväitettä (R), ellei sellaiseksi katsota em. sitoutumista kansanäänestyksen tulokseen: sen ja kansanäänestyksen hylkäyspäätöksen perusteella päätös olisi voinut johtaa siihen, että eduskuntaryhmän olisi tullut vastustaa jäsenyyttä: ”Hallituksen esittämää toimintalinjaa noudattaen jäsenyyskysymys voi mennä kansanäänestykseen. Näin syntyvää kansanäänestyksen tulosta keskusta tulee kunnioittamaan. Vain kansanäänestyksen kautta syntyvä ratkaisu voi saavuttaa kansalaisten laajan hyväksynnän.”¹⁶¹

Tähän argumentaatioon sisältyneet valtapoliittiset lisäperustelut eivät olleet tosiasioihin perustuvia: eduskunnassa jäsenyyden hyväksyminen edellytti 2/3 enemmistöä, joten ilman keskustaa Suomea ei olisi voitu EU:n jäseneksi viedä – puolueella oli tuolloin 55 kansanedustajaa.

Risto Volanen teki puoluekokoukselle vastaesityksen: ”Teen tälle kokoukselle seuraavan päätösehdotuksen: Suomen Keskusta ei kannata Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi. Tämä ei ole eristäytymistä, tämä on Suomelle ja kaikille Euroopassa oleville maille järkevän muodon, hyvän tavan muotoilemista siihen minkälainen ja millä tavoin me olemme osa Eurooppaa.”¹⁶²

¹⁵⁹ Riikonen 18.6.1994

¹⁶⁰ Aho 18.6.1994 [1]

¹⁶¹ Keskustan vuosikirja 1994, s. 41-42

¹⁶² Volanen 18.6.1994

Tämän vastaehdotuksen hyväksyminen olisi ilmeisesti johtanut halluskriisiin ja ennenaikaisiin vaaleihin, mutta EU:n jäsentä Suomesta ei olisi ainakaan siinä vaiheessa tullut.

5.4 Robert Michelsin oligarkian rautainen tendenssi/Suomen Keskusta ja EU-jäsenyys

Seuraavassa on tarkasteltu, kuinka harvainvaltaisuus ilmenee Suomen Keskustassa EU-prosessin eri vaiheissa esitetyssä argumentaatiossa, ts. miten harvainvaltaisuus näkyy Aristoteleen retoriikkateoriassa esitetyn luokittelun (*ethos, pathos, logos*) mukaan puhunnan tasolla Robert Michelsin hahmottelemissa oligarkian 1) teknis-hallinnollisissa, 2) psykologisissa ja 3) älyllisissä syntyisyissä.

Tämän lisäksi tarkastellaan Chaim Perelmanin argumentaatioretoriikan ilmentymistä Michelsin hahmottelemien harvainvaltaan johtavien syntyisyyden edistämisessä.

5.4.1 Teknis-hallinnolliset syntyisyyt (pathos)

Aristoteleen mukaan vakuuttuminen perustuu kuulijoihin, kun he puheen johdosta joutuvat tunnetilaan (*pathos*). Aristoteles kirjoittaa, että emme tee päätöksiä samalla tavalla ollessamme surullisia tai iloisia tai rakastaessamme tai vihatessamme.

Perelman mainitsee ylistyspuheen lajityypin keskeiseksi: sen tehtävänä on vahvistaa kuulijoiden hyväksyntää arvoille, joiden ansiosta toimintaan tähtäävä esitys voi päästä vaikuttamaan heidän tunteisiinsa tai tahtoonsa.

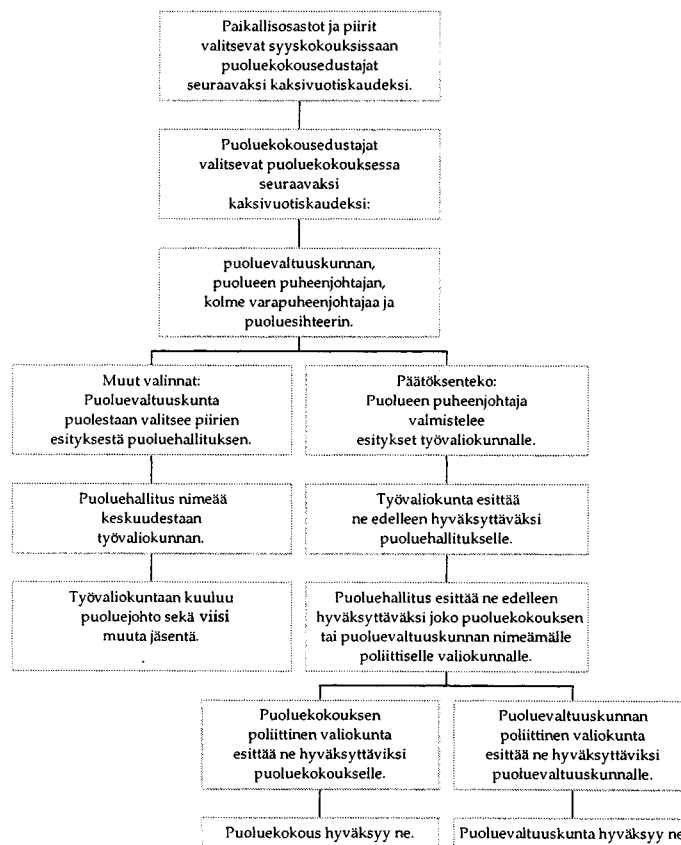
Aristoteleen *pathoksessa* on yhtymäkohta Robert Michelsin hahmottelemiin teknis-hallinnollisiin syntyisyyihin, joissa on kyse lukumäärän kasvuun liittyvästä organisoitumisen välttämättömyydestä ja siihen kytkeytyvästä johtajuuden byrokratisoitumisesta. Nykyaikaisen joukkopuolueen elinehtona on mahdollisimman suuren jäsenmäärän ja kannattajakunnan saaminen. Michelsin mielestä puolueen voima ja vaikutus on joukkovoimaa, se perustuu olennaisesti joukkoihin. Massapuolueen määrällisen kasvun olemassaolo edistää *pathosta*, koska sillä on tietty tunteisiin vetoava vaikutus. Mutta samalla kun kasvu on puolueelle välttämätöntä, se myös tekee puolueen

organisoinnin välttämättömäksi.

Paitsi lukumäärän kasvu, oligarkian teknis-hallinnollisiin syntyihin kuuluvat myös poliittisen taistelun luonne, modernit puolueet taistelevina joukkopuolueina ja tämän taistelun puolueorganisaatiolle asettamat vaatimukset. Poliittinen kamppailu edellyttää tehokkuutta, strategista ajattelua ja nopeita päätöksiä muuttuvissa tilanteissa. Nämä vaatimukset täyttää vain puolue, jolla on keskitetty ja kyvykäs johto. Tällaisen strategisen ja keskitetyn johdon vaatimus johtaa politiikan ammattimaistumiseen, puoluejohtajien muuttumiseen ammattipoliitikoiksi, jotka yhä liikemiesmäisemmin johtavat puolueen toimintaa sen sijaan, että edustaisivat jäsenistöä ja ottaisivat ohjeita “alhaalta”. Jäsenistöltä aletaan päinvastoin vaatia kuria “puolueen päätösten” toteuttamiseksi yhtenäisesti ja omaksutun strategisen linjan mukaisesti.

Michelsin mielestä tällaisen toiminnan lopputuloksena on, että poliittisen liikkeen demokratia-osa kovertuu sisältä ontoksi. Muodostuu rakenne, jossa joukkojen osaksi jää vain totteleminen ja uusien johtajien rekrytointipohjan luominen. Pienen johtajaryhmän päätöksistä tulee koko puolueen päätöksiä, joiden toteuttaminen vaatii jäsenjoukoilta kuria ja uhrautuvaisuutta.

Seuraavassa laatimani kaavio Suomen Keskustan päätöksentekojärjestelmästä:

Robert Michels on kirjoittanut oligarkian teknis-hallinnollisia syntyisiä pohtiessaan, että enää ei ole mahdollista, että pieni yksi- tai erituumaisten joukko kokoontuu yhteen tilaan keskustelemaan ja tekemään yhteisiä ratkaisuja. Jäsenet ja kannattajat hajautuvat maantieteellisesti laajalle alueelle, eivätkä edes yhden paikkakunnan joukot enää mahdu yhteen tilaan. On pakko turvautua joukkojen välittömän päätöksenteon asemasta edustusjärjestelmään ja demokraattisen keskustelun sijasta asioiden ja päätösten valmisteluun ennalta. Kuten yllä olevasta kaaviosta voi nähdä, Suomen Keskustan osalta päätösten valmistelu tapahtuu pääosin puolueen puheenjohtajan ja työvaliokunnan toimesta. Työvaliokunta koostuu puolueen puheenjohtajasta, kolmesta varapuheenjohtajasta ja puoluesihteeristä sekä puolueen eduskunta- ja europarlamenttiryhmiä puheenjohtajista sekä kolmesta muusta jäsenestä.

Michelsin mielestä tämän seurauksena on, että valta siirtyy joukoilta niiden edustajille ja edustajilta niille, jotka osallistuvat päätösten ennalta valmisteluun, siis Suomen Keskustan osalta puolueen puheenjohtajalle ja työvaliokunnalle. Organisaation määrällisen kasvun välttämättömyys johtaa vääjäämättä harvainvallan syntyyn organisaation sisällä.

Edellä kuvattu teknis-hallinnollinen harvainvaltaistuminen ilmentyi EU-prosessin aikana puoluejohdon esittämässä argumentaatiossa useaan otteeseen.

Kuten aiemmin olen jo kuvannut, keskusta oli pehmentänyt kielteistä suhtautumistaan EY-jäsenyyteen jo eduskuntavaaleihin 1991 käytäessä. Keskusta ratkaisi suhtautumisensa EY-jäsenhakemuksen jättämiseen eduskuntaryhmän ja puoluevaltuuskunnan yhteiskokouksessa Espoon Dipolissa helmikuussa 1992. Puolueen puheenjohtaja Esko Aho käytti tuossa kokouksessa puheenvuoron, jossa hän vetosi kokoukseen, että se hyväksyisi valmistellun pohjaesityksen sillä perusteella, että ”ylempi taho”, keskustajohtoinen hallitus on jo hyväksynyt sen: ¹⁶³

”Puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokous on historiallisen ratkaisun edessä. Vaihtoehtomme ovat selkeät: jäsenhakemuksen tukeminen hallituksen esittämän ohjelman pohjalta tai asettuminen sitä vastaan.”

Vaikka hakemuspäätöksen tekikin ainakin näennäisen demokraattisesti keskustan puoluevaltuuskunta, oli esillä ollut ajatus myös laajemman keskustan päätöksentekuelimen, puoluekokouksen, koollekutsumisesta päätöksen tekemiseen. Tätä puoluejohto ei kuitenkaan halunnut, koska jäsenkyselyyn osallistuneiden lähes

¹⁶³ Aho 29.2.1992 [1]

2000 keskustan paikallisosaston enemmistön kielteinen mielipide heijasteli myös mahdollisen tulevan puoluekokouksen kannanottoa. Olikin turvaututtava ”joukkojen välittömän päätöksenteon asemasta edustusjärjestelmään ja demokraattisen keskustelun sijasta asioiden ja päätösten valmisteluun ennalta”.

Myöhemmin - EU-jäsenyydestä päätettäessä - valmistelevan elimen tehtävä lankesi laajemmalle joukolle: keskustan ministeri- ja eduskuntaryhmälle sekä puoluekokouksen poliittiselle valiokunnalle, johon puolueen piirijärjestöt ovat nimenneet - yleensä puoluejohtoa tukevat - edustajansa. Myös tuolloin puolueen puheenjohtaja vetosi siihen, että asia on jo käsitelty ”ylemmissä” puolue-elimissä:¹⁶⁴

”Jos hyväksymme puoluejohdon, ministeriryhmän ja eduskuntaryhmän laajan enemmistön linjan, puoluekokous antaa tukensa jäsenyyskysymyksen viemiselle kansanäänestykseen. Tällä päätöksellä säilytetään kuitenkin jokaisella keskustan jäsenellä ja kannattajalla itsenäinen ja vapaa harkinta päättää siitä, äänestääkö kansanäänestyksessä kyllä tahi ei.”

Vaativalla puolueen jäsenistöä ottamaan lopullisesti kantaa EY-jäsenyyteen ensin (ennen jäsenyyden hakemista) vasta neuvottelutuloksen selvittyä, ja sen jälkeen (jäsenyysneuvottelujen päätyttyä) vasta kansanäänestyksessä, puoluejohto tuli samalla vaatineeksi ”jäsenistöltä kuria puolueen päätösten toteuttamiseksi yhtenäisesti ja omaksutun strategisen linjan mukaisesti”.

5.4.2 Psykologiset syntysyyt (ethos)

Aristoteleen mukaan vakuuttuminen puhujan luonteen (*ethos*) perusteella tapahtuu puhuttaessa niin, että puhe tekee puhujasta luotettavan. Aristoteleen mukaan uskomme mielummin ja nopeammin kunnollisia ihmisiä yleensä kaikissa asioissa, mutta erityisesti silloin, kun asiat eivät ole varmoja, vaan niistä voidaan olla eri mieltä. Tämän luottamuksen täytyy syntyä puheen takia, ei puhujaan kohdistuvasta ennako-odotuksesta. Aristoteleen mukaan ei pidä paikkaansa, että retoriikan taidossa puhujan kunnollisuus ei lisäisi uskottavuutta. Päinvastoin voidaan sanoa, että luonne on lähes tärkein vakuuttumisen syy.

Perelmanin mukaan tavoitellut tulokset vaihtelevat, ja argumentaation keinot sovitetaan aina keskustelukohteen ja kuulijakunnan luonteen mukaan. Argumentaatioteoria voi yleisesti vain kehottaa ottamaan yleisön huomioon. Jos

¹⁶⁴ Aho 18.6.1994 [1]

argumentilla ei ole yleisön hyväksyntää, Perelmanin mukaan se voi synnyttää kielteisen reaktion. Jos sen herättämät vastaväitteet jäävät vaikuttamaan kuulijoiden mielissä, argumentti näyttäytyy heikoksi ja tämä voi vuorostaan heijastua koko esitykseen - sillä se muuttaa puhujan kuvaa eli imagoa, josta Aristoteles käytti nimitystä *eetos* - henkilö, joka joutuu turvautumaan epäkelvöihin argumentteihin, voi näyttää vilpilliseltä ja epäluotettavana.

Aristoteleen *ethoksessa* on yhtymäkohta Robert Michelsin hahmottelemiin psykologisiin syntyisiin siinä suhteessa, että puhujan omakuva ja karisma korostuu, kun poliitikko esittää itsensä ”valtiomiehenä”, eikä poliitikkona, joka pyrkii ”lähestymään” kansaa.

Michels hahmottelee oligarkian psykologisiksi syntyisiksi osaksi joukkopsykologian, osaksi yksilopsykologian. Yksilopsykologian puolella hän pitää tärkeimpänä johtajaominaisuuksia, jotka ovat taitavuus, kyky hallita monimutkaisia asiankokonaisuuksia ja muut tämänkaltaiset seikat, jotka vievät kohti johtajuuden ammattimaistumista. Joukkopsykologian puolella taas oligarkiaan johtaa Michelsin mukaan joukkojen pätemättömyys, niiden kyvyttömyys hoitaa asioita sekä niiden haluttomuus tarttua asioihin.

Michelsin mielestä joukot ovat tässä asetelmassa loputtoman kiitollisia jokaiselle tarmokkaalle ja pystyvälle johtajalle, joka ottaa ja hoitaa asiat niiden puolesta, ja tämä kiitollisuus vahvistaa osaltaan johtajien erottamattomuuden syntyä, osaltaan kiitollisuudesta taas tulee väline, jota johtajat häikäilemättä käyttävät asemiansa säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi.

Tämä harvainvallan psykologinen syntyisyys ilmeni keskustan puoluejohdon argumentaatioissa kahdessa vaiheessa.

Kun jäsenhakemuksen jättämisestä päätettiin helmikuussa 1992, eduskuntaryhmän puheenjohtaja Seppo Kääriäinen vetosi kokoukseen seuraavin argumentein: ¹⁶⁵

”Miten käy keskustajohtoisen hallituksen tässä rytäkässä ja mitä kaikkea seuraisi Ahon hallituksen kaatumisesta vaalikauden kolmen viimeisen vuoden aikana. Nimenomaan siitä alkaa nyt olla kysymys. Virallinen Suomi jättää jäsenhakemuksen ilman muuta tänä keväänä. Mutta kysymys kuuluukin: mikä hallitus ja millä eväillä Suomen jäsenyydestä neuvotellaan.”

Kääriäinen siis painotti Ahon hallituksen jatkamisen merkitystä puolueelle. Kun Jyväskylän puoluekokous kokoontui päättämään kesällä 1994, viedäänpö neuvoteltu

¹⁶⁵ Kääriäinen 29.2.1992

jäsenyys sopimus kansanäänestykseen vai ei, ”puoluejohtoa lähellä ollut” puoluekokousedustaja Timo Laaninen teki tiettäväksi, että pohjaesityksen vaihtoehtona on keskustan joutuminen oppositioon:

”Ei EU:lle tarkoittaisi käytännössä hallituksen hajoamista ja mahdollisesti ennen aikaisia eduskuntavaaleja. Itse jäsenyys hanketta kannanottomme ei kaataisi, vaan sitä voisivat tästä eteenpäin muut puolueet SDP:n johdolla.”

Vaikka keskusta oli asettanut jäsenyyden toteutumiseksi selkeät reunaehdot, ja yleisesti tunnustettiin, ettei niitä oltu saavutettu jäsenyysneuvotteluissa, keskustan jäsenistöä painostettiin siis hyväksymään puoluejohtoon esittämä linjaus vetoamalla hallitusvallan menettämisen uhkaan.

Hyvä tuorempi esimerkki vastaavanlaisesta tapauksesta on vasemmistoliiton syksyllä 1997 järjestämä jäsenäänestys puolueen suhtautumisesta Suomen liittymiseen talous- ja rahaliittoon. Äänestyslipussa tehtiin selväksi, että EMU on puolueelle hallituskysymys. Kysymys kuului: tuleeko vasemmistoliiton kansanedustajien äänestää hallituksen EMU-esityksen puolesta vai ei. Prosentit jakautuivat 52,4 - 41,5 kyllä-puolen hyväksi, loput jättivät asian eduskuntaryhmän ja puolue-elinten harkintaan.

Jäsenäänestyksen tulos oli sovittamattomassa ristiriidassa kaikkien mielipidetutkimusten kanssa, joiden mukaan vasemmistoliitto oli koko Suomen EMU-kielteisin puolue. Vasemmistoliiton puoluejohto saavutti kuitenkin haluamansa tuloksen, kun se vetosi samaan ”valtopoliittiseen argumenttiin”, kuin keskustan puoluejohto: käsillä oleva ratkaisu toteutuu puolueen kannasta riippumatta.

Kuinka edellä mainitut päätökset sitten onnistuttiin viemään läpi? Keskustan ja vasemmistoliiton puoluejohtojen vetoaminen - kuvitteellisesti hahmoteltuihin - vaihtoehtoihin vallitsevan hallitusvallan säilyttämisen tai siitä luopumisen välillä, saavuttivat puolueiden jäsenistön piirissä Perelmanin mainitseman yleisen hyväksynnän. Puolueen jäsenistölle on aina tärkeämpää oman puolueen hallitusvalta, kuin oppositioon joutuminen, sillä hallituksessa koetaan - oikeutetusti - voitavan vaikuttaa omien tavoitteiden toteutumiseen enemmän kuin oppositiosta käsin. Myös Aristoteleen argumentti, jonka mukaan uskomme mieluummin johtajiamme ”erityisesti silloin, kun asiat eivät ole varmoja, vaan niistä voidaan olla eri mieltä”, vaikutti päätöksiin.

Michelsin kirjoittaakin: ”Oligarkia on valmis, kun ammattimaistunut johtajuus tuottaa byrokratian ja sellaisen johtajuuden vakaisuuden, jossa johtajat ovat käytännössä erottamattomia.” Michelsin mielestä voidaan puhua perinteisestä sidonnaisuudesta,

jonka kolme ainesosaa ovat joukkojen tarve tulla johdetuksi, niiden tarve katsoa jotakuta ylöspäin ja kunnioittaa tätä johtajanaan sekä niiden perinnäinen sovinnaisuus ja yleisen mielipiteen pelko. Tämä perinteinen sidonnaisuus muodostaa Michelsin mielestä harvainvallan perustan, jonka yllä oligarkkinen koneisto kasvaa ja kukoistaa.

5.4.3 Älylliset syntysyyt (logos)

Aristoteleen mukaan kuulijat tulevat puheen perusteella vakuuttuneiksi, kun osoitamme argumentein (*logos*), mikä on todella tai todelta näyttävästi uskottavaa kussakin asiassa.

Perelmanin mukaan argumentaatiolla ei tavoitella vain älyllistä hyväksyntää, vaan varsin usein tähtäimessä on toiminta tai ainakin toiminta-alttiuden luominen. Argumentaatiolla tähdätään milloin pelkkiin älyllisiin vaikutuksiin - alttiuteen tai valmiuteen hyväksyä tietty väite – milloin välittömään tai myöhempään toimintaan. Argumentoija ei vetoa erikseen järkeen, tunteisiin tai tahtoon, vaan suuntaa puheensa yksilölle kokonaisuutena.

Aristoteleen *logoksessa* on yhtymäkohta Robert Michelsin hahmottelemiin älyllisiin syntysyihin – poliitikoilla on tietty asiallinen yliote valitsioihinsa.

Michelsin mielestä johtajuus sinänsä on joukkojen pätemättömyyden välttämätön päällysrakenne. Pätemättömyys antaa johtajavallalle sekä käytännöllispoliittisen että moraalisen oikeutuksen. Se tekee asianajajien olemassaolon välttämättömäksi. Mutta asioiden ajaminen vaatii ammattitaitoa. Oligarkian älylliset syntysyyt kytkeytyvätkin juuri johtajien pätevytymiseen tehtävissään. Toimiessaan esimerkiksi kansanedustajina miehet ja naiset oppivat hallitsemaan yksityiskohtaisesti paitsi poliittisia myös kaikenlaisia lainsäädännöllisiä ja teknisiä hienouksia, joista heidän kannattajillaan ja järjestöjen jäsenjoukoilla ei ole aavistustakaan.

Johtajien ja johdettujen välille kehkeytyy näin muodollinen koulutusero. Tällainen koulutuserojen kärjistyminen järjestön sisällä merkitsee, että johtajat saavuttavat johdettaviinsa nähden ylivoimallan. Samalla se merkitsee johtajuuden ammattimaistumista. Johtajista tulee lisääntyvässä määrin erikoisalojensa asiantuntijoita ja johtamisen ammattilaisia. Puolueita ja ammattijärjestöjä aletaan johtaa yhä enemmän asiantuntemuksen ja teknisen tietämyksen pohjalta, yhä liikemiesmäisemmin, ja johtajistoon valikoituminen alkaa riippua yhä enemmän muodolliseen koulutukseen ja kokemukseen perustuvasta pätevydestä: kuka tahansa puoluejäsen ei enää olekaan kelvollinen puoluejohtoon, niin kuin ainakin periaatteessa oli puolueen alkutaipaleella.

Toiselta puolen johtajien pätevytyminen tekee heistä korvaamattomia. Asiantuntijoita on paljon vaikeampi korvata toisilla kuin rivimiehiä. Mutta korvaamattomuus vaikuttaa osaltaan johtajien erottamattomuuden syntyyn. Alun perin määräaikaisista luottamusmiestehtävistä kehkeytyy johtajien elinikäisiä ammatteja.

Nämä harvainvaltaistumisen älylliset syntysyyt ilmenivät myös EU-prosessin eri vaiheissa keskustan puoluejohdon esittämässä argumentaatiossa. Kun keskustan eduskuntaryhmä päätti lopullisesta suhtautumisestaan EY-jäsenhakemuksen jättämiseen ryhmäkokouksessaan 18.3.1992 juuri ennen eduskunnan ratkaisevaa äänestystä, Aho joutui uhkaamaan ryhmää erollaan, jos jäsenyyden hakemista ei hyväksytty: ¹⁶⁶

”Me emme voi mennä suureen saliin tietämättä, mitä siellä tapahtuu. Ryhmän asenteesta ei voi vetää kuin yhden johtopäätöksen. Minun kai täytyy mennä presidentin puheille äänestyksen jälkeen.”

Ennen kesällä 1994 järjestettyä keskustan Jyväskylän puoluekokousta julkaistiin sanomalehti Suomenmaassa Esko Ahon haastattelu, jossa hän ilmoitti eroavansa puheenjohtajan tehtävästä, jos puoluekokous ei asetu hänen esittämälleen linjalle. Hän toisti saman ilmoituksen omassa puoluekokouspuheessaan lievemässä muodossa: ¹⁶⁷

”Puoluekokous valitsee ensin linjan ja sen jälkeen sellaisen puoluejohdon, joka parhaiten ja uskottavimmin pystyy valittua linjaa toteuttamaan.”

Puoluekokousedustajat asetettiin siis selkä seinää vasten: jos hallituksen toimintalinja ei saa tukea, puheenjohtaja Aho eroaa, hallitus kaatuu, ja keskusta joutuu oppositioon.

Michels hahmottelee, kuinka asemien säilyttäminen käy harvainvaltaiseksi muotoutuneelle puoluejohdolle tärkeämmäksi kuin päämäärä, vallankumous. Ei ole olemassa sellaista kysymystä, josta johto ei ole valmis tinkimään, jos se katsoo asemiansa sitä vaativan.

Keskustan jäsenkunnan selkeä enemmistö, lähes 70% oli unioniin liittymistä vastaan. Myös puoluejohto tiesi tämän, mutta siitä huolimatta se esitti jäsenyyskysymyksen viemistä kansanäänestykseen, ja puoluekokous antoi täyden tukensa tälle hallituksen valitsemalle toimintalinjalle. Kokouksen mielestä jäsenhakemuksen jättämisen yhteydessä hallitus ja eduskunta sitoutuivat reunaehtoihin, joiden pohjalta jäsenyysneuvottelut oli käyty ja sopimusta täydentävistä kansallisista toimista oli päätetty. Kokouksen mielestä: ¹⁶⁸

¹⁶⁶ Uimonen 1995, s. 174-175

¹⁶⁷ Aho 17.6.1994

¹⁶⁸ Keskustan vuosikirja 1994, s. 41-42

“Hallituksen esittämää toimintalinjaa noudattaen jäsenyyskysymys voi mennä kansanäänestykseen. Näin syntyvää kansanäänestyksen tulosta keskusta tulee kunnioittamaan. Vain kansanäänestyksen kautta syntyvä ratkaisu voi saavuttaa kansalaisten laajan hyväksynnän.”

Keskusta siis sitoi oman kantansa kansanäänestyksen tulokseen. Periaatteessa voidaan sanoa, että keskustan kanta Suomen EU-jäsenyyteen olisi ollut kielteinen, jos kansanäänestyksen tulos olisi ollut kielteinen. Toisaalta voidaan sanoa, että puoluekokouksen tämän sisältöinen päätös merkitsi asiallisesti ottaen samaa kuin EU-jäsenyyden hyväksyminen, sillä kaikkien mielipidetutkimusten mukaan enemmistö suomalaisista kannatti maamme jäsenyyttä. Tähän EU-jäsenyyttä kannattanut keskustan puoluejohto luottikin - kansanäänestyksen tulokseen vetoaminen toimi välineenä, jolla EU-jäsenyyteen kielteisesti suhtautunut jäsenistö saatiin taivuteltua ilmaisemaan oma kantansa vasta kansanäänestyksessä.

Michelsin mielestä nykyaikaisen joukkopuolueen elinehtona on mahdollisimman suuren jäsenmäärän ja kannattajakunnan saaminen. Tämän “teesin” noudattaminen ilmeni hyvin keskustan puoluejohdon kansanäänestykseen liittyvän valtopoliittisen laskelman asettaminen: vaikka keskusta ajaa EU-jäsenyyden läpi oman kannattajakuntansa tahtoa uhmaten, se toteuttaa kuitenkin kansan enemmistön tahtoa, voittaa seuraavat eduskuntavaalit ja säilyy hallitusvallassa.

Paavo Väyrysen puoluekokouksessa esittämä analyysi oli päinvastainen. Hänen mielestään keskusta joutuisi varmuudella oppositioon, jos se olisi vienyt erimielisenä Suomen EU:n jäseneksi. Väyrynen myös ennusti, että keskustalle tappiollisten vaalien jälkeen EU-sopeutuksen toteuttaisi sinipunahallitus.

Seuraavassa luvussa käsitellään näiden arvioiden toteutumista.

Perelmanin mukaan argumentaatiolla tähdätään toimintaan tai ainakin toiminta-alttiuden luomiseen. Tämän toiminta-alttiuden luomiseen keskustan johto pyrki, kun se esitti ja onnistui saamaan puolueen jäsenistön tuen jäsenyyskysymyksen viemiselle kansanäänestykseen. Puoluejohto siis onnistui saamaan argumentein (*logos*) kuulijat (keskustan jäsenistön) vakuuttuneeksi, että he voivat vaikuttaa EU-ratkaisuun vielä kansanäänestyksessä. Samalla puoluejohto sai luotua toiminta-alttiuden, jonka turvin se sai käytännössä samalla valtakirjan viedä Suomi Euroopan unionin jäseneksi.

Johtopäätöksenä voidaankin todeta, että Aristoteleen hahmottelemista retoriikan lajityypeistä *logos* voidaan nähdä keskeisimpänä harvainvaltaisuuden johtavana syntysyynä keskustan puoluejohdon tasolla.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Sanomalehti Ilkan päätoimittaja Kari Hokkanen kiteytti marraskuussa 1994 keskustan puoluevaltuuskunnassa pitämässään puheessa hyvin keskustan EU-kannanmuodostuksen vaiheet:¹⁶⁹

“Suomen Keskusta ei ole missään vaiheessa kannattanut unionin jäsenyyttä. Jäsenhakemus lähti sen jälkeen kun kenttäkysely oli kertonut enemmistön sitä vastustavan. Kun asiasta päätettiin puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteisessä äänestyksessä, enemmistö kansanedustajista äänesti vastaan. Sopimuksen allekirjoitusvaltuutus saatiin eduskuntaryhmältä hallituksen kaatumisen uhatessa ja puoluekokoukselta puheenjohtajan erouhan edessä. Kansanäänestyksen tuloksen omalta kohdaltamme tiedämme.”

On selvää, että valtopoliitikalla oli ratkaiseva merkitys siihen, kuinka Aho ja Väyrynen EU-prosessin eri vaiheissa toimivat. Keskustan jäsenistön selkeä enemmistö oli perinteisesti ollut EY-jäsenyyttä vastaan. Valtapoliittisista ja muista yleiseurooppalaiseen kehitykseen liittyvistä syistä keskustajohtoinen hallitus kuitenkin päätyi jäsenhakemuksen jättämisen kannalle. Jos keskusta olisi ollut oppositiossa keväällä 1992, se olisi todennäköisesti vastustanut jo pelkän EY-jäsenhakemuksen jättämistä. Tämän saman arvion esitti myös Helsingin Sanomien poliittisen toimituksen esimies Unto Hämäläinen A-studion keskusteluohjelmassa 18.11.1998. Ristiriita valtopoliitikan ja todellisten mielipiteiden välillä on siis suuri.

¹⁶⁹ Hokkanen 26.11.1994

Kun Väyrynen vapautui valtioneuvoston jäsenyydestä keväällä 1993, hän tavallaan vapautui siitä valtopoliittisesta rasitteesta, joka Aholle edelleen pääministerin aseman vuoksi jäi. Väyrynen pystyi ottamaan etäisyyttä Ahoon ja hallituksen linjaan ja analysoimaan kriittisemmin EU-jäsenyyttä ja sen vaikutuksia Suomeen. Väyrynen kuvasi itse omaa asemaansa Suomen Kuvalehden haastattelussa keväällä 1994 näin:¹⁷⁰

”Kun ei ole missään tärkeässä luottamustehtävässä, on tarve puhua asioista voimakkaammin jotta saa äänensä kuuluviin. Toisaalta on vapaus puhua voimakkaammin, kun ei tarvitse ottaa huomioon aseman rajoituksia.

Koen, että olin velvollinen uhraamaan itseäni, jotta saadaan aikaan kunnollinen keskustelu. Jos olisin ajatellut omaa etuani, olisin uinut myötävirtaan. Mutta minä en ole mielikuvapoliitikko. Minulla on oma tieni. Välillä on hirmuisen raskasta, kun turpiin tulee joka puolelta, saa seisoa välillä vesi-, välillä kivisateessa. Mutta omatuntoni on puhdas.

Luotan siihen, että kun pölyt laskeutuvat, asia ymmärretään laajemmin kuin tällä hetkellä.”

Väyrysen etääntyminen Ahosta ja hallituksen virallisesta linjasta EU-politiikassa kiristi vähitellen Ahon ja Väyrysen välejä. Väyrynenkään ei kuitenkaan voinut ottaa lopullista kantaa EU-jäsenyyteen ennen kuin jäsenyys sopimuksesta ja sitä täydentävistä kansallisista toimista oltiin sovittu.

Pian neuvottelutuloksen selvittyä maaliskuussa 1994 Väyrynen kirjoitti Turun Sanomiin kolumnin, jossa hän arvosteli neuvoteltua jäsenyys sopimusta maatalouden osalta puutteelliseksi, ja korosti Suomella olevan edessä hyvin vaikea ratkaisu.¹⁷¹ Myöhemmin Väyrynen ryhtyi kritisoimaan sitä, miksi EU-neuvottelut saatettiin kiireisesti päätökseen tilanteessa, jossa oli selkeästi nähtävissä, ettei saavutettu neuvottelutulos vastaa keskeisimmiltä osiltaan niitä tavoitteita, jotka keskusta oli jäsenhakemusta jättäessään asettanut.¹⁷²

Väyrynen antoi itse vastauksen esittämäänsä kysymykseen Ulkopoliitikka-lehdessä loppuvuodesta 1994:¹⁷³

”Aivan kirjansa lopussa Mauno Koivisto kertoo siitä, kuinka hän yritti viedä Suomen ja Euroopan unionin väliset neuvottelut loppuun vielä ennen virkakautensa päättymistä. Koivisto kertoo suurlähettiläs Erkki Liikasen soittaneen hänelle aamulla 1.3., jolloin hän oli antanut ohjeen viedä neuvottelut nopeaan päätökseen. Koivisto valittelee, ettei hän voinut eduskunnassa pitämässään puheessa ilmoittaa neuvottelutuloksen syntymisestä, ja jatkaa:

¹⁷⁰ Väyrynen 6.5.1994

¹⁷¹ Väyrynen 4.3.1994

¹⁷² Väyrynen 13.4.1994

¹⁷³ Väyrynen 4/1994

‘Tärkeänä pitämäni ratkaisu ei syntynyt aivan odotetussa aikataulussa, mutta syntyi kuitenkin, ja tältä osin saatoinkin keventynein mielin luovuttaa tehtäväni.’ Tässä on vastaus siihen julkisuudessa esittämäni kysymykseen, kuka teki päätöksen neuvottelujen loppuun viemisestä tässä kiireellisessä aikataulussa, vaikka tärkeimmät jäsenyydelle asetetut ennakkoehdot eivät olleet täyttyneet.”

Koivisto todellakin kertoo kirjansa *Historian Tekijät - Kaksi Kautta I* lopussa kuinka hän antoi Erkki Liikaselälle 1.3.1994 klo 9.15 puhelimesta ohjeen viedä EU-neuvottelut nopeaan päätökseen. Presidentinvaihdosseremoniat alkoivat eduskunnassa klo 11.45. Liikanen totesi Koivistolle, että mikäli ratkaisu saataisiin aikaiseksi nopeasti, sehän ehtisi vaikuttaa puheiden sisältöön!¹⁷⁴

Väyrynen kirjoitti Helsingin Sanomiin huhtikuun puolivälissä 1994 kolumnin, jossa hän esitti EU-jäsenyyden lykkäämistä muutamalla vuodella, jolloin EU-sopimusta täydentävää kansallista tukipakettia ei tarvittaisi.¹⁷⁵ Jäsenyyttä ei kuitenkaan lykätty, ja Väyrynen ryhtyi arvostelemaan kansallista tukipakettia. Väyrynen piti kaavailtua tukipakettia yhtäaikaan sekä liian suurena että liian pienenä. Se oli hänen mielestään liian pieni turvaamaan elintarviketalouden tulevaisuuden, mutta toisaalta liian kallis valtiontaloudelle ja veronmaksajille. Väyrysen mielestä keskusta ei voinut olla tukemassa hanketta, joka oli selkeästi asetettujen reunaehtojen vastainen.¹⁷⁶ Pääministeri Aho piti sovittua pakettia riittävänä turvaamaan elintarviketalouden tulevaisuus.

Hallitusvaihdoksen tapahduttua keväällä 1995 uusi hallitus leikkasi ensi töikseen maatalouden tukipakettia, koska sitä pidettiin juuri liian kalliina valtiontaloudelle. Kokoomus, joka oli äänestänyt eduskunnassa tukipaketin hyväksymisen puolesta ennen EU-jäsenyyden hyväksymistä, ajoi nyt uudessa hallituksessa tukipaketin leikkauksia.

Väyrynen ilmoitti lopullisen kantansa Suomen EU-jäsenyyteen Sanomalehtien Uutistoimiston haastattelussa 25.5.1994:

”Pyrin toimimaan kansalaisena ja kansanedustajana niin, että Suomen EU-jäsenyys ei toteutuisi näillä ehdoilla eikä tällä aikataululla.”

Koska Väyrynen ei ollut keväällä 1994 enää valtioneuvoston jäsen, häntä ei sitonut mikään valtapoliittinen rasite. Hän sanoi oman mielipiteensä avoimesti julki. Väyrysen tavoitteena oli, että keskusta pysäyttää EU-prosessin Jyväskylässä kesällä 1994 pidettyyn puoluekokoukseen.

¹⁷⁴ Koivisto 1994, s. 441-442

¹⁷⁵ Väyrynen 14.4.1994

¹⁷⁶ Väyrynen 7.6.1994

Keskustan puoluekokouksen EU-kannanmuodostus tapahtui oudoissa olosuhteissa. Pääministeri Esko Aho satoi asemansa keskustan johdossa puolueen EU-kantaan hyvissä ajoin ennen puoluekokousta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että Aho ei olisi enää asettanut keskustan puheenjohtajaehdokkaaksi, jos puoluekokous olisi torjunut Suomen EU-jäsenyyden.¹⁷⁷ Keskustan puoluekokoukselta ei myöskään kysytty sen mielipidettä EU-jäsenyyteen vaan hallituksen toimintalinjaan EU-kysymyksessä. Jos puoluekokousedustajille olisi esitetty sama kysymys, mikä esitettiin Suomen kansalle kansanäänestyksessä, on arvioitavissa, että vastaus olisi ollut selkeä ei – tämä kävi selväksi viimeistään keskustalaisten äänestyskäyttäytymisestä kansanäänestyksessä. Kun puoluekokous antoi tukensa hallituksen toimintalinjalle EU-kysymyksessä prosessi eteni ensin allekirjoitusvaltuuksien hyväksymiseen, kansanäänestykseen ja sitten eduskuntakäsittelyyn. Suomesta tuli Euroopan unionin jäsen 1.1.1995.

Hannele Pokka kirjoittaa keskustan Jyväskylän puoluekokouksen tapahtumista kirjassaan Porvarihallitus näin:¹⁷⁸

”Keskustapuolueen puoluekokous päätti, että Euroopan unioniin mennään tai ainakaan Ahon hallitusta ei kaadeta. Väyrynen esiintyy EU:n ankarana vastustajana tavalla, josta Keijo Korhonenkin olisi tyytyväinen. Korhonen tosin on päättänyt palata Amerikkaan. Hän moitti suomalaista ilmapiiriä ahdistavaksi. Korhonen on siis lyhyen ja ärhäkän oleskelun jälkeen palaamassa länteen. No, sanotaanhan Kainuun marssissakin, että »raukat vain menköhön merten taa.»

Keskustan puoluekokoukseen kokoontuneille kylä- ja maakuntapäälliköille oman hallituksen kaataminen ja hallituspaikkojen menettäminen on niin hirveä asia, että siinä sivussa menee Euroopan unionin jäsenyyskin. Aho käytti siten taas luottamuskorttia. Hän asetti kaiken yhden kortin varaan: EU-jäsenyyden, hallituksen, pääministeriytensä, oman uransa ja voitti. Ei lainkaan huonosti toimittu. Aho on nyt keskustan kunkku. Luultavasti hän seuraavan sopivan tilaisuuden tulleen huudattaa itsensä puolueen presidenttiehdokkaaksi kunhan on ensin riittävän monta kertaa kieltänyt pyrkivänsä mihinkään. Keskustalaiset lähtevät luultavasti hyvin innokkaasti tekemään työtä Ahon hyväksi.”

Väyrynen erosi keväällä 1993 hallituksesta lähinnä talouspoliittisten linjaerojen vuoksi ja toisaalta keskittyäkseen presidentinvaaleihin. MTK:n pitkäaikainen puheenjohtaja Heikki Haavisto valittiin hänen seuraajakseen. Monet ovat varmasti kysyneet, mikä olisi ollut EU-neuvottelujen tulos, mikäli ulkoministeri Väyrynen ei olisi eronnut hallituksesta keväällä 1993 vaan olisi johtanut neuvottelut itse alusta loppuun?

¹⁷⁷ Aho 10.6.1994

¹⁷⁸ Pokka 1995, s. 254

Saavutettu neuvottelutulos olisi saattanut olla ainakin Väyrysen mielestä parempi, mutta silloin hän olisi joutunut samalla tavalla asemansa vuoksi sidotummaksi omissa lausunnoissaan kuin Aho. Toisaalta hänen asemansa hallituksen ulkoministerinä olisi saattanut parantaa hänen asemiaan presidentinvaaleissa ja jos hänet olisi valittu tasavallan presidentiksi, hänen itse neuvottelemansa jäsenyys sopimuksen hyväksymiseen kohdistuvat paineet olisivat kohonneet suuriksi. Toisaalta Väyrynen on sanonut julkisuudessa, ettei hän olisi tasavallan presidenttinä hyväksynyt niin huonoa neuvottelutulosta, minkä Martti Ahtisaari hyväksyi vaan olisi vaatinut neuvottelujen jatkamista. Näihin kysymyksiin vastaus jää avoimeksi.

Jälkikäteen voidaan myös miettiä, kuinka olisi käynyt, jos puoluekokous ei olisi antanut tukeaan hallituksen toimintalinjalle EU-kysymyksessä. Pääministeri Aho olisi todennäköisesti pyytänyt hallituksensa eroa ja ehdottanut tasavallan presidentille eduskunnan hajottamista. Jos Ahon hallitus olisi kaatunut EU-kysymykseen, olisi tasavallan presidentti Martti Ahtisaari todennäköisesti hajottanut eduskunnan pääministeriä ja eduskunnan puhemiestä kuultuaan, oltaisiin käyty uudet eduskuntavaalit, jonka jälkeen olisi muodostettu uusi hallitus. Toinen vaihtoehto olisi ollut se, että tasavallan presidentti Martti Ahtisaari olisi pyrkinyt muodostamaan uuden enemmistöhallituksen silloisten eduskuntapuolueiden keskuudesta ja uusi hallitus olisi vienyt EU-kysymyksen kansanäänestykseen.

Jos hallituksen hajoamisen jälkeen muodostettu uusi hallitus - silloisten eduskuntapuolueiden tai vaalien jälkeen muodostuvan eduskunnan keskuudesta - olisi vienyt EU-kysymyksen kansanäänestykseen ja keskusta olisi ollut oppositiossa, olisi kansanäänestyksen tulos ollut tällöin todennäköisesti kielteinen.

Väyrynen on paheksunut jälkikäteen sitä, että Pohjoismaiden hallitukset päättivät järjestää EU-kansanäänestykset siten, että Suomen kansa joutui ottamaan asiaan kantaa ensimmäiseksi, vaikka Suomi oli päättänyt hakea EU:n jäsenyyttä vasta Ruotsin jälkeen:¹⁷⁹

“Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitukset pyrkivät aikaansaamaan DOMINO-vaikutuksen. Kun Suomen yleinen mielipide oli myötämielisin EU:iin liittymiselle, vedätettiin muita Pohjoismaita mukaan järjestämällä kansanäänestys ensimmäiseksi täällä. Ruotsin osalta tässä onnistuttiin, mutta Norja jäi ulkopuolelle. Niinpä Suomi ratkaisi sen, että EU:n ns. pohjoinen laajennus toteutui.”

¹⁷⁹ Väyrynen 1997, s. 120-121

Myös Hannele Pokka on arvostellut kansanäänestysten aikataulua:¹⁸⁰

”Suomen EU-kansanäänestyksen sijoittaminen ensimmäiseksi oli puhdasta taktiikkaa. Sillä haluttiin vaikuttaa ennen muuta ruotsalaisten mielipiteeseen. Jos kansanäänestykset olisivat olleet samana päivänä, norjalaiset olisivat äänestäneet luultavasti silloinkin ei ja suomalaiset kyllä. Ruotsalaisten enemmistö olisi saattanut kallistua jäsenyyden hylkäämisen kannalle.”

Väyrynen siis arvioi, että jos Ruotsi ja Norja olisivat sanoneet ”ei” omissa kansanäänestyksissään, varsinkin jos ne olisi pidetty ennen Suomen kansanäänestystä, olisi ainakin Ruotsin mahdollinen kielteinen kanta EU-jäsenyyteen heijastunut myös Suomen kansanäänestyksen tulokseen. Tässä tapauksessa Suomen eduskunta olisi todennäköisesti torjunut jäsenyyden. Pokka arvioi – samoin kuin Väyrynen -, että Suomen kansanäänestyksen ajoittamisella ennen Ruotsin kansanäänestystä ja sen arvioidulla myönteisellä tuloksella pyrittiin varmistamaan se, että myös Ruotsin kansanäänestyksen tulos on myönteinen. Ruotsin kansanäänestyksen kielteinen tulos Suomen myönteisen kansanäänestystuloksen jälkeen, ei olisi välttämättä merkinnyt sen sijaan sitä, että Suomi olisi jättäytynyt EU:n ulkopuolelle. Niin moni kansanedustaja oli julkisesti sitoutunut Suomen kansanäänestyksen tulokseen, ettei heillä olisi ollut enää vaihtoehtoa menetellä toisin. Toisaalta paine sopimuksen hylkäämiseen olisi kohonnut suureksi myös tässä tilanteessa. Näin ollen Suomi ja koko Pohjola olisivat jättäytyneet Väyrysen toiveen mukaisesti EU:n ulkopuolelle.

Väyrynen esitti kesäkuun alussa 1994 Jyväskylässä pitämässään puheiluudessa oman arvionsa siitä, mitä tapahtuisi, jos kaikki jäsenyyttä hakeneet Pohjoismaat jäisivät EU:n ulkopuolelle:¹⁸¹

”Se on mielenkiintoista nähdä, jos käy niin, että Ruotsi, Norja ja Suomi jäävät EU:n ulkopuolelle niin se saattaa synnyttää aivan uudenlaisen tilanteen Euroopassa niin, että unioni ei välttämättä laajenekaan ainakaan pitkään aikaan vaan, että nyt ruvetaankin sitten hakemaan myöskin Itä-Euroopan maille jotain EFTA-maiden, ETA-mallin mukaista järjestelyä ja tällä tavoin tämä koko asetelma saattaa muuttua toiseksi.”

”EU:n ulkopuolella ETA-sopimus olisi voimassa, EU:n ETA:n instituutiotkin toimisivat, koska siellä olisi näinkin useita suurempia maita mukana. Myöskin on muistettava, että ETA-järjestelmä on dynaaminen järjestelmä. Siellä on nimenomaan sovittu tässä ETA-sopimuksessa, että yhteistyötä kehitetään tulevaisuudessa eli se antaa mahdollisuuden myöskin edetä yhdentymisessä niin kuin yhdessä viisaaksi katsomme ja meidän oman systeemimme kannalta oleellinen ero olisi se, että meillä olisi edelleen omat

¹⁸⁰ Pokka 1995, s. 272

¹⁸¹ Väyrynen 6.6.1994 [Neittaanmäki 1996, s. 35-36]

elintarvikemarkkinat, oma maatalouspolitiikka ja me selviäisimme silloin pienemmällä veronmaksajien rahalla, koska meillä olisi käytettävissä myöskin rajasuoja, verotukselliset keinot ja voisimme muutoinkin käyttää kaikkia niitä keinoja, mitä kansallisessa maatalouspolitiikassa on. Se on selvää, että jos me jäämme ulkopuolelle niin meillä on edessämme hyvin perusteellinen maatalouspolitiikan remontti ja meidän täytyy ryhtyä välittömästi keskustelemaan, miten se hoidettaisiin ja uskon, että siitä löydetäisiin kyllä kansallinen yhteisymmärrys, joka turvaisi elintarviketalouden tulevaisuuden.”

Väyrynen harmitteli vielä keväällä 1998 Pohjantähti-lehteen kirjoittamassaan artikkelissa, että keskusta ei ollut käyttänyt sitä mahdollisuutta, mikä sillä oli ollut Pohjoismaiden EU-ratkaisujen suhteen: ¹⁸²

“Jos keskusta – sen Jyväskylässä kokoontunut puoluekokous – olisi tahtonut, Suomi olisi jättäytynyt EU:n ulkopuolelle. Tämän seurausta olisi ollut, ettei Ruotsikaan olisi unioniin liittynyt. Niinpä olisimme molemmat tulleet Norjan rinnalla osaksi Euroopan talousaluetta, johon olisi muodostunut kaksi ’pilaria’ – Euroopan unioni ja Pohjolan yhteisö”. Keskustan johdolla Suomi olisi valinnut ’Kanadan tien’.”

Paavo Väyrynen esitti Jyväskylän puoluekokouksessa oman arvionsa siitä, kuinka puolueen käy, jos se ottaa vastuun Suomen liittymisestä Euroopan unioniin: ¹⁸³

“Maalisvaaleissa - sen jälkeen kun keskusta olisi vienyt erimielisenä Suomen EU:n jäseneksi - meille minun käsitykseni mukaan kävisi hyvin huonosti. Viljelijäväestö protestoisi, ja kuluttajien keskuudessa meitä lyötäisiin kotimaisella tukipaketilla, jota kokoomuskaan ei puolustaisi vaan syyttäisi keskustaa kohtuuttomien tukien rohmuamisesta tuottajaväestölle ja keskustalle tappiollisten vaalien jälkeen EU-sopeutuksen toteuttaisi sinipunahallitus.”

Väyrynen arvioi samassa puheessaan myös tilannetta, jossa keskustan puoluekokous olisi torjunut Suomen EU-jäsenyyden:

“On selvää, että hylkäävä päätös johtaisi siihen, että eduskuntavaalit ja uuden hallituksen muodostaminen aientuisivat noin puolella vuodella. Siksi puoluekokouksen tuleekin arvioida, kumpi näistä vaihtoehdoista olisi parempi myös ajatellen keskustan vaalimenestystä ja meidän mahdollisuuksiamme olla mukana vaalien jälkeisessä hallituksessa.

Arvioni on, että EU-vaaleissa menestyisimme hyvin, ja olisimme näin ollen mukana myös seuraavassa hallituksessa. Sosialidemokraateille EU-vaalit olisivat sen sijaan vaikeat, sillä suuri osa - ehkä kolmannes - heidän äänestäjäkunnastaan vastustaa EU-jäsenyyttä.”

Myös Esko Aho on esittänyt mielipiteensä “toisesta vaihtoehdosta”. Hän yhtyy syksyllä 1996 ilmestyneessä kirjassaan Tulevaisuus on tehtävä Väyrysen arvioon, että edessä

¹⁸² Väyrynen 1998, s. 6

¹⁸³ Väyrynen 18.6.1994

olisivat olleet ennenaikaiset eduskuntavaalit: ¹⁸⁴

“Keskustan osalta ratkaisu huipentui kesäkuussa 1994 pidettyyn puoluekokoukseen Jyväskylässä. Puoluekokous sai ottaa, tai joutui ottamaan kantaa siihen antaako se tukensa neuvotellun liittymissopimuksen ja siihen liittyvän kansallisen ratkaisun viemiselle kansanäänestykseen. Jokainen tiesi, että kielteinen kanta olisi johtanut hallituksen kaatumiseen ja todennäköisesti uusiin vaaleihin heti kesän jälkeen.”

Syksyllä 1998 ilmestyneessä Pääministeri –teoksessaan Esko Aho jatkaa asian pohtimista. Hän arvioi – toisin kuin Väyrynen -, että keskusta ei olisi todennäköisesti ollut mukana uudessa hallituksessa: ¹⁸⁵

“Entä jos keskusta olisi Jyväskylässä valinnut toisin ja asettunut kaikella voimallaan Euroopan unionin jäsenyyttä vastaan? Se olisi varmasti vienyt hallituksen välittömään eroon. Tilalle olisi todennäköisesti syntynyt kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien yhteistyön varaan rakentuva hallitus. Jää ikuisiksi arvoitukseksi, miten liittymissopimuksen olisi siinä tapauksessa käynyt kansanäänestyksessä ja olisiko vuonna 1991 valitusta eduskunnasta löytynyt tarvittava kahden kolmasosan määränemmistö jäsenyyden puolelle vai olisiko EU-ratkaisu johtanut ennenaikaisiin vaaleihin.”

Mielenkiintoisinta tässä Ahon arviossa on se, että hänkin arvioi – samoin kuin Väyrynen -, että jäsenyys sopimus ei olisi välttämättä tullut kansanäänestyksessä hyväksytyksi, ellei keskusta olisi vienyt ratkaisua sinne. Tämä on jäsenyyttä kannattaneiden suunnalta uutta, sillä keskustan puoluekokouksessa monien jäsenyyden kannattajien pääargumentti oli nimenomaan se, että Suomi liittyy joka tapauksessa EU:iin keskustan kannasta riippumatta.

Jos keskusta olisi siis kaikella voimallaan asettunut vastustamaan EU-jäsenyyttä, voidaan lähes varmuudella sanoa, että sopimuksen hyväksymiseen tarvittua 2/3 eduskuntaenemmistöä ei olisi syntynyt. Vahvoin perustein voidaan lisäksi olettaa, että kansanäänestyksenkin tulos olisi ollut tuolloin toinen.

Esko Aho on myöhemmin puolustellut toimintaansa EU-kysymyksessä ja kertonut, miksi hän ilmoitti ennen puoluekokousta eroavansa puolueen puheenjohtajan tehtävistä, jos keskusta ei tue hallituksen valitsemaa EU-linjaa: ¹⁸⁶

“Jotkut suurten ratkaisujen hetket ovat niin jännittäviä, että on täysi työ hillitä itsensä. Minulle Jyväskylän puoluekokouksen päätös ei ollut sellainen. Jo edellisellä viikolla kävin tulevaisuuden vaihtoehdot huolellisesti lävitse. Jos hallitusryhmä saisi luottamuslauseen, olin valmis jatkamaan puolueen johdossa. Jos taas ei, keskustasta tulisi ei-EU-puolue ja

¹⁸⁴ Aho 1996, s. 196

¹⁸⁵ Aho 1998, s. 134-135

¹⁸⁶ Aho 1996, s. 196-197

johto olisi valittava sen mukaisesti. Keskusta tarvitsi vaikeassa asiassa selkeän valinnan suuntaan tai toiseen. Jos vastustava kanta olisi voittanut, keskusta olisi johdollani jäänyt pahaan poliittiseen akanvirtaan.

Kerroin asenteeni etukäteen, hyvässä tarkoituksessa. En edes ajatellut painostavani ketään. Oli niin itsestään selvää, että en olisi ollut uskottava puoluejohtaja, jos kokous olisi asettunut vastustamaan valtuuksien antamista EU-ratkaisun viemiselle kansanäänestykseen. Voi vain kuvitella, mikä sekasorto siitä olisi tullut, jos olisin kertonut aikomuksistani vasta EU-päätöksen jälkeen.”

Lupasin tutkimuksen alussa pohtia tässä johtopäätösluvussa vielä EU-prosessiin keskeisesti vaikuttaneiden henkilöiden valtopoliittisia motiiveja.

Väyrynen sanoi Jyväskylän puoluekokouksessa, että puolue olisi voinut yhdistää oman etunsa maan etuun torjumalla EU-jäsenyyden. Seuraavissa eduskuntavaaleissa keskusta olisi hänen mukaansa voittanut ja säilyttänyt asemansa hallituspolitiikan johdossa. Myös Aho puhui Jyväskylässä puolueen ja maan edusta, jos ne joutuisivat ristiriitaan, olisi maan edun ratkaistava, hän sanoi. Pääministeri -kirjassaan Aho arvelee, että EU-jäsenyyden torjumisesta keskusta olisi saanut vain tilapäistä hyötyä.

Olisi mielenkiintoista tietää, kuinka Esko Aho alun perin maan, puolueen ja oman etunsa laski?

Missä mielessä EU-jäsenyys oli Ahon mielestä maan edun vaatima? Uskoiko hän, että jäsenyyden hyväksyminen olisi pitkän päälle eduksi (myös) puolueelle? Mitä hän laski itse voittavansa? Oliko kysymys vain siitä, että hän saisi olla pääministerinä vaalikauden loppuun saakka vai laskiko hän saavansa itselleen valtiomiehen sädekehää myöhempiä aikoja ajatellen? Oliko joku - lähinnä kysymykseen tulee Mauno Koivisto - luvannut Aholle, että keskusta pääsee seuraavaan hallitukseen, jos puolue turvaa Suomen liittymisen unioniin? Tähän viittaa Helsingin Sanomissa 20.9.1998 julkaistu Saska Snellmanin artikkeli, jossa kerrotaan: ¹⁸⁷

“Eduskuntavaalien jälkeen seuraavaa hallitusta muodostettaessa Koivisto ajoi punamultaa ja Ahoa hallitukseen, mutta Ahtisaari tuki kokoomusta ja Viinasta.”

Olivatpa Ahon laskelmat tuolloin mitkä tahansa, yksi asia on ainakin selvä: keskusta hävisi vuoden 1995 eduskuntavaalit osittain juuri EU-ratkaisun seurauksena ja joutui oppositioon. Johtopäätöksenä ja yhteenvetona voidaan siis todeta, että puolueen jäsenistön toiminta epäonnistui suhteessa tavoitteeseen – EU-jäsenyyden torjumiseen -, mutta myös puoluejohdon tavoite – hegemonia-aseman säilyttäminen - epäonnistui.

¹⁸⁷ Snellman 20.9.1998

LÄHDELUETTELO

1. Artikkelit

- Aho, Esko. ”Aho satoi asemansa keskustan johdossa puolueen EU-kantaan.” Uutinen Helsingin Sanomissa 10.6.1994.
- Snellman, Saska. Presidenttien hiljainen linja. Artikkelit Helsingin Sanomissa 20.9.1998.
- von Wright, Georg Henrik. Determinism and the Study of Man. Artikkelit Juha Mannisen ja Raimo Tuomisen toimittamassa kirjassa *Essays and Understanding*, s. 415-435. D. Reidel, Dordrecht 1976.
- von Wright, Georg Henrik. Niin kutsutusta praktisesta päättelystä. Artikkelit Sosiologia-lehdessä 3/1971, s. 99-111. Westermarck-seura, Tampere 1971. Suomentanut Timo Alanko.
- Väyrynen, Paavo. Euroopan unioniin vai Pohjolan yhteisöön? Artikkelit Vastuu Suomesta ry:n julkaisemassa kirjassa *Ei EU-jäsenyydelle*, s. 41-55. Vastuu Suomesta ry, Helsinki 1994.
- Väyrynen, Paavo. EU-viivytyks edistäisi kansallista sopua. Kolumni Helsingin Sanomissa 14.4.1994.
- Väyrynen, Paavo. Keskusta jälleen ratkaisijan paikalla. Artikkelit Pohjantähti-lehdessä 2/1998, s. 5-9. Suomen Puolesta ry, Saarijärvi 1998.
- Väyrynen, Paavo. ”Miksi neuvottelutulos ei kelpaa?” Haastattelu Suomen Kuvalehdessä

6.5.1994.

Väyrynen, Paavo. "Paavo Väyrynen löi lyttyyn Suomen EU-sopimuksen." Uutinen Helsingin Sanomissa 13.4.1994.

Väyrynen, Paavo. "Tukipaketin vaihtoehto on selvä 'ei' EU:lle." Uutinen Keski-suomalaisessa 7.6.1994.

Väyrynen, Paavo. Vaikea valinta. Kolumni Turun Sanomissa 4.3.1994.

Väyrynen, Paavo. "Väyrynen käänsi selkänsä EU:lle." Sanomalehtien Uutistoimiston haastattelu Keski-suomalaisessa 25.5.1994.

2. Kirjat

Aho, Esko. Pääministeri. Otava Oy, Keuruu 1998.

Aho, Esko. Tulevaisuus on tehtävä. Otava Oy, Keuruu 1996.

Aristoteles. Retoriikka. Gaudeamus, Tampere 1997. I ja II kirjan suomentanut Paavo Hohti, III kirjan Päivi Myllykoski. Selitykset laatinut Juha Sihvola.

Aro Pekka O., Impiö Pekka, Kempainen Reijo. Euroopan unioni - perusteos. Vientipaino Oy, Helsinki 1994.

Economic and Monetary Union - Finnish Options and National Decision Making. Oy Edita Ab, Helsinki 1997.

Eco, Umberto. Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään. Vastapaino, Tampere 1995.

Ekholm, Kai. Tee Gradu! - Graduntekijän selviytymisopas. Teknolit Oy, Saarijärvi 1997.

Eurooppa-tiedon käsikirja. Euroopan komission Suomen edustusto, Helsinki 1996.

Haaparanta Leila, Niiniluoto Ilkka. Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopiston Filosofian laitos, 1986.

Hirsjärvi Sirkka, Remes Pirkko, Sajavaara Paula. Tutki ja Kirjoita. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1997.

Hämäläinen Unto, Ovaska Terho. Lännettymisen lyhyt historia. WSOY, Juva 1998.

Kekkonen, Urho. Tamminiemi. Weilin+Göös, Espoo 1980.

Koivisto, Mauno. Kaksi kautta I. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1994.

Koivisto, Mauno. Historian Tekijät - Kaksi kautta II. Kirjayhtymä Oy, Helsinki 1995.

Michels, Robert. Puoluelaitos nykyajan demokratiassa. WSOY, Juva 1986 [1925]. Suomentanut Timo Kyntäjä.

- Mitä Missä Milloin - Kansalaisen vuosikirja 1995. Otava, Keuruu 1994.
- Niiniluoto, Ilkka. Tieteellinen päättely ja selittäminen. Otava, Keuruu 1983.
- Paasio, Pertti. Punatulkku ja sikarodeo. Gummerus, Jyväskylä 1998.
- Palonen, Kari. Tekstistä politiikkaan. Vastapaino, Hämeenlinna 1988.
- Palonen Kari, Summa Hilikka (toim.). Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino, Tampere 1996.
- Perelman, Chaïm. Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere 1996 [1977].
- Pokka, Hannele. Porvarihallitus. WSOY, Juva 1995.
- Rahaliitto ja Suomi - talouden haasteet. Emu-asiantuntijatyöryhmän raportti. Oy Edita Ab, Helsinki 1997.
- Sundberg, Jan. Partier och partisystem i Finland. Schildts Förlags Ab, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1996.
- Toulmin, Stephen. The Uses of Argument. Cambridge University Press, Cambridge 1994 [1958].
- Tuomioja, Erkki. Markka vai euro? Hakapaino Oy, Helsinki 1997.
- Uimonen, Risto. Nuori pääministeri. WSOY, Juva 1995.
- Volanen, Risto. On conditions of decision making - A study of the conceptual foundations of administration. University of Jyväskylä, Jyväskylä 1977.
- von Wright, Georg Henrik. Filosofisia tutkielmia. Kirjayhtymä, Juva 1985.
- von Wright, Georg Henrik. Tieteen filosofian kaksi perinnettä. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja, No 1 1970.
- Väyrynen, Paavo. On muutoksen aika 2. WSOY, Juva 1993 [2].
- Väyrynen, Paavo. On totuuden aika 2. WSOY, Juva 1993 [1].
- Väyrynen, Paavo. Paneurooppa ja uusidealismi. Otava, Keuruu 1997.
- Väyrynen, Paavo. Suomen puolueettomuus uudessa Euroopassa - Kansallinen doktriini ympäristön murroksessa. Otava, Keuruu 1996.

3. Opinnäytteet

- Aarnio, Eeva. Toimijakonseptiot suomalaisten puolueiden periaate- ja yleisohjelmissa. Näkökulmia poliittisten kielten muutoksiin 1960-luvulta 1990-luvulle. Valtio-opin liseniaatti -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, 1994.
- Anttonen, Ulla. Keskustalaivan kippari. Puheenjohtajafiguurit puoluekokouksen kannatuspuheissa. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, 1995.
- Juntunen, Timo. Kyllä vai njet? Suomen Kuvalehden ja julkisesta sektorista

riippumattomien EU-kannattajien argumentaation analyysi retorisesta ja strategisesta perspektiivistä. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, 1996.

Neittaanmäki, Petri. Suomen Keskusta ja EU-jäsenyys - Linjariita Esko Ahon ja Paavo Väyrysen välillä. Valtio-opin proseminarityö. Jyväskylän yliopisto, 1996.

Räsänen, Iisa. "Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten." Jyväskylän yliopistopaino, 1997.

4. Suomen Keskustan julkaisut

Puoluekokousasiakirja. Suoraa kansanvaltaa. Suomen Keskusta rp:n 63. puoluekokous Porissa 15.-17.6.1990. Satakunnan Painotalo Oy 1990.

Puoluekokousasiakirja. Ihmisten keskellä - Ihmisten kesken. Suomen Keskusta rp:n 64. puoluekokous Kokkolassa 5.-7.6.1992. KP-Paino, Ylivieska 1992.

Puoluekokousasiakirja. Suomen Keskusta rp:n ylimääräinen puoluekokous Helsingissä 19.6.1993. Painopaikkaa ei mainittu, 1993.

Puoluekokousasiakirja. Vihreyden voimassa on Suomen tulevaisuus. Suomen Keskusta rp:n 65. puoluekokous Jyväskylässä 17.-19.6.1994. Satakunnan Painotuote Oy, Kokemäki 1994.

Suomen Keskustan vuosikirja 1989. Satakunnan Painotalo Oy, Kokemäki 1990.

Suomen Keskustan vuosikirja 1990. Satakunnan Painotalo Oy, Kokemäki 1991.

Suomen Keskustan vuosikirja 1991. Kp-Paino, Ylivieska 1992.

Suomen Keskustan vuosikirja 1992. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1993.

Suomen Keskustan vuosikirja 1993. Painopaikkaa ei mainittu, 1994.

Suomen Keskustan vuosikirja 1994. Satakunnan Painotuote Oy, Kokemäki 1995.

5. Puheet ja poliittiset kannanotot keskustan kokouksissa

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous Jyväskylässä, hotelli Laajavuoressa 15.-16.4.1989

- puheenjohtaja, kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 15.4.1989
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluehallituksen kokous 19.10.1989

- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan syyskokous Helsingissä, Osuuspankkiopistolla 25.-26.11.1989

- puheenjohtaja, kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 25.11.1989
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous Heinolassa, Kymenkartanon koululla 28.-29.4.1990

- puheenjohtaja, kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 28.4.1990
- kansanedustaja Esko Ahon puheenvuoro 29.4.1990
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluekokous Porissa, Urheilutalolla 15.-17.6.1990

- puheenjohtaja, kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 16.6.1990
- kansanedustaja, puheenjohtaja Esko Ahon puheenvuoro 16.6.1990
- kansanedustaja, puheenjohtaja Esko Ahon puheenvuoro 17.6.1990
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluehallituksen kokous 20.9.1990

- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan syyskokous Varkaudessa, Warkaussalissa 24.-25.11.1990

- puheenjohtaja, kansanedustaja Esko Ahon puheenvuoro 24.11.1990
- kokouksen poliittinen kannanotto

Ylimääräinen puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokous Helsingissä,
Wanhassa Satamassa 25.4.1991

- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous Rovaniemellä, Lapin korkeakoulun Fellman salissa
27.-28.4.1991.

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 27.4.1991
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan syyskokous Järvenpäässä, Järvenpää-talolla 23.-24.11.1991

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 23.11.1991

- kokouksen poliittinen kannanotto

Ylimääräinen puoluevaltuuskunnan ja eduskuntaryhmän yhteiskokous Espoossa, Dipolissa 29.2.1992.

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 29.2.1992 (I)
- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 29.2.1992 (II)
- oikeusministeri Hannele Pokan puheenvuoro 29.2.1992
- eduskuntaryhmän puheenjohtaja Seppo Kääriäisen puheenvuoro 29.2.1992
- ulkoministeri Paavo Väyrysen puheenvuoro 29.2.1992 (I)
- ulkoministeri Paavo Väyrysen puheenvuoro 29.2.1992 (II)
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous Savonlinnassa, hotelli- ja ravintolaoppilaitos Paviljongissa 25.-26.4.1992

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 25.4.1992
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluekokous Kokkolassa, Jäähallissa 5.-7.1992

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 6.6.1992
- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 7.6.1992
- ulkoministeri Paavo Väyrysen puheenvuoro 6.6.1992
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan syyskokous Seinäjoella, Törnävän ammattioppilaitoksessa 28.-29.11.1992

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 28.11.1992 (I)
- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 28.11.1992 (II)
- ulkoministeri Paavo Väyrysen puheenvuoro 28.11.1992
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous Helsingissä, hotelli Haagassa 24.4.1993

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 24.4.1993
- ulkoministeri Paavo Väyrysen puheenvuoro 24.4.1993

- kokouksen poliittinen kannanotto

Ylimääräinen puoluekokous Helsingissä, Messukeskuksessa 19.6.1993

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 19.6.1993 (I)
- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 19.6.1993 (II)
- kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 19.6.1993
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan syyskokous Hämeenlinnassa, hotelli Rantasipi Aulangolla 27.-28.11.1993

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 27.11.1993
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan vuosikokous Torniossa, Joentalolla 23.-24.4.1994

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 23.4.1994
- kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 24.4.1994
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluekokouksen kannanotto Jyväskylän messukeskuksessa 17.-19.6.1994.

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 17.6.1994
- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 18.6.1994 (I)
- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 18.6.1994 (II)
- ulkoasianministeri Heikki Haaviston puheenvuoro 17.6.1994
- kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 18.6.1994 (I)
- kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 18.6.1994 (II)
- Helsingin piirin puheenjohtaja Timo Laanisen puheenvuoro 18.6.1994
- NKL:n puheenjohtaja Olli Riikosen puheenvuoro 18.6.1994
- varapuheenjohtaja, kansanedustaja Olli Rehnin puheenvuoro 18.6.1994
- puoluekokousedustaja Risto Volasen puheenvuoro 18.6.1994
- kokouksen poliittinen kannanotto

Puoluevaltuuskunnan syyskokous Iisalmessa, kulttuurikeskuksessa 26.-27.11.1994

- puheenjohtaja, pääministeri Esko Ahon puheenvuoro 26.11.1994 (I)

- Vastuu Suomesta ry:n puheenjohtaja, päätoimittaja Kari Hokkanen 26.11.1994
- kokouksen poliittinen kannanotto

6. Muut puheet

- ulkoministeri Paavo Väyrysen puheenvuoro Paasikiviseurassa 27.11.1992
- kansanedustaja Paavo Väyrysen puheenvuoro 6.6.1994 Vastuu Suomesta ry:n puhe- ja keskustelutilaisuudessa Jyväskylässä, hotelli-ravintola Priimuksessa 6.6.1994 (sisältyy opinnäytetyöhön: Neittaanmäki, Petri. Suomen Keskusta ja EU-jäsenyys - Linjariita Esko Ahon ja Paavo Väyrysen välillä. Valtio-opin proseminarityö. Jyväskylän yliopisto, 1996.)

LIITTEET

- Suomen yhdentymispolitiikkaan liittyvä järjestökysely Suomen Keskusta r.p:n perusosastoille. Kysymykset ja vastaukset, lähetetty tammikuussa 1992.
- Hallituksen periaatepäätös eduskunnalle Euroopan yhteisön jäsenyydestä annettavaksi tiedonannoksi. Keskustan puoluevaltuuskunnan hyväksymä kannanotto, Espoo 29.2.1992.
- Aloitteelliseen EU-politiikkaan. Keskustan puoluevaltuuskunnan hyväksymä ponsilauselma, Iisalmi 27.11.1994.

SUOMEN YHDENTYMISPOLITIikkaAN LIITTYVÄ JÄRJESTÖKYSELY
SUOMEN KESKUSTA R.P:N PERUSOSASTOILLE

Vastausprosentti: 48,0

Vastauksia: 1897

Vastausten käsittelyyn
osallistujia: n. 18.800

VASTAUKSET

1. Suomen tulevien yhdentymisratkaisujen kannalta olennaista on, miten ne vaikuttavat seuraaviin asioihin (mainitkaa korkeintaan 3):

- a) ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikka
- b) yleinen talouspolitiikka
- c) teollisuus
- d) maatalous
- e) aluepolitiikka
- f) sosiaaliturva
- g) ympäristö
- h) ulkomaankauppa
- i) kansallinen päätöksenteko
- j) muu:

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	1326	69,9
B)	194	10,2
C)	92	4,8
D)	1663	87,7
E)	471	24,8
F)	694	36,6
G)	52	2,7
H)	148	7,8
I)	855	45,1
J)	10	0,5

2. Vastaako ETA-sopimus Suomen yhdentymispolitiikan tavoitteita mielestänne:

- a) erinomaisesti
- b) kohtuullisesti
- c) riittämättömästi

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	457	24,1
B)	1279	67,4
C)	85	4,5

3. Uskotteko, että liittyminen EY:n täysjäseneksi vaikuttaisi pitkällä tähtäimellä maamme talouteen ja yhteiskuntapolitiikkaan:

- a) erittäin myönteisesti
- b) myönteisesti
- c) ei vaikuttaisi lainkaan
- d) kielteisesti
- e) erittäin kielteisesti

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	2	0,1
B)	375	19,8
C)	103	5,4
D)	1017	53,6
E)	345	18,2

4. Jos Suomi päättää hakea EY:n täysjäsenyyttä, pitääkö maamme asettaa tavoitteeksi jäsenyyteen liittyvien tiettyjen poikkeuksien saaminen:

- a) kyllä
- b) ei

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	1856	97,8
B)	8	0,4

5. Jos Suomi päättää hakea EY:n täysjäsenyyttä, luetelkaa ne kolme (3) tärkeintä aluetta, joissa maamme tulee pyrkiä poikkeus- tai siirtymäkausijärjestelyihin:

- a) ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikka
- b) yleinen talouspolitiikka
- c) teollisuus
- d) maatalous
- e) aluepolitiikka
- f) sosiaaliturva
- g) ympäristö
- h) muu:

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	1405	74,1
B)	148	7,8
C)	68	3,6
D)	1851	97,6
E)	1061	55,9
F)	896	47,2
G)	99	5,2
H)	88	4,6

6. Suomi käy mahdollisen EY-hakemuksen lähettämisen jälkeen neuvottelut jäsenyyden ehdoista EY:n kanssa. Pitäisikö näin saavutettava neuvottelutulos alistaa mielestänne kansanäänestykseen:

- a) kyllä
- b) ei

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	1698	89,0
B)	162	8,5

7. Pystyykö Suomi käsityksenne mukaan parhaiten vaikuttamaan Euroopan kehitykseen ja omaan toimintaympäristöönsä:

- a) EY:n jäsenenä
- b) EY:n ulkopuolella

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	651	34,3
B)	927	48,9

8. Onko mielestänne Suomen:

- a) pysyttävä ETA-ratkaisussa ja olla hakematta EY-jäsenyyttä
- b) haettava EY-jäsenyyttä ilman ehtoja
- c) haettava EY-jäsenyyttä tietyillä ehdoilla
- d) ei kantaa

VASTAUKSET:

	määrä	% vastanneista
A)	999	52,7
B)	27	1,4
C)	851	44,9
D)	20	1,0

PIIRIKOHTAISET VASTAUKSET KYSYMYKSEEN 8.

Onko mielestänne Suomen:

- a) pysyttädyttävä ETA-ratkaisussa ja olla hakematta EY-jäsenyyttä
 b) haettava EY-jäsenyyttä ilman ehtoja
 c) haettava EY-jäsenyyttä tietyillä ehdoilla
 d) ei kantaa

	A	%	B	%	C	%	D	%	YHT.
Helsinki	1	9,1	1	9,1	9	81,8			11
Uusimaa	44	64,7	2	2,9	22	32,4			68
Vars-Suomi	48	55,2	1	0,1	38	43,7			87
Satakunta	97	74,0			29	22,1	5	3,8	131
E.-Häme	30	58,8			21	41,2			51
Päi.-Häme	6	27,3			15	68,2	1	4,5	22
Poh.-Häme	40	62,5	1	1,6	23	35,9			64
Kymenlaak.	25	44,6	1	1,8	28	50,0	2	3,6	56
Karjala	45	56,3	3	3,8	31	38,8	1	1,3	80
Et.-Savo	41	46,1	1	1,1	45	50,6	2	2,2	89
It.-Savo	23	42,6			31	57,4			54
P.-Karjala	49	43,8	5	4,5	58	51,8			112
Kuopio	33	37,5	3	3,4	52	59,1			88
Ylä-Savo	26	57,8	1	2,2	18	40,0			45
Keski-Suo.	70	64,8	2	1,9	36	33,3			108
Et.-Pohj.	88	66,7			44	33,3			132
Kes.-Pohj.	7	35,0			13	65,0			20
Pohj.-Pohj.	64	42,1	1	0,7	84	55,3	3	2,0	152
Kainuu	62	73,8			20	23,8	2	2,4	84
Lappi	25	32,5	1	1,3	50	64,9	1	1,3	77
Peräpohjola	17	28,3	3	5,0	40	66,7			60
Keskustan.	134	58			94	40,7	3	1,3	231
NKL	23	35,4	1	1,5	41	63,1			65
KOL	1	10,0			9	90,0			10
	999	52,7%	27	1,4%	851	44,9%	20	1,0%	1897

**LIITE SUOMEN YHDENTYMISPOLITIIKKAAN LIITTYVÄN JÄRJESTÖKYSELYN
TULOKSIIN:**

Virallisen tuloksen julkistamisen jälkeen saapuneet vastaukset viimeisen kysymyksen osalta;

Onko mielestänne Suomen:

- a) pysyttädyttävä ETA-ratkaisussa ja olla hakematta EY-jäsenyyttä
- b) haettava EY-jäsenyyttä ilman ehtoja
- c) haettava EY-jäsenyyttä tietyillä ehdoilla
- d) ei kantaa

Myöhässä saapuneet vastaukset omana kokonaisuutenaan

A:	138 kpl	46.0 %
B:	10 kpl	3.3 %
C:	144 kpl	48.0 %
D:	8 kpl	2.7 %

yhteensä 300 kpl

Kyselyn kokonaistulos kaikki saapuneet vastaukset huomioituna:

A:	1 137 kpl	51.7 %
B:	37 kpl	1.7 %
C:	995 kpl	45.3 %
D:	28 kpl	1.3 %

yhteensä 2 197 kpl

HALLITUKSEN PERIAATEPÄÄTÖS EDUSKUNNALLE EUROOPAN YHTEISÖN JÄSENYYDESTÄ ANNETTAVAKSI TIEDONANNOKSI

Hallitus on päättänyt, että Suomi hakee Euroopan yhteisön jäsenyyttä, jos eduskunta hyväksyy tässä tiedonannossa ilmaistun hallituksen kannan.

Euroopan murros on lopettanut kylmän sodan kahtiajaon maanosassamme. ETKY-maat rakentavat yhtenäistä Eurooppaa yhteisesti hyväksytyiltä arvoperustalta. Euroopan yhteisöstä on tullut koko Euroopan poliittisen ja taloudellisen kehityksen kannalta keskeinen tekijä.

Suomelle keskeisistä viiteryhmistä, Pohjoismaista ja EFTA-maista, Itävalta ja Ruotsi ovat hakeneet EY:n jäsenyyttä. Sveitsin hallitus on asettanut jäsenyyden tavoitteekseen ja kysymys on esillä myös muissa EFTA-maissa. Euroopan talousalueen muodostaminen on Suomelle tärkeää, mutta se uhkaa jäädä väliaikaiseksi ratkaisuksi. Näin muuttuneessa tilanteessa se ei voi täysinmääräisesti turvata Suomen etuja.

Uudessa tilanteessa Suomen kansalliset edut näyttävät olevan parhaiten turvattavissa Euroopan yhteisön jäsenenä.

Suomen talouselämän kannalta on välttämätöntä, että sillä on yhdenvertaiset toimintaedellytykset kilpailijoidensa kanssa päämarkkinoillaan. Myös yhteiskunnan kansalaisilleen tarjoaman sosiaaliturvan sekä palvelujen ylläpitäminen ja kehittäminen riippuvat viime kädessä talouden kantokyvystä.

Suomen kansalaisille ja suomalaisille yhteisöille EY-jäsenyys tarjoaa yhdenvertaisen aseman muiden yhteisömaiden kanssa sekä tasavertaiset mahdollisuudet

osallistua tutkimus-, koulutus-, kulttuuri- ja muuhun yhteistyöhön.

Yhteisön jäsenenä Suomi voi tasavertaisesti osallistua päätöksentekoon kaikilla yhteisön toimialoilla. Tämä koskee yhteisön tulevan kehityksen suuntaviivoja, uusien säännösten luomista ja vanhojen muuttamista sekä yhteistyöedellytyksiä ympäristönsuojeluun, sosiaali- ja terveystalouteen, tutkimukseen, koulutukseen, työelämään, kuluttajansuojeluun, tasa-arvoon ja yhteiskuntapolitiikan muihin lohkoihin liittyvissä kysymyksissä. Osallistumalla päätöksentekoon voimme myös parhaiten tukea kestävästä kehityksestä ja korkeasta normitasosta, mitkä ovat yhteisönkin omaksumia periaatteita. Samoin voimme tukea sosiaalisten miniminormien vahvistamista Euroopan yhteisössä.

EY-jäsenyys edellyttää Suomelta yhteisön voimassaolevan säännösten ja menettelytapojen, poliittisen yhteistyön saavutetun tason sekä yhteisön peruskirjoissa mainittujen tavoitteiden hyväksymistä.

Neuvotteluissa pyritään saamaan aikaan sellaiset liittymisehdot ja järjestelyt, jotka ovat tarpeen Suomen erityisolosuhteiden huomioon ottamiseksi. EY-jäsenyyteen sopeutumista helpotetaan lisäksi kansallisilla toimenpiteillä.

Euroopan yhteisöstä kehittyy Euroopan unioni, jonka ulko- ja turvallisuuspolitiikka kattaa periaatteessa kaikki turvallisuuteen liittyvät kysymykset. Sen tavoitteena ovat yhteisten arvojen, perusetujen ja itsenäisyyden takaaminen, jäsenten kaikinpuolisen turvallisuuden vahvistaminen, rauhan ylläpitäminen ja kansainvälisen yhteistyön edistäminen sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittaminen. Jäsenmaita velvoittavat keskinäinen solidaarisuus ja yhteisten tavoitteiden edistäminen.

Suomi tukee EYK:in periaatteiden kuten ihmisoi-
keuksien, demokratian ja oikeusvaltion vahvistamista ja
yhtenäisen Euroopan rakentamista. Muuttuneessa Euroo-
passa, jossa ei ole enää kylmän sodan kahtiajakoa, Suo-
men puolueettomuuden ydintä voidaan luonnehtia soti-
laalliseksi liittoutumattomuudeksi ja itsenäiseksi puo-
lustukseksi. Tämän politiikan keskeinen tavoite on Poh-
jois-Euroopan vakauden ja turvallisuuden ylläpitäminen
ja vahvistaminen. Tätä tavoitetta tukevat naapu-
ruussuhteiden kehitys Venäjän kanssa, Pohjoismaiden yh-
teisön vahvistuminen sekä Itämeren yhteistyön luominen.

Maastrichtin sopimuksessa yhteisön piiriin hyväksyttiin
puolustuspoliittisen yhteistyön kehittäminen. Sen läh-
tökohtana on jäsenmaiden turvallisuus- ja puolustuspo-
liittisten perusratkaisujen kunnioittaminen. EY:n ta-
voitteena on erityisesti kriisinhallintavalmiuksien ke-
hittäminen, jossa välineenä voidaan käyttää Länsi-Eu-
roopan unionia (WEU). Uusia ratkaisuja puolustusyhteis-
työn sisällöstä harkitaan vuonna 1996.

Suomen lähtökohtana Euroopan yhteisössä on itsenäinen
puolustus. Suomi ylläpitää turvallisuusympäristöönsä
nähdessä uskottavaa kansallista puolustuskykyä. WEU:n
jäsenyys ei ole EY-jäsenyyden edellytys. Suomen ratkai-
sut jatkossa riippuvat siitä, millä tavoin WEU:n asema
Euroopan yhteisön ulko- ja turvallisuuspolitiikan to-
teuttajana muotoutuu.

EY-jäsenyys edellyttää, että inflaatio ja korot saadaan
alhaiselle tasolle, valuuttakurssi säilytetään vakaana
sekä julkisen talouden alijäämä ja velka rajoitetaan
mahdollisimman pieneksi. Hallitus selvittää talous- ja
rahaunionin eri vaiheiden vaikutukset Suomen kansanta-
louteen ja päättää tarvittavista talouspoliittisista
toimenpiteistä.

Kansantalouden saattamiseksi EY:n jäsenyyden edellyttä-
mään kuntoon ja teollisuuden kilpailukykyyn parantami-
seksi laaditaan kattava talous- ja teollisuuspo-

liittinen ohjelma, jota toteuttamalla nostetaan teollisuuden ja viennin osuutta kansantaloudessa, kehitetään verorakennetta yhteisön verorakenteen suuntaan, parannetaan P&K-teollisuuden toimintaedellytyksiä, sopeutetaan julkisen sektorin kehitystä taloudelliseen kehitykseen, lisätään joustavuutta työelämässä ja parannetaan muutenkin talouselämän toimivuutta.

EY:n tullijärjestelmään siirryttäessä pyritään teollisuuden etujen turvaamiseksi tarvittavin osin neuvottelemaan siirtymäjärjestelyjä. Maatalousperäisestä raaka-aineesta riippuvaisen elintarviketeollisuutemme kilpailuedellytykset pyritään turvaamaan luomalla sille tasavertainen asema kilpailijoihin nähden raaka-aineen saatavuuden ja hinnan osalta. Neuvotteluissa pyritään turvaamaan mahdollisuudet jatkaa ja kehittää Suomelle tärkeitä taloudellista yhteistyötä Venäjän ja erityisesti sen Suomeen rajoittuvien alueiden kanssa.

Suomelle on elintärkeää, että pystymme EY:n jäsenenäkin mahdollisimman täysimääräisesti hyödyntämään uusiutuvia luonnonvarojamme. Erityisen tärkeää on se, että voimme käyttää metsien kasvua teollisuuden raaka-aineena ja energianlähteenä. Suomen pohjoisen luonnon haavoittuvuus ja erityinen herkkyys saastumisen vaikutuksille on otettava huomioon arvioitaessa EY:n suojelutoimien vaatimustasoa Suomen olojen kannalta. Korkea vaatimustaso ympäristönsuojelussa sekä ympäristönäkökohtien sisällyttäminen muuhun yhteisöpolitiikkaan ovat Suomen lähtökohtia.

EY:n maatalouspolitiikan lähtökohtiin kuuluu, että vähemmän suotuisilla maatalousalueilla tarvitaan erityisjärjestelyjä. Yhteisö on kiinnittänyt erityistä huomiota maatalouden merkitykseen alueiden elinvoiman säilyttäjänä ja maatalousväestön tulotason turvaajana. Suomi pyrkii siihen, että nämä tavoitteet toteutuvat myös Suomessa.

Suomen kylmästä ilmastosta ja muista luonnonolosuhteista johtuen keskeisiä neuvottelutavoitteita Suomelle ovat maatalouden tuotantomahdollisuuksien säilyttäminen ja EY:n aluetukijärjestelmän kehittäminen pohjoiset olosuhteet huomioonottavaksi.

Perustan maatalouden kansallisille toimenpiteille luonon elinkeinon kansantaloudellisen aseman muuttuminen EY-jäsenyyden seurauksena. Toimittaessa yhteismarkkinoilla yhteisellä hintatasolla muiden jäsenmaiden kanssa kuluttajalle ei muodostu hyvinvointitappiota kotimaisista elintarvikkeista. Maataloustuotteiden ja elintarvikkejalosteiden asema tulee samaksi kuin teollisuustuotteiden. Jäsenenä Suomen etujen mukaista on säilyttää maataloustuotanto ja elintarvikkejalostus kotimarkkinoita varten mahdollisimman korkeana ja myös hyödyntää laajoja yhteismarkkinoita ja siten pitää maaseutu asuttuna ja elinvoimaisena.

Jäsenyyden tuomien mahdollisuuksien hyödyntäminen maataloudessa on kuitenkin mahdollista vain, jos elinkeino on kilpailukykyinen. Kilpailukyky riippuu olennaisesti niistä ehdoista, joilla Suomi voi liittyä EY:n jäseneksi ja kansallisista toimista kilpailukyvyn parantamiseksi. Toimittuaan täysin erilaisessa kilpailuympäristössä ei maatalous nykyisellään pysty vastaamaan EY-jäsenyyden haasteeseen. Maatalouden saattamiseksi kilpailukykyiseksi ja sopeutumisongelmien lieventämiseksi toteutetaan laaja toimenpiteiden sarja, joista osan muodostavat siirtymäkauden toimenpiteet ja osan pysyvät muutokset elinkeinon toimintaedellytyksissä.

Siirtymäkauden aikana maatalojen kilpailukykyä parannetaan keventämällä niiden pääomasituausta ja turvataan edullisen pääoman saanti välttämättömä rakennerrationalisointia ja tuotannon uudelleen suuntaamista varten. Maatalouteen liittyvää verotusta kokonaisuudessaan ja erityisesti sukupolvenvaihdoskäytäntöä muutetaan siten, että tasavertainen kilpailuasema turvataan. Myös tehostuvan maatalouden ympäristönsuojeluinvestoinnit järjes-

tetään siten, että niistä ei tule ylimääräistä kilpailurasitetta. Sosiaaliturvaa kehitetään tuotannosta luovuvien viljelijöiden aseman turvaamiseksi. Maatalouden ulkomaankauppajärjestelmän sopeuttamista EY-järjestelmään aletaan valmistella välittömästi. Maatalouspolitiikan muutostarpeet ja maatalousmäärärahojen uudelleen kohdentaminen kokonaisbudjetin puitteissa otetaan tarkasteluun.

Neuvotteluissa pyritään varmistamaan se, että aluepolitiikassa Suomen erityisolosuhteet otetaan riittävästi huomioon. Tämä koskee erityisesti pohjoisia ilmasto-olosuhteita sekä yksipuolisesta tuotantorakenteesta, pitkistä etäisyyksistä ja harvasta asutuksesta aiheutuvia sosiaalis-taloudellisia ongelmia.

Poliittiseen päätöksentekojärjestelmään ja oikeusjärjestykseen sekä Ahvenanmaan erityisasemaan liittyvät kysymykset on otettu selvitettäväksi. Hallitus on asettamassa komitean, jonka tehtävänä on selvittää, miten Suomea koskevat yhdentymisratkaisut vaikuttavat eduskunnan, tasavallan presidentin ja valtioneuvoston ulkopolitiittisiin ja kansainvälisiä asioita koskeviin valtaoikeuksiin ja niihin liittyviin päätöksenteko- ja työnjakojärjestelmiin. Selvityksen perusteella tehdään tarvittavat ehdotukset muutoksiksi valtiosääntöömme.

Hallitus pitää tärkeänä, että jäsenyysneuvottelut voidaan käydä samaan aikaan jäsenyyttä hakeneiden muiden EFTA-maiden kanssa.

Hallitus pitää huolen siitä, että eduskunta ja sen valiokunnat voivat tiiviisti seurata hakemuksen käsittelyä sekä neuvottelujen aloittamista ja kulkua.

Ennen jäsenyyteen johtavan neuvottelutuloksen lopullista hyväksymistä on tarkoituksena järjestää asiasta neuvoa-antava kansanäänestys.

**Puoluevaltuuskunta 27.11.1994, lisämi
Poliittisen valiokunnan esitys ponsilausemaksi**

ALOITTEELLISEEN EU-POLITIikkaAN

Suomella on historiasta vahvaa näyttöä aloitteellisuudesta ja menestyksellisestä toiminnasta kansainvälisen politiikan areenoilla. ETK-prosessin aloitteentekijänä ja isäntämaana Suomi on konkreettisesti vaikuttanut maanosamme turvallisuuteen ja tulevaisuuteen ja saanut toiminnallaan aikaan laajaa arvostusta.

Toimintamme YK:ssa, Euroopan neuvostossa ja muissa kansainvälisissä järjestöissä on ollut vaikuttavaa ja nauttii arvonantoa. Suomen taito hoitaa suhteita naapurimaihinsa on sekin ollut ainutlaatuista. Tämä luo vahvan pohjan myös toiminnalle Euroopan unionissa. Eurooppa-politiikkamme sisältöä on selkiytettävä. Suomelta ja muilta Pohjoismailta odotetaan aloitteellisuutta Euroopan tulevaisuutta koskevassa keskustelussa ja päätöksenteossa.

Keskustan mielestä Suomen on toimittava EU:ssa aloitteellisesti ja aktiivisesti suomalaisten ja pohjoismaisten arvojen edistämiseksi. Yhteistyö on vuorovaikutusta. Suomi on kuitenkin suhteessa EU:hun enemmän antavana kuin saavana osapuolena. Keskusta toivoo laajaa yksimielisyyttä Suomen EU-politiikan painopisteistä ja toimii sen saavuttamiseksi.

Keskustan puoluevaltuuskunta katsoo, että:

- EU:n on avattava ovia sekä itään että etelään. On rakennettava yleiseurooppalaista ja maailmanlaajuista yhteistyötä, jossa ei ole vastakkainasetteluja. Tiivis yhteistyö itäisen ja läntisen Euroopan välillä edistää Pohjolan ja koko Euroopan vakautta ja turvallisuutta. Suomen on toimittava aktiivisesti Venäjän ja muun Itä-Euroopan kiinnittämiseksi eurooppalaiseen yhteistyöhön.

- Läheisyysperiaatetta (subsidiariteetti) on voimistettava. EU-tasolla on ratkaistava vain asiat, jotka edellyttävät kansainvälistä yhteistyötä. Muut kysymykset on jätettävä jäsenvaltioiden, maakuntien ja kuntien päätösvaltaan.
- EU on rakennettava toimintakykyiseksi asioissa, jotka on tarpeen ratkoa kansainvälisesti. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen päätöksenteko on pidettävä jäsenvaltioita edustavan ministerineuvoston käsissä ja päätökset on tehtävä laajaa yksimielisyyttä edellyttäen.
- EU:ssa on asetettava ekologisia ja sosiaalisia puitteita markkinatalouden toiminnalle. EU:n energia- ja hiilidioksidivero on toteutettava kaikkia jäsenvaltioita sitovana ja tasolla, joka ohjaa päästöt laskuun. Keskusta toimii siten, että Suomi ottaa ympäristökysymykset painopisteeksi EU-politiikassa. Luonteeltaan kansainvälisiin ympäristöongelmiin on voitava puuttua tehokkain toimin. Se vaatii enemmistöpäätöksiä ja taantumuksellisimpien jäsenvaltioiden kansallisten intressien ylittämistä yhteisen edun hyväksi.
- EU ei ole koko maailma, vaan se on nähtävä alueellisena yhteistyöelimenä. Sitä on käytettävä muun muassa välineenä muiden maailmankaupan osapuolten painostamiseen yhteisiin ympäristösäännöksiin.
- Sekä EU:n ministerineuvoston että europarlamentin asemaa suhteessa komissioon on vahvistettava.
- EU:n hallintoon ja päätöksentekoon tarvitaan avoimuutta.
- EU:n tasa-arvopolitiikassa Suomen on toimittava aktiivisena aloitteentekijänä.
- Suomen edustaja EU:n huippukokouksissa on oltava eduskunnan valitsema ja parlamentaarisen kontrollin alainen pääministeri.

- Suomen on tehtävä aktiivista yhteistyötä samansuuntaisia tavoitteita ajavien maiden, mm. muiden Pohjoismaiden kanssa.
- Suomen kansainvälinen aktiivisuus ei saa keskittyä vain Euroopan unioniin. Sanomme kyllä maailmalle.
- Suomen osallistuminen EMU:n kolmanteen vaiheeseen on erikseen käsiteltävä ja päätettävä eduskunnassa.
- Suomen on toimittava pohjoisen ulottuvuuden vahvistamiseksi ja pohjoisten erityisolosuhteiden huomioimiseksi EU:n alue- ja maatalouspolitiikassa.

Puoluevaltuuskunta merkitsee tiedoksi ponsilauseelman perustelut ja edellyttää, että puoluehallitus jatkaa keskustan EU-politiikan tavoitteiden valmistelua yhdessä Euroopan parlamenttiin valittujen keskustalaisten edustajien kanssa ottaen huomioon puoluekokouksen hyväksymän integraatiolinjauksen.